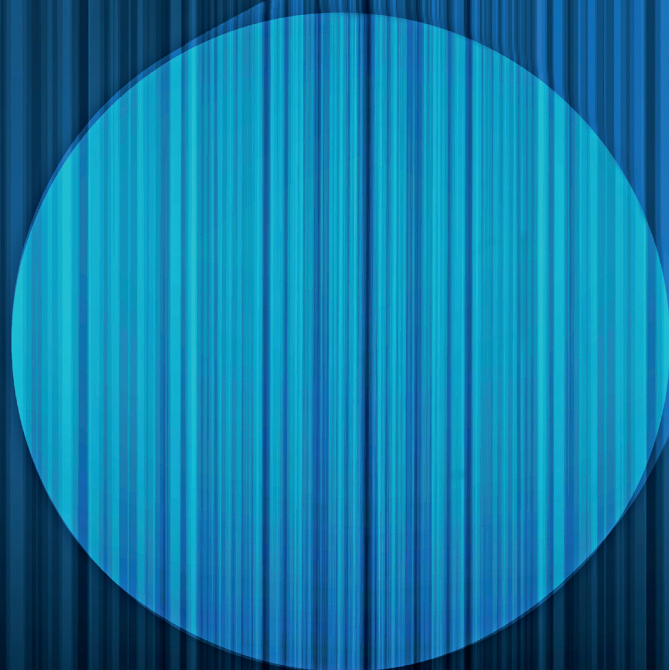

Rijksoverheid

Licht uit, spot aan: de vermogensverdeling

IBO Vermogensverdeling

Inhoudsopgave

VOORWOORD	4
SAMENVATTING	6
INLEIDING	12
AANLEIDING	12
DOEL VAN HET IBO	12
AFBAKENING VAN HET IBO	13
LEESWIJZER	14
1. VERMOGEN EN DE VERDELING VAN VERMOGEN BEHOEFT AANDACHT IN DE BELEIDSDISCUSSIE	15
1.1. FUNCTIE VAN VERMOGEN EN DE VERMOGENSVERDELING IN DE MAATSCHAPPIJ	15
1.2. NEGATIEVE GEVOLGEN VAN EEN ONEVENWICHTIGE VERMOGENSOPBOUW EN EEN TE SCHEVE VERMOGENSVERDELING	16
1.3. WAT DRIJFT DE VERMOGENSOPBOUW EN DE VERDELING DAARVAN	18
1.3.1. De rol van de overheid	18
1.3.2. Macro-economische ontwikkelingen	18
1.3.3. De zelfversterkende effecten binnen vermogensopbouw	19
1.4. HET IN BEELD BRENGEN VAN VERMOGEN EN DE VERMOGENSVERDELING	21
2. DE VERMOGENSVERDELING IN BEELD	23
2.1. TOTAAL BEELD	24
2.2. FOTO	28
2.2.1 De Gini-coëfficiënt geeft een beperkt beeld	28
2.2.2 Pensioenen zijn breed verdeeld, maar zijn niet de grote gelijkmaker	29
2.2.3 Inzoomen op onderkant, midden, hoog en top	31
2.3. FILM	35
2.3.1. Vermogensongelijkheid ontstaat deels door opbouw over de levensloop	36
2.3.2. De eigen woning verkleint en vergroot de ongelijkheid afhankelijk van de invalshoek	38
2.3.3. Nederlandse huishoudens hebben lange balansen	40
2.3.4. Sterke samenhang tussen inkomen en vermogen	41
2.3.5 Er is een relatie tussen vermogen van kinderen en vermogen van ouders	42
2.3.6 Vermogensopbouw via schenkingen en erfenissen hoogst bij hoge vermogens	43
2.4. KANTTEKENINGEN BIJ DE VERMOGENSDATA EN INTERNATIONAAL PERSPECTIEF	44
2.4.1. Kanttekeningen bij de vermogensdata	44

2.4.2. Aandachtspunten bij internationale vergelijkingen	45
2.5. VERMOGENSONTWIKKELING EN FINANCIALISERING	46
3. ANALYSE RELATIE VERMOGEN EN OVERHEIDSBELEID	48
3.1 DE NEDERLANDSE VERZORGINGSSTAAT	49
3.2. DE FISCALE BEHANDELING VAN VERMOGEN	51
3.2.1. Belasten van inkomen uit vermogen	51
3.2.2. Het inkomen van een ondernemer bestaat uit inkomen uit arbeid en vermogen	54
3.2.3. Belastingontvangsten uit vermogen	56
3.2.4. Fiscale behandeling per vermogenssoort	57
3.2.5. Fiscale behandeling van schenkingen en erfenissen	63
3.2.6. Internationaal	68
3.2.7. Arbitragemogelijkheden en belastingconstructies	70
3.3 VERMOGENSAFHANKELIJKE COLLECTIEVE REGELINGEN	71
3.4. INTERMEZZO: OPMERKELIJKE BELASTINGCONSTRUCTIES	76
4. ROL VAN VERMOGEN EN DE VERDELING DAARVAN TIJDENS BESLUITVORMING	88
4.1. TERUGKIJKEN OP DE VERMOGENSVERDELING	88
4.2. VOORUITKIJKEN	89
4.2.1. Het belasten van verschillende typen werkenden in beeld	89
4.2.2. De belastingdruk op verschillende vermogenssoorten in beeld	90
4.2.3. Losstaande analyses	91
4.3. WAT LEREN WE VAN KOOPKRACHTPLAATJES?	92
5. BELEIDSRICHTINGEN	94
5.1. INLEIDING	94
5.2. OVERZICHT BELEIDSRICHTINGEN	94
5.3. METEN IS WETEN	95
5.4. FISCALE ONEVENWICHTIGHEDEN AANPAKKEN	96
5.5. BEVORDEREN KANSENGELIJKHEID VIA VERMOGENSOVERDRACHTEN TUSSEN GENERATIES	106
5.6. RICHTEN OP VERDELING TOP/MIDDEN/ONDERKANT	106
5.7. HERZIENING VAN HET BOXENSTELSEL	108
5.8. RICHTEN OP (INTERNATIONALE) FINANCIALISERING	108
LITERATUURLIJST	110

BIJLAGE 1	TAAKOPDRACHT IBO VERMOGENSVERDELING	116
BIJLAGE 2	SAMENSTELLING WERKGROEP	118
BIJLAGE 3	GESPREKSPARTNERS	119
BIJLAGE 4	TECHNISCH RAPPORT VERMOGENSVERDELING	120
BIJLAGE 5	DESKRESEARCH SPAAR- EN LEENGEDRAG	157
BIJLAGE 6	UITKOMSTEN ENQUÊTE GEDRAGSONDERZOEK	174
BIJLAGE 7	VERMOGENSGROEI VAN HUISHOUDENS EN FINANCIALISERING	181
BIJLAGE 8	SCHOKBESTENDIGHEID HUISHOUDENS	190
BIJLAGE 9	EXTRA TOELICHTING INZAKE BOX 3	214
BIJLAGE 10	OPMERKELIJKE BELASTINGCONSTRUCTIES	217
BIJLAGE 11	BELEIDSRICHTINGEN BIJ BELASTINGCONSTRUCTIES	229
BIJLAGE 12	ACHTERGROND EN AANNAMES ANALYSE BELASTINGDRUKFIGUREN	230
BIJLAGE 13	UITBREIDING BOXPLOT KOOPKRACHT MET VERMOGENSCATEGORIEËN	234
BIJLAGE 14	ONGELIJKHEIDSMAASTAVEN	237
BIJLAGE 15	FICHEBUNDEL	240
BIJLAGE 16	INFOGRAPHIC VERMOGEN EN VERMOGENSVERDELING (CBS)	241

Voorwoord

Ongelijkheid staat internationaal hoog in de lijst gespreksonderwerpen van economen. De verdwijnende middenklasse in het loongebouw, de netwerkeconomie met zijn “winners take all”, de inflatie van vermogenstitels, het uitgebreide vermogensonderzoek van Piketty, de vrees dat de volgende generatie het minder heeft dan de huidige - het zijn allemaal aanleidingen voor een debat over inkomens-, vermogens- en kansenongelijkheid.

Nederland - het vlakke land - voert gelijkheid hoog in het vaandel. De jaarlijkse debatten over de koopkracht illustreren dit. Maar juist deze debatten lijken de ontwikkeling van vermogens en de ontwikkeling van belastingen op de verschillende inkomensbronnen (arbeid, diverse types kapitaal) te hebben overschaduwd.

Dit IBO rapport brengt kennis over de vermogensverdeling, de belasting op arbeid en vermogen, en de belasting op verschillende typen vermogen handzaam bijeen. Het doet ook suggesties hoe deze informatie blijvend beschikbaar kan worden gemaakt, opdat deze tijdens de jaarlijkse besluitvorming kan worden meegenomen. Het rapport constateert dat een te grote vermogensconcentratie en een te scheve vermogensverdeling economisch ongunstig uitpakt, maar stelt ook vast dat de wetenschap geen absolute uitspraken doet over het niveau. Vertrekkend vanuit de constatering dat de vermogensverdeling schever is dan eerder gedacht, de belasting op de inkomensbronnen duidelijk anders is dan voorzien bij de Belastingherziening 2001 en de belasting op de diverse typen vermogen ongelijk is, presenteert het rapport een aantal concrete beleidspakketten.

Dit rapport is geschreven in onzekere tijden. De IBO werkgroep heeft Prinsjesdag 2021 de opdracht in ontvangst genomen. Sedertdien heeft een kabinetwissel plaatsgevonden en heeft de Hoge Raad een uitspraak gedaan over de belasting op Box 3 vermogen. Een deel van de vergaderingen vonden virtueel plaats vanwege de lockdown. Ik ben de leden van de werkgroep erkentelijk voor hun flexibiliteit en professionele bijdrage in woord, geschrift en Webex-schermbild. De kwaliteit van een rapport staat en valt bij de kwaliteit van het secretariaat: Miriam Gielen, Arieke Reiding en Jolanda Timmerman. Met een tomeloze inzet brachten zij kennis bijeen, vulden zij witte vlekken in en plaatsen zij één en ander in onderling verband. Speciale dank is ook verschuldigd aan Sander Gerritsen, Theodoor de Jong, Thomas Kooiman, Menno Schellekens en Simon Toussaint. Tot slot hebben de deskundigen van de Belastingdienst, diverse collega's van het Gedragsnetwerk en experts van het CBS, CPB en DNB een belangrijke bijdrage geleverd.

Je gaat het pas zien, als je het doorhebt, zei volksfilosoof Johan Cruijff. Je gaat het pas doen, als je het doorhebt, zegt de beleidsadviseur. Aan u de keuze.

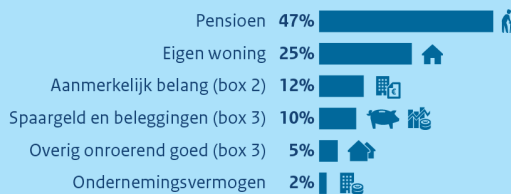
Laura van Geest, voorzitter IBO Vermogensverdeling
Den Haag, 1 juli 2022

Vermogensverdeling in beeld

Feiten en cijfers: hoe is vermogen verdeeld in Nederland?

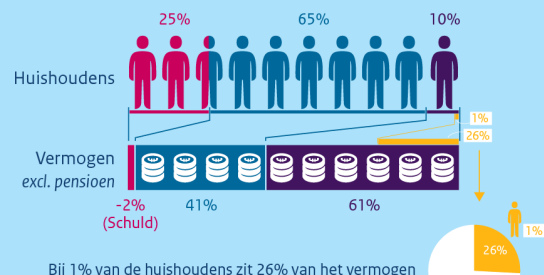
Vermogen in Nederland is opgebouwd uit:

Levensloop en zelfversterkende effecten

Vermogen wordt gedurende het leven opgebouwd. Daarbij speelt een zelfversterkend effect: des te meer vermogen, des te sneller het aangroeit. Een gunstige start met vermogende ouders is daardoor extra waardevol.

Bij 10% van de huishoudens zit 61% van het vermogen

Bij 1% van de huishoudens zit 26% van het vermogen

Belastingen versterken onevenwichtigheid

1 Onevenwichtige belastingdruk arbeid vs. vermogen

Directeur-groootaandeelhouder
Zelfstandig ondernemer
Werknemer

2 Onevenwichtige belastingdruk bij verschillende vermogensoverdrachten

Ondernemingsvermogen
Overige schenkingen- en erfenissen

3 Onevenwichtige belastingdruk verschillende vermogensvormen

Pensioen
Eigen woning
Spaargeld en beleggingen
Overig vastgoed

De disbalans geeft mogelijkheden tot belastingconstructies.

Beleidsrichtingen

Metten is weten

Bevorderen kansengelijkheid
via vermogensoverdrachten tussen generaties

Richten op verdeling
top/midden/onderkant

Richten op (internationale)
financialisering

Korte termijn:

Fiscale onevenwichtigheden aanpakken

- 1 Gelijker belasten van arbeid en vermogen
 - 2 Gelijker belasten van verschillende vermogensoverdrachten
 - 3 Gelijker belasten van verschillende vermogensvormen
- Kiezen uit lijst 'opmerkelijke belastingconstructies' en mogelijkheden beperken

Lange termijn:

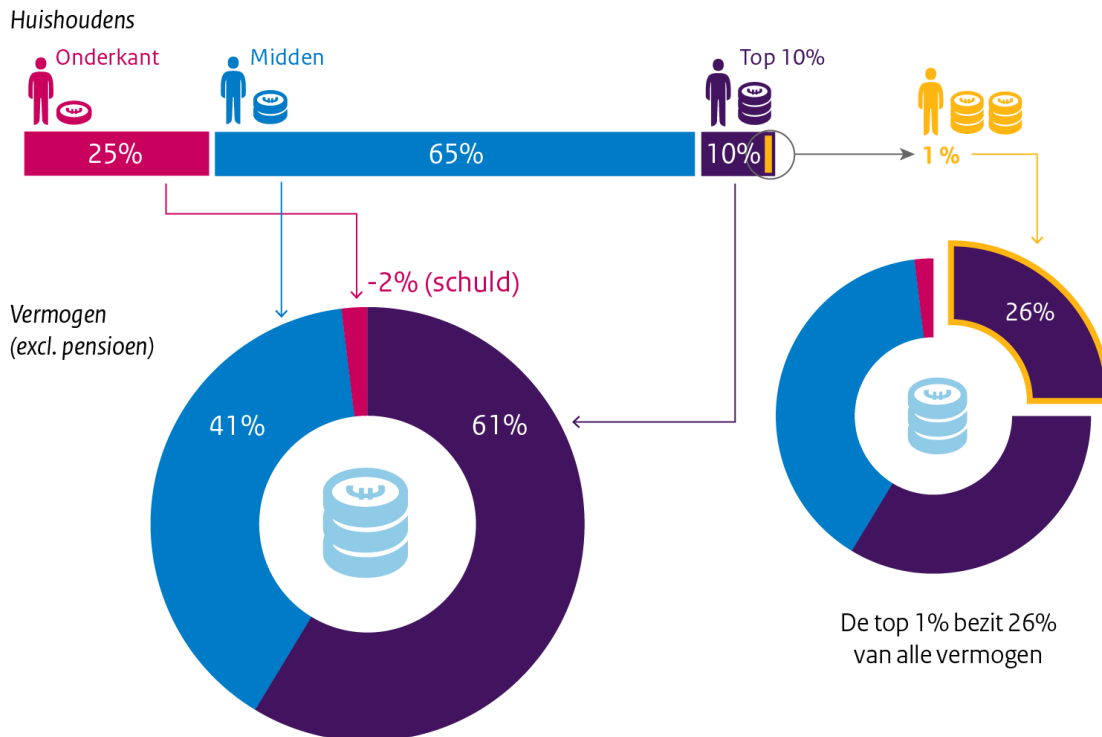
Herziening van het boxenstelsel

Samenvatting

De vermogensverdeling is de afgelopen 15 jaar over het geheel genomen relatief constant, maar schever dan eerder gedacht. Data en statistieken over de vermogensverdeling in Nederland zijn goed, maar niet volledig omdat sommige vermogenstitels (nog) niet of onvoldoende in beeld zijn. Het is daarom belangrijk dat er overheidsbreed continu aandacht blijft voor verbetering en borging van de achterliggende data. Het vermogen van voornamelijk de rijkste huishoudens bleek bijvoorbeeld groter na het verwerken van nieuwe data over het aanmerkelijk belang in de vermogensstatistiek in 2021. Internationaal vergeleken zijn de data in Nederland van uitstekende kwaliteit en bieden ze veel mogelijkheden tot nadere (detail)analyse.

Onderliggend zijn er grote en groeiende verschillen tussen groepen huishoudens in de vermogensverdeling. De vermogensverdeling wordt vaak gepresenteerd met standaardmaten zoals de Gini-coëfficiënt, die een relatief constant verloop over de tijd laat zien. De verschillen in vermogenspositie tussen specifieke groepen, zoals bijvoorbeeld tussen eigenwoningbezitters en huurders, in de pensioenopbouw tussen lage en hoge inkomens en de onderkant en de bovenkant van de vermogensverdeling zijn evenwel groot en soms door de tijd heen groter geworden. Een deel van deze verschillen zijn een logisch gevolg van de opbouw van vermogen gedurende de levensloop. Ouderen hebben logischerwijs gemiddeld meer vermogen dan jongeren. Aan de onderkant van de vermogensverdeling zit een groep huishoudens met weinig of geen vermogen die bij onverwachte financiële tegenvallers al snel in de problemen komt. De middengroepen houden het grootste deel van hun vermogen illiquide aan in de vorm van een eigen woning en opgebouwde pensioenaanspraken en zijn daardoor meer kwetsbaar voor schokken in de economie. Voor de middengroepen en de hoge vermogens, exclusief de top, vormt de eigen woning het belangrijkste vermogensbestanddeel.

De top 1% van de vermogensverdeling is een opmerkelijke groep. Zij wijken qua vermogenssamenstelling af van alle andere huishoudens in de vermogensverdeling. De top 1% bezit 26% van het totale vermogen van Nederlandse huishoudens tegenover een kwart van de Nederlandse huishoudens die gemiddeld genomen een netto negatief vermogen hebben (schuld) zoals te zien in onderstaande figuur. De vermogenssamenstelling van de top 1% wijkt ook af van andere huishoudens vanwege de hoge concentratie van aanmerkelijk belang (=box 2 vermogen): de top 1% bezit 75% van het totale aanmerkelijke belang in Nederland. Het aanmerkelijk belang vormt voor deze groep huishoudens 60% van hun totaalvermogen. De samenstelling van het *inkomen* van de top 1% wijkt ook significant af van de rest van de Nederlandse huishoudens. Waar de meeste Nederlanders hun inkomen vooral verkrijgen uit arbeid, bestaat het inkomen van de top 1% daarnaast voor een aanzienlijk deel uit (ingehouden) winst uit aanmerkelijk belang en ander inkomen uit vermogen.

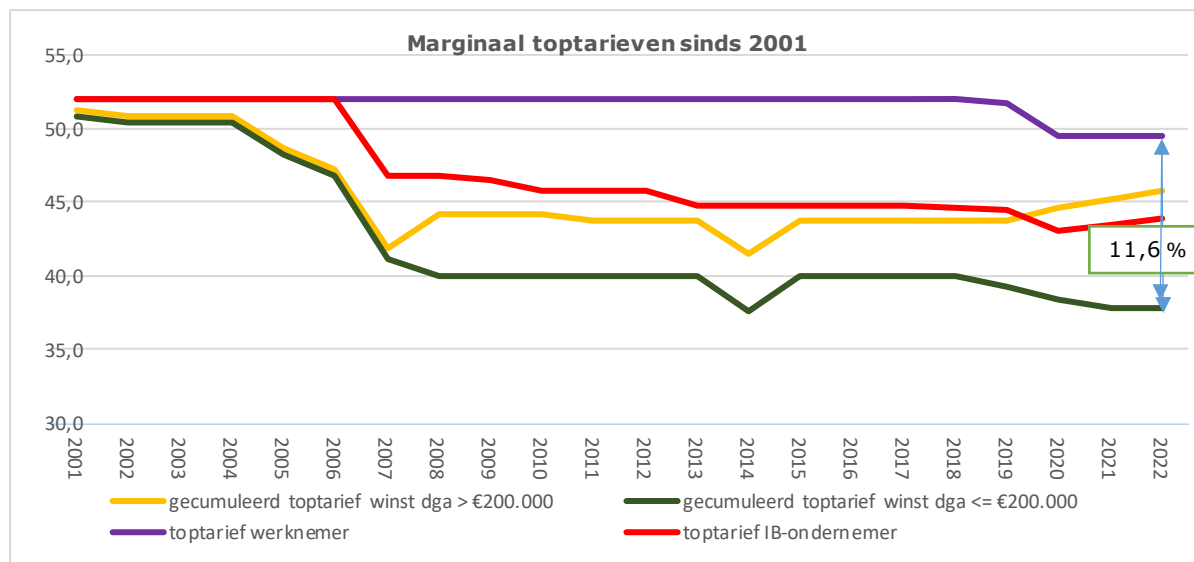
Een optimaal getal voor vermogen of de vermogensverdeling valt economisch niet te geven en moreel te betwisten. Een te hoge concentratie van vermogen en een te scheve verdeling van vermogen zijn evenwel economisch schadelijk. Uit de literatuur komt naar voren dat een te grote vermogensongelijkheid negatieve effecten heeft op de economie en de maatschappij als geheel. Een te hoge concentratie van vermogen bij een kleine groep huishoudens kan leiden tot economische en politieke macht. De opbouw van vermogen wordt beïnvloed door overheidsbeleid, macro-economische ontwikkelingen en zelfversterkende effecten, waaronder iemands startpositie (zoals waar je wieg staat), de inkomenssituatie en arbeidsmarktpositie. Door de zelfversterkende effecten wordt een scheve vermogensverdeling uit zichzelf schever. Daarbij profiteert de top van de vermogensverdeling het meest van de zelfversterkende fenomenen. Zij hebben ook het meeste voordeel gehad van het gunstige effect van de langjarige trend van dalende rentes op aandelenkoersen, huizenprijzen en waarderingen in het algemeen.

Huidig fiscaal beleid vergroot de verschillen tussen huishoudens in de bestaande vermogensverdeling. Zo ervaart de top 1% een lagere gemiddelde belastingdruk dan andere huishoudens. Deze lagere belastingdruk ontstaat doordat inkomen uit arbeid zwaarder wordt belast dan inkomen uit vermogen. Het inkomen van de top 1% bestaat voor een aanzienlijk deel uit inkomen uit vermogen, terwijl de meeste huishoudens hun inkomen uit arbeid verkrijgen. Hierdoor profiteert vooral de top 1% van de lagere belastingdruk op inkomen uit vermogen. Daarnaast dempen de opvallend hoge schulden bij de top 1% hun netto vermogen en daarmee de belastingdruk.

Door de lagere belastingdruk op inkomen uit vermogen wordt ook het inkomen van verschillende typen werkenden - werknemers, zelfstandig ondernemers en directeur-groootaandeelhouders - verschillend belast. Een van de belangrijkste doelstellingen van de invoering van het huidige belastingstelsel in 2001 was een evenwichtige belasting van het inkomen

tussen verschillende typen werkenden. Door de jaren heen is deze doelstelling zonder expliciete beleidskeuze verder uit het zicht geraakt, zoals weergegeven in onderstaande figuur.

Figuur 1 Ontwikkeling marginale toptarieven op het inkomen van een werknemer, een zelfstandig ondernemer (IB-ondernemer) en een dga

Ook vergroot de ruime vrijstelling in de schenk- en erfbelasting via de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) de vermogensongelijkheid binnen de volgende generaties. De BOR in de schenk- en erfbelasting in de inkomstenbelasting heeft als doel om de continuïteit van de onderneming te waarborgen bij bedrijfsoverdrachten. De belastingdruk van een schenking respectievelijk een erfenis waarbij de BOR is toegepast bedraagt respectievelijk 2,1% en 5,3%. Zonder de BOR zou die belastingdruk 19% respectievelijk 20% zijn geweest.¹ Daarbij is het voordeel van deze regeling zeer scheef verdeeld: 40% van het budget gaat naar 2% van de verkrijgers. De vrijstelling² in de BOR is recent door het CPB als ondoelmatig geëvalueerd.

Tot slot versterken de fiscale subsidiëring van de eigen woning en pensioenen het verschil tussen huishoudens. Door de eigen woning per saldo fiscaal te subsidiëren, vergroot het huidige beleid het verschil tussen eigenwoningbezitters en huurders. Eigenwoningbezitters hebben gemiddeld 14 keer meer vermogen dan huurders. Dit grote verschil komt deels doordat het hebben van een eigen woning sterk samenhangt met een relatief gunstige inkomens- en vermogenspositie die nodig is om een eigen woning te kunnen kopen. De fiscale subsidiëring en de stijgende huizenprijzen vergroten echter de toch al grote verschillen tussen huurders en eigenwoningbezitters. Ook pensioenopbouw wordt fiscaal gesubsidieerd. Deze voordelen komen voor een groot gedeelte terecht bij hoogopgeleiden en rijkere huishoudens.

Onevenwichtige belastingheffing en complexiteit binnen het huidige belastingstelsel leiden tot belastingconstructies en lokken oneigenlijk gebruik uit. Voornamelijk huishoudens aan de bovenkant en de top van de vermogensverdeling hebben vaak de mogelijkheden en de financiële middelen om zich te laten adviseren op het gebied van optimale belastingplanning. Zij kunnen belasting optimaliseren door te schuiven met hun inkomen en

¹ Zie Centraal Planbureau (CPB). (2022). *Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsopvolging en bedrijfsoverdracht*. Den Haag: Centraal Planbureau. De gemiddelde belastingdruk op een schenking met de BOR komt lager uit dan bij een erfenis omdat in het geval van een schenking vaak alleen de onderneming wordt overgedragen en het overige vermogen niet mee wordt geschonken

² Het gaat hier specifiek om de vrijstelling goingconcernwaarde in de BOR.

vermogen. Zij kunnen over het algemeen ook meer gebruik maken van fiscale regelingen (waaronder vrijstellingen en aftrekposten) om de te betalen belasting te minimaliseren. Als vermogenden echter minder naar draagkracht bijdragen via belastingen, geldt dat de belastingopbrengsten, op onder andere arbeid, hoger moeten worden vastgesteld om de collectieve uitgaven te kunnen en blijven financieren.

Kortom, dit IBO geeft te denken over het beleid dat raakt aan de vermogensverdeling en biedt beleidsrichtingen die de geconstateerde aandachtspunten adresseren (zie tabel 1). De beleidsrichtingen kunnen naar believen gecombineerd worden.

- De beleidsrichting "Met en is weten" zet in op het helder en in samenhang in beeld brengen van de vermogensverdeling. Hierbij hoort ook het monitoren en bij de besluitvorming presenteren van de ontwikkeling van de belastingtarieven op het inkomen van verschillende typen werkenden en de belastingdruk op (inkomen uit) verschillende vermogensvormen. Jaarlijks de opmerkelijke belastingconstructies in beeld brengen, geeft inzicht in hoe fiscaal beleid in de praktijk kan uitpakken. Alleen als vermogen, de verdeling ervan en de effecten van beleid voldoende in beeld zijn en blijven, kan de kennis en signalering expliciet worden meegenomen in de beleidsdiscussie en de besluitvorming. Daarbij is ook belangrijk dat er overheidsbreed continu aandacht blijft voor verbetering en borging van de achterliggende data, ook daar waar nieuwe vermogensvormen ontstaan en/of specifieke vermogensvormen nog onvoldoende of niet in beeld zijn.
- De richting "Fiscale onevenwichtigheden aanpakken" biedt pakketten die bijdragen aan het beperken van bestaande fiscale onevenwichtigheden. Dit leidt tot minder mogelijkheden voor fiscaal gestuurd gedrag waarvan het voordeel vooral neerslaat bij hoge vermogens. Deze pakketten impliceren forse wijzigingen en brengen onzekerheden met zich mee. Daar staat een opbrengst tegenover in de vorm van meer doelmatigheid en welvaartswinst. Deze pakketten richten zich op respectievelijk het gelijker belasten van verschillende typen werkenden (pakket A), het gelijker belasten van vermogensoverdrachten (pakket B) en het gelijker belasten van verschillende vermogensvormen door de fiscale voordelen van de eigen woning en pensioenopbouw te verminderen (pakket C). Daarnaast kan actie ondernomen worden op maatregelen uit de lijst met opmerkelijke belastingconstructies die voor dit IBO is opgesteld.
- Vanuit het oogpunt van het "Bevorderen van kansengelijkheid via vermogensoverdrachten tussen generaties" kan men ook bij de start van de vermogensopbouw maatregelen treffen. Door aanpassingen in de schenk- en erfbelasting wordt vermogen gelijker doorgegeven aan de volgende generaties. Dat draagt bij aan een gelijkere start voor iedereen.
- In de beleidsrichting "Richten op verdeling top/midden/onderkant" wordt vanuit de verschillende groepen in de vermogensverdeling gekeken. De onderkant is daarbij een groep die moeilijk te bereiken is via maatregelen die direct aangrijpen op vermogen, maar dat is wel het soort maatregelen waar dit IBO zich met name op gericht heeft. Maatregelen die er voor de onderkant toe doen, zoals de vormgeving en het op peil houden van het collectieve stelsel gericht op onder andere de woningmarkt, het onderwijs en de arbeidsmarkt, zijn daarom in dit IBO niet verder uitgewerkt. Voor dit soort maatregelen verwijst het IBO naar andere uitgebreide rapporten, meer specifiek die op de beleidsterreinen van de arbeidsmarkt, de woningmarkt en het onderwijs.^{3,4,5}
- Tot slot de beleidsrichting "richten op (internationale) financialisering". Door financialisering neemt de invloed van de financiële economie toe. In dit IBO ligt daarbij de

³ Het rapport van de adviescommissie Borstlap: "In wat voor land willen wij werken?".

⁴ IBO Ruimtelijke ordening en Brede Maatschappelijke Heroverwegingen 7 "Ruimte voor wonen".

⁵ Brede Maatschappelijke Heroverwegingen 1: "Kwalitatief goed onderwijs voor iedereen".

nadruk op onroerend goed. Overwinsten op onroerend goed dragen bij aan een (te) grote vermogensconcentratie in onroerend goed, wat een rem kan zetten op de verdere groei van de economie. Met de maatregelen uit deze beleidsrichting kan een eerste stap worden gezet in het fiscaal anders behandelen van overwinsten op onroerend goed en daarmee het bestrijden van eventuele (ongewenste) neveneffecten van vermogensconcentratie in onroerend goed. Gezien de zeer grote buitenlandse investeringsposities en bijbehorende financieringen en inkomstenstromen die via Nederland lopen, kunnen maatregelen die ongewenste financieringsstromen tegengaan ook internationaal een verschil maken. Deze onderwerpen vallen buiten dit IBO, maar hiervoor wordt verwezen naar een aantal andere interessante rapporten.⁶

- De beleidsopties laten zien dat er handelingsperspectief is binnen het huidige belastingstelsel en op korte termijn. Tegelijkertijd is een deel van de problematiek inherent aan het huidige boxenstelsel, omdat het strikte onderscheid tussen verschillende boxen arbitrage in de hand werkt. Op de lange termijn kan de problematiek fundamenteeler worden geadresseerd in een herziening van het huidige boxenstelsel.

⁶ Zie Adviescommissie belastingheffing van multinationals (2020). Op weg naar balans in de vennootschapsbelasting ([link](#)); Commissie Doorstroomvennootschappen (2021). Op weg naar acceptabele doorstroom ([link](#)); Ministerie van Financiën (2021). Onderzoek fiscale behandeling van eigen vermogen en vreemd vermogen ([link](#)).

Tabel 1: Beleidsrichtingen

BELEIDSRICHTINGEN OP KORTE TERMIJN, BINNEN HET HUIDIGE STELSEL		FICHE NUMMER
1. Meten is weten		
In beeld brengen en monitoren van: - Belastingtarieven verschillende typen werkenden en belastingdruk van verschillende vermogenssoorten; specifiek ook bij besluitvorming - Periodiek/jaarlijks in beeld brengen van opmerkelijke belastingconstructies ----- - Vermogensverdeling blijvend in beeld brengen en daarmee de aandacht hiervoor meer in de beleidscyclus verankeren. Data: - Continue overheidsbrede aandacht voor verbetering en borging van data over (nieuwe) vermogensvormen en de daarop gebaseerde statistieken. - Borgen van aangiftegegevens over vermogen en daarbij overwegen om een aandeelhoudersregister in te voeren	3	
2. Fiscale onevenwichtigheden (de pakketten sluiten budgettair via terugsluis in lagere lasten op arbeid)⁷		
Pakket A <u>Gelijker belastingen van verschillende typen werkenden</u>		
o Afschaffen lage Vpb-tarief-----	6	
o Afschaffen lenen van de eigen bv inclusief eigenwoningschuld-----	8	
o Afschaffen mkb-winstvrijstelling-----	9	
o Afschaffen doelmatigheidsmarge gebruikelijk loon-----	7	
Pakket B <u>Gelijker belastingen van verschillende vermogensoverdrachten</u>		
o Afschaffen vrijstelling goingconcernwaarde in de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) en vervangen door gunstigere betalingsregeling-----	11	
o Afschaffen doorschuifregeling (DSR) voor het aanmerkelijk belang-----	10	
Pakket C <u>Gelijker belastingen van verschillende vermogensvormen</u>		
Eigen woning:		
o Gelijker belastingen eigen woning met andere vermogensvormen door verhogen eigenwoningforfait en verlagen hypotheekrenteaftrek-----	12	
o Waardeontwikkeling belastingen bij verkoop-----	13	
Pensioen:		
o Aftoppingsgrens waarboven pensioen wordt opgebouwd naar € 68.000-----	14	
o Afschaffen netto pensioenregeling-----	15	
<u>Actie ondernemen op de lijst met 'Opmerkelijke belastingconstructies'</u>		3
3. Bevorderen kansengelijkheid via vermogensoverdrachten tussen generaties		
• Meer progressie in het belastingen van schenkingen en erfenissen-----	43	
4. Richten op verdeling top/midden/onderkant		
• Top		
o Box 2 vermogen meenemen in bepaling eigen bijdrage langdurige zorg en in vermogenstoetsen toeslagen -----	48	
o Brede vermogensbelasting box 1, 2 en 3-----	45	
• Midden		
o Overwaarde eigen woning meenemen in eigen bijdrage langdurige zorg-----	49	
• Onderkant		
o Vermogenstoetsen harmoniseren of geleidelijke vermogenstoets invoeren-----	47	
o Verhoging van het wettelijk minimumloon		
o Verplichte winstuitkering van grote bedrijven aan werknemers-----	46	
o Monitoren onderkant dmv stresstesten		
o Monitoren problematische schulden		
o Op peil houden van het collectieve stelsel		
5. Richten op (internationale) financialisering		
• Invoeren van box 3 stelsel naar werkelijk rendement, ook voor onroerend goed in box 3		
• Introduceren vastgoedbelasting (RijksOZB of toeslag op gemeentelijke OZB)-----	55	
• De waarde grond/locatie (gedeeltelijk) belastingen-----	56	

⁷ In deze pakketten is aangenomen dat per 2025 de voorgenomen overgang van box 3 naar een stelsel op basis van werkelijk rendement plaatsvindt. Op deze manier worden de verschillende vermogensvormen gelijk belast.

Inleiding

AANLEIDING

Waar in Nederland het beleid en het maatschappelijk debat de afgelopen decennia vooral over inkomen is gegaan, staat vermogen pas sinds kort op de agenda.

Nederland kent internationaal gezien een zeer uitgekristalliseerd inkomensbeleid en bijbehorend instrumentarium.⁸ De meeste wetenschappelijke literatuur richt zich daar ook op. Vermogen van huishoudens doet er echter ook toe. Het gaat daarbij zowel over het überhaupt hebben van financieel vermogen (oftewel bezit), als de samenstelling en liquiditeit van het vermogen, de schulden die daartegen over staan, het inkomen dat met vermogen verdiend wordt, als de mate waarin vermogen is verdeeld over huishoudens. Als in de praktijk vermogen ook bepalend is voor (kansen)gelijkheid en negatieve gevolgen heeft voor de welvaart, is het verstandig ook expliciet vermogensbeleid te overwegen of op zijn minst jaarlijks met een brede blik naar vermogen en de verdeling daarvan te kijken. Anders gezegd: we kunnen in dat geval vermogen niet op zijn beloop laten en slechts beschouwen als uitkomst van al het andere beleid waaronder inkomensbeleid.

De laatste jaren is de roep steeds groter geworden om meer te doen met vermogensverdeling in de besluitvorming. Bijvoorbeeld in de discussie over wie de rekening straks moet betalen van de coronaschulden wordt er steeds nadrukkelijker gekeken naar vermogende particulieren naast grote winstmakende bedrijven, internationaal, maar ook in Nederland. Ook in andere beleidsdiscussies wordt steeds vaker aan vermogen, de verdeling ervan, en de belasting op (inkomen uit) vermogen gerefereerd. Tegelijkertijd mist de discussie over vermogensverdeling momenteel een anker. Er is geen eenduidig begrip over wat we precies onder vermogensongelijkheid verstaan en welk vermogen hierbij relevant is.

Opvattingen over vermogensongelijkheid leiden snel tot gepolariseerde discussies in zowel de maatschappij als in de politiek. Hier wrekt zich het ontbreken van een samenhangend overkoepelend vermogensbeleid. Tevens leiden al dan niet juiste interpretaties over onvolledige data en gebrek aan (historische) data tot verschillen in opvatting over de vermogensverdeling waardoor het debat dreigt te verzanden. De verschillende opvattingen kennen een sterke samenhang met de manier waarop naar de vermogensverdeling wordt gekeken.

Dit IBO bekijkt daarom de vermogensverdeling vanuit verschillende lenzen en zoomt verder in op onderdelen van de verdeling. Dat geeft een afgewogen beeld waarin ook de dynamiek achter de vermogensopbouw en vermogensverdeling zichtbaar is. Als basis voor debat en beleidsopties.

DOEL VAN HET IBO

Het doel van dit IBO is om allereerst in kaart te brengen hoe naar de vermogensverdeling kan worden gekeken. Daarbij hoort een uitgebreide toelichting en weergave van de huidige beschikbare en bruikbare data ten aanzien van vermogen en de verdeling daarvan. Daarnaast wordt in kaart gebracht of een maatstaf voor de vermogensverdeling een rol kan spelen in het besluitvormingsproces, en zo ja, welke dan. Tot slot worden beleidsopties ten aanzien van vermogen uitgewerkt. De volledige taakopdracht van het IBO is opgenomen in bijlage 1.

⁸ Bijvoorbeeld aan de hand van de jaarlijkse koopkrachtplaatjes.

AFBAKENING VAN HET IBO

Dit IBO gaat over de vermogens van huishoudens. Zowel op het punt van vermogens als op het punt van huishoudens is er een afbakening. De afbakening tot huishoudens heeft twee implicaties. Ten eerste dat vermogen van ondernemingen wordt meegenomen als dat aan huishoudens is toe te delen. Daarnaast betekent het dat op huishoudniveau en niet op persoonsniveau naar vermogen wordt gekeken. Dit is gangbaar voor vermogen, onder meer omdat onbekend is hoe het vermogen binnen een huishouden verdeeld is. Voor het vermogensbegrip volgt dit IBO de statistische definitie, die ook in de CBS-vermogensstatistieken gehanteerd wordt en internationaal gangbaar is. Deze statistische definitie luidt als volgt:

Alle financiële en niet-financiële bezittingen van huishoudens (spaargelden, aandelen, deelnemingen in bedrijven, ondernemingsvermogen, de eigen woning, overig onroerend goed en overige bezittingen) minus de schulden en leningen.

Bij deze definitie geldt het uitgangspunt van 'vrije bestedingsmogelijkheden' die consumenten hebben, waardoor de waarde van de pensioenaanspraken buiten deze definitie valt. Pensioenen zijn immers niet vrij opneembaar en besteedbaar (zie ook hoofdstuk 2). Dat pensioenen niet tot de internationale standaard van de vermogensstatistiek behoren, wil niet zeggen dat het niet relevant is om pensioenen mee te nemen. Dat geldt zeker voor de situatie in Nederland, waarin huishoudens veel pensioen opbouwen via collectieve werknemersregelingen. In dit IBO is daarom ook gekeken naar de pensioenvermogens.

Andere vormen van vermogen, zoals menselijk, sociaal en cultureel kapitaal, vallen buiten de definitie van vermogen van dit rapport. Er is uiteraard wel een samenhang tussen deze vormen van vermogen en de aangehouden definitie.

In de beleidsanalyse en bij de beleidsrichtingen is rekening gehouden met bestaande wetgeving en voornemens uit het Coalitieakkoord (CA).⁹ Er is geen rekening gehouden met besluitvorming uit de VJN 2022. Voor maatregelen uit het CA die in lijn zijn met de bevindingen van dit onderzoek zijn geen alternatieve beleidsopties opgenomen, om overbodig werk te voorkomen. Dit betreft met name box 3, waarover het CA aangeeft per 2025 het werkelijk rendement te belasten.¹⁰ Het IBO omarmt dit voornemen.

Qua beleidsterreinen beperkt het IBO zich tot het beleid dat direct van invloed is op het hierboven gedefinieerde vermogen inclusief pensioenvermogen en inclusief de samenstelling en de verdeling daarvan. Deze beperking is door praktische redenen ingegeven, al wordt de vermogensopbouw en verdeling natuurlijk ook bepaald door de economische inrichting van een land. De beleidsrichtingen in dit rapport zien, gegeven deze afbakening, vooral op maatregelen die de vermogenssamenstelling van huishoudens en de verdeling ervan achteraf beïnvloeden, zoals fiscale beleidsrichtingen en toeslagen. Er wordt ook aandacht besteed aan beleid dat aan de voorkant ingrijpt, ook wel *predistributief* beleid genoemd. Dit betreft onder andere collectieve voorzieningen en instituties die bepalend zijn voor de vermogensopbouw van private huishoudens. Ook de erf- en schenkbelasting valt onder *predistributief* beleid. Er zijn enkele specifieke beleidsopties uitgewerkt die hierop ingrijpen. Voor andere in dit kader relevante

⁹ Rijksoverheid. (2022). Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst. Coalitieakkoord VVD, D66, CDA en ChristenUnie. Den Haag: Rijksoverheid.

¹⁰ Een gedetailleerde beschrijving van box 3 en alle zaken die daarspelen, zoals ook het Hoge Raad arrest van 24 december 2021, is opgenomen in bijlage 9.

beleidsopties die aan de voorkant ingrijpen, verwijst het IBO naar andere uitgebreide rapporten, die specifiek gericht zijn op de beleidsterreinen van de arbeidsmarkt, de woningmarkt en het onderwijs. Ook voor maatregelen op internationaal gebied die de vermogensverdeling beïnvloeden, verwijst het IBO naar andere rapporten.

LEESWIJZER

- Hoofdstuk 1 licht toe waarom het noodzakelijk is om een afgewogen beeld te hebben van de vermogensopbouw- en verdeling. Hoofdstuk 1 zet een raamwerk neer voor hoofdstuk 2 om met verschillende lenzen en zoomfuncties de vermogensonderdelen en groepen binnen de vermogensverdeling te belichten en te kunnen vergelijken.
- Hoofdstuk 2 geeft een veelzijdig beeld van de vermogensverdeling en vermogensopbouw in cijfers en figuren. Naast gangbare standaard analyses wordt er ook ingezoomd op specifieke groepen huishoudens en de verschillen daartussen. Tot slot is er aandacht voor het concept financialisering.
- In hoofdstuk 3 wordt het effect van overheidsbeleid dat raakt aan vermogen en de verdeling daarvan geanalyseerd, waarbij de aandachtspunten in beeld worden gebracht.
- Door het jaarlijks in beeld brengen van de vermogensverdeling en specifieke onderdelen eruit te lichten bij besluitvorming, krijgt vermogen een standaard rol in de beleidsdiscussie. Hoofdstuk 4 gaat in op het instrumentarium dat zich hier het beste voor leent.
- In hoofdstuk 5 worden vervolgens beleidsrichtingen gegeven. Deze volgen uit het samenbrengen van de beschouwing in hoofdstuk 1, de relevante cijfers en figuren in hoofdstuk 2, de geanalyseerde aandachtspunten van het beleid in hoofdstuk 3 en het resultaat van het onderzoek naar het instrumentarium in hoofdstuk 4.

Ten slotte zijn een aantal bijlagen opgenomen, waaronder een aantal zelfstandig leesbare rapporten, te weten het "Technisch Rapport Vermogensverdeling" dat dient als achtergronddocument bij hoofdstuk 2; het rapport "Deskresearch Spaar- en Leengedrag"; het rapport "Vermogensgroei van huishoudens en financialisering", en een overzicht en beschrijving van opmerkelijke belastingconstructies met in een aparte bijlage beleidsopties met beleidsrichtingen. Tenslotte is in de bijlage ook de fichebundel opgenomen waarin alle uitgewerkte beleidsopties zijn opgenomen

1. Vermogen en de verdeling van vermogen behoeft aandacht in de beleidsdiscussie

Samenvatting

- Dit hoofdstuk bespreekt waarom vermogen en de vermogensverdeling permanent aandacht behoeven in de beleidsdiscussie. Ook legt dit hoofdstuk uit welke onderdelen relevant zijn bij het in beeld brengen van vermogen. Een compleet beeld van de vermogensvorming van huishoudens, de samenstelling en de verdeling van vermogen, kan aangrijpingspunten bieden voor overheidsbeleid.
 - Vermogen stelt, naast de inrichting van de Nederlandse verzorgingsstaat, huishoudens in staat om consumptie glad te strijken over de levenscyclus en onverwachte gebeurtenissen op te vangen.
 - Een optimaal getal voor vermogen of de vermogensverdeling valt economisch niet te geven en moreel te betwisten. Een te hoge concentratie van vermogen en een te scheve verdeling heeft evenwel negatieve effecten op de economie en de maatschappij als geheel.
 - De opbouw van vermogen wordt beïnvloed door overheidsbeleid, macro-economische ontwikkelingen en zelfversterkende effecten, waaronder iemands startpositie (bijvoorbeeld waar je wieg staat), iemands inkomenssituatie en arbeidsmarktpositie. De bovenkant en in het bijzonder de top van de vermogensverdeling heeft meer mogelijkheden om de zelfversterkende effecten van vermogens aangroei te benutten.
 - Door de vermogensverdeling vanuit verschillende lenzen te bekijken en in te zoomen op onderdelen van de verdeling, komt de dynamiek achter de opbouw en verdeling van vermogen goed in beeld.
-

1.1. FUNCTIE VAN VERMOGEN EN DE VERMOGENSVERDELING IN DE MAATSCHAPPIJ

De overheid creëert de condities om welvaart in brede zin te laten groeien en draagt zorg voor een minimum bestaansniveau voor alle huishoudens. Vermogen speelt hierbij een rol, zowel voor de economie als geheel als op individueel niveau. Besparingen maken het vanuit macro-economisch perspectief mogelijk investeringen te financieren en zo economische groei en welvaart te bevorderen. Op individueel niveau kunnen huishoudens opgebouwd vermogen gebruiken om consumptie beter over de levensloop te spreiden en schokken op te vangen. Vermogen kan welvaart bevorderen, maar te veel vermogen of een te scheve verdeling kan welvaartsgroei ook afremmen. Andersom wordt de opbouw van het vermogen weer beïnvloed door de groei van de economie.

Vermogen vormt een buffer voor onzekere omstandigheden en maakt het mogelijk om consumptie te spreiden. Een bepaald niveau van vermogen zorgt ervoor dat huishoudens onvoorziene veranderingen op kunnen vangen, zoals onverwachte privéuitgaven bij levensveranderingen en inkomensrisico's als gevolg van werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid. Daarnaast kunnen huishoudens, door het aangaan van schulden, consumptie uitsmeren over de levensloop.¹¹ Een groot deel van de vermogensopbouw is bedoeld om ook na pensionering te kunnen consumeren. In Nederland wordt het spreiden van consumptie overigens voor een groot deel gefaciliteerd door de verzorgingsstaat met zijn zorgvoorzieningen,

¹¹ Centraal Planbureau (CPB). (2021). Sturen naar vermogen: De vermogensopbouw bezien vanuit de levensloop. Den Haag: Centraal Planbureau.

werknemersverzekeringen, bijstand, AOW en de verplichting tot collectief pensioensparen voor werknemers.

Daarnaast is het hebben van vermogen en een zekere mate van vermogensongelijkheid een kenmerk van een gezonde, concurrerende economie. Ondernemerschap brengt risico's met zich mee, maar ook de kans om een aanzienlijk vermogen te vergaren. In een gezonde, concurrerende economie zal aan de top van de vermogensverdeling een groep ondernemers zitten die door goed ondernemerschap en door slim in te spelen op veranderingen in de samenleving, vermogen hebben opgebouwd. Ondernemersvermogen heeft een grote maatschappelijke waarde wanneer dit vermogen zit in ondernemingen die werkgelegenheid bieden en wanneer dit vermogen wordt ingezet om in te spelen op uitdagingen van de toekomst, zoals duurzaamheid.

De samenvoeging van vermogensopbouw op individueel niveau geeft de verdeling van vermogen over alle huishoudens: de vermogensverdeling. Bij de verdeling van het vermogen over huishoudens is een bepaalde scheefheid het logisch gevolg van demografie. Omdat vermogens over de levensloop worden opgebouwd, is het logisch dat ouderen relatief meer vermogen hebben dan jongeren en dat dus niet iedereen evenveel vermogen heeft. Een bepaalde mate van scheefheid van de verdeling heeft ook positieve effecten voor de samenleving als geheel. Het biedt een prikkel doordat het een stimulans is om te werken, talenten te benutten en te investeren in je eigen ontwikkeling.¹²

1.2. NEGATIEVE GEVOLGEN VAN EEN ONEVENWICHTIGE VERMOGENSOPBOUW EN EEN TE SCHEVE VERMOGENSVERDELING

Een optimaal getal voor vermogen of de vermogensverdeling valt economisch niet te geven en moreel te betwisten. In paragraaf 1.1 wordt de functie van vermogen en de vermogensopbouw in de maatschappij toegelicht. Als er voor huishoudens geen mogelijkheden zijn om vermogen op te bouwen, dan zet dat een rem op de groei van welvaart in brede zin. Er is echter geen optimale vermogensopbouw vast te stellen waar de overheid op kan sturen bij het faciliteren van buffervorming en het uitsmeren van consumptie.¹³ Ten aanzien van de verdeling is ook niet wetenschappelijk (objectief) vast te stellen wanneer de vermogensverdeling nu precies te scheef is.

Een te hoge concentratie van vermogen en een te scheve economische verdeling heeft evenwel negatieve effecten op de economie en de maatschappij als geheel. Op basis van de wetenschappelijke literatuur wordt vastgesteld dat er negatieve maatschappelijke en economische consequenties zitten aan een grote en steeds grotere wordende economische ongelijkheid tussen huishoudens. In de literatuur wordt hiervoor vaak gekeken naar de gecombineerde inkomens- en vermogensongelijkheid (oftewel de economische ongelijkheid). Zo stelt de literatuur¹⁴ dat grote economische ongelijkheid tussen huishoudens kan leiden tot onderinvesteringen in de ontwikkeling van menselijk kapitaal. Niet vermogende huishoudens hebben geen mogelijkheden om te investeren in eigen ontwikkeling of deze investeringen renderen

¹² Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). (2014). Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

¹³ Centraal Planbureau (CPB). (2021). Sturen naar vermogen: De vermogensopbouw gezien vanuit de levensloop. Den Haag: Centraal Planbureau.

¹⁴ Op internationaal terrein worden de debatten hierover gevoerd aan de hand van invloedrijke papers en boeken van onder andere Piketty (2014), Stiglitz (2015), Saez en Zucman (2012).

niet voor hen.^{15,16,17} In theorie zou de vermogensconcentratie ingezet kunnen worden voor productieve investeringen met als gevolg een positief effect op de economie. De literatuur wijst echter met name op het omgekeerde: vermogensconcentratie leidt tot onderconsumptie, onderinvesteringen en marktmacht van bepaalde bedrijven en daarmee uiteindelijk tot minder economische groei.¹⁸ Een grote vermogensconcentratie leidt in dat geval tot verrijking van private belangen die niet persé bijdragen aan het maatschappelijk belang.¹⁹ Ook kan vermogensconcentratie bij een kleine groep huishoudens leiden tot onevenredige invloed van deze groep op publieke opinie en politieke besluitvorming.²⁰ De impact van de vermogensverdeling op democratische instituties is echter moeilijker vast te stellen dan de sociaaleconomische gevolgen van de vermogensverdeling.²¹ De WRR (2014) stelt daarnaast dat een grote mate van economische ongelijkheid leidt tot hoge private schulden voor een deel van de huishoudens. De hoge schulden hebben uiteindelijk een remmend effect op de consumptie en maken huishoudens kwetsbaar voor economische schokken. Tot slot zijn er onderzoeken die wijzen op het ontstaan en het beheersen van financiële crises in relatie tot vermogensconcentratie. Financiële markten zijn belangrijk voor het diversifiëren van individueel risico, waardoor de economie stabiel is voor schokken. Geaggregeerd risico is echter niet te diversifiëren, en moet dus gedragen worden door diegenen die dat risico op zich willen nemen. Op dit gebied is nog niet veel onderzoek gedaan, maar recente analyses laten zien dat het grootste gedeelte van dit geaggregeerde risico gedragen wordt door een kleine groep zeer vermogende huishoudens, die zeer veel hebben belegd in zeer risicovolle titels.²²

Morele blik op de vermogensverdeling

Er is een levendige discussie over de morele benadering van de vermogensverdeling. De vraag daarbij is in welke mate en in welke vorm de scheefheid van de verdeling geoorloofd is. Zo geldt vanuit een meritocratisch maatschappijideaal dat iemands positie afhankelijk moet zijn van iemands verdiensten. Andere factoren waaronder vermogen, maar ook afkomst en geslacht mogen geen rol spelen. Vanuit deze opvatting zou er dan ook geen sprake mogen zijn van overerving van vermogen, zodat iedereen bij zijn of haar geboorte met gelijke financiële kansen start.¹ Ook Sen (1979) benadrukt dat het uitgangspunt moet zijn dat de startpositie gelijk is: daar moet de overheid ingrijpen. Als dit het geval is, dan mogen de uitkomsten van een gelijke start vervolgens wel ongelijk zijn. Hiertegenover staan ook theorieën en overtuigingen die juist uitgaan van de soevereiniteit van het individu. Bezittingen die behoren tot het individu - en dus ook financieel vermogen - zijn in elk geval onaantastbaar (Rothbard, 1963).²³ Overheidsingrijpen in de vermogensverdeling is om die reden nooit een middel. Filosoof Dick Timmer²⁴ stelt de vraag of extreme rijkdom moreel te rechtvaardigen is. Zijn stelling is dat een grens aan rijkdom gesteld moet worden. Tot slot is er een morele benadering vanuit microperspectief. Een deel van de vermogensverschillen ontstaat doordat er nu eenmaal verschillen zijn in spaarzin: mensen

¹⁵ Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). (2014). Focus on Inequality and Growth. Parijs: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

¹⁶ Graafland, J. & Lous, B. (2019). Income Inequality, Life Satisfaction Inequality and Trust: A Cross Country Panel Analysis. Journal of Happiness Studies.

¹⁷ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). (2014). Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

¹⁸ Sandhu, M. (2020). The economics of belonging. Princeton University Press.

¹⁹ Stiglitz, J.E. (2015). Inequality and Economic Growth. The Political Quarterly.

²⁰ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). (2014). Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

²¹ Zie bijlage 4, Technisch Rapport Vermogensverdeling.

²² Zie bijlage 4, Technisch Rapport Vermogensverdeling.

²³ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). (2014). Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

²⁴ Robeyns, I. & Timmer, D. (2020). Rijkdom als maatschappelijk probleem. Leiden: Andersland 02.

zijn verschillend en maken verschillende keuzes rondom sparen en consumeren. Huiselijk gezegd zijn er mensen die 'alles op maken' en mensen die 'braaf sparen'.

In het onderzoek "Verschil in Nederland" uit 2014 heeft het SCP onderzocht in hoeverre burgers zich herkennen in het door Piketty en de WRR geschetste risico van relatief grote vermogensverschillen waarbij een kleine groep huishoudens steeds rijker wordt en een steeds sterkere positie verkrijgt met het risico dat zij een te grote invloed krijgen in de maatschappij. Zij hebben daartoe een enquête uitgezet en dit IBO heeft een aantal van deze enquêtevragen opnieuw gesteld, zie bijlage 6. Hieruit blijkt onder meer dat de meeste mensen het (zeer) onrechtvaardig vinden als iemand vanwege een hoog vermogen betere zorg, meer politieke invloed of beter onderwijs voor zijn kinderen krijgt. Deze uitkomsten zijn gelijk met de enquêteuitkomsten van dit onderzoek uit 2014.^y

1.3. WAT DRIJFT DE VERMOGENSOPBOUW EN DE VERDELING DAARVAN

De opbouw van vermogen wordt beïnvloed door overheidsbeleid, macro-economische ontwikkelingen en zelfversterkende effecten. Overheidsbeleid en macro-economische ontwikkelingen zijn ook weer van invloed op de zelfversterkende effecten. Meer in het algemeen geldt dat deze factoren wel van elkaar kunnen worden onderscheiden, maar niet van elkaar gescheiden.

1.3.1. DE ROL VAN DE OVERHEID

Overheidsbeleid beïnvloedt zowel de vermogensopbouw als de vermogensverdeling via verschillende wegen. De inrichting van de verzorgingsstaat speelt een rol bij de keuze van huishoudens hoeveel buffers aan te houden. Beleid op onderwerpen als onderwijs, arbeidsmarkt en zorg beïnvloedt de stand van de vermogensverdeling aan de voorkant, voordat het vermogen is opgebouwd, oftewel *predistributief* beleid. Fiscaal beleid, zoals de belastingen en toeslagen, richt zich daarentegen op herverdeling nadat het vermogen is opgebouwd door het belasten van (inkomen uit) vermogen en het toekennen van toeslagen achteraf. Dit heet daarom ook wel *redistributief* beleid.²⁵ Beleid zoals de verplichte deelname aan het tweede pijler pensioen dient ter correctie van gedragsfouten bij vermogensopbouw, oftewel *paternalistisch* beleid.²⁶ De rol van het overheidsbeleid bij de totstandkoming van vermogen, de opbouw daarvan en de huidige vermogensverdeling wordt besproken in hoofdstuk 3.

1.3.2. MACRO-ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN

Macro-economische ontwikkelingen hebben invloed op de oorzaken achter de vermogensopbouw en de verdeling. Vermogen kan veranderen door toevoegingen aan het vermogen (besparingen) en door een waarde stijging van het bestaande vermogen. Bij de toevoegingen geldt dat hoge inkomens gemiddeld meer sparen dan lage inkomens. Een schever loonbouw leidt dan ceteris paribus tot meer besparingen. Bij een 'winner takes all' netwerk economie geldt een analoge redenering. Bij een economische neergang kan uit voorzorgmotief de spaarneiging toenemen, terwijl de hogere werkloosheid er juist toe kan leiden dat mensen minder financiële ruimte ervaren om te sparen of zelfs ontsparen. Ook veranderingen in het reeds aanwezige vermogen kunnen het spaargedrag beïnvloeden. Dalende huizenprijzen en onderwater staan leiden bijvoorbeeld tot een grotere spaarneiging, en bij te lage dekkingsgraden wordt de pensioenpremie verhoogd, waardoor minder ruimte ontstaat voor vrije besparingen. Het gebruik van buffers om consumptie glad te strijken, dempt de macro-economische cyclus. Tijdens de grote

²⁵ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). (2014). Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

²⁶ Zie bijlage 5, Deskresearch spaar- en leengedrag.

recessie bleken burgers desondanks fors in hun consumptie te snijden. Het vermogen kan ook toenemen door stijgende vermogensprijzen. Betere economische vooruitzichten van bedrijven en dalende rentes (al dan niet onder invloed van het monetaire beleid van de centrale banken) leiden tot hogere aandelenkoersen, huizenprijzen en waarderingen in het algemeen. Voornamelijk huizenbezitters en de top van de vermogensverdeling hebben voordeel gehad van deze vermogenswinsten. De hogere rendementen op dit type vermogen leiden tot een herschikking richting financiële investeringen, oftewel er kan sprake zijn van 'financialisering' van de economie. Dit komt verder aan bod in hoofdstuk 2 met een uitgebreide analyse in bijlage 7.

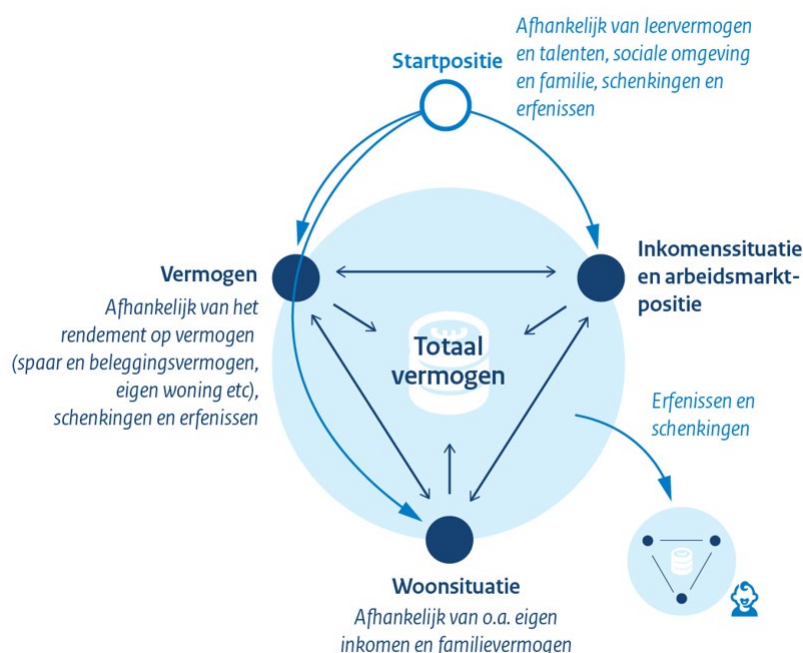
1.3.3. DE ZELFVERSTERKENDE EFFECTEN BINNEN VERMOGENSOPBOUW

In de vermogensopbouw zitten zelfversterkende effecten verscholen waardoor de vermogensopbouw en de verdeling uit zichzelf schever groeien.

De totstandkoming van het vermogensbezit, de onderliggende samenstelling en de verdeling daarvan, is deels het gevolg van simpelweg een verschil in voorkeuren van huishoudens. De een heeft meer spaarzin dan de ander en de een bouwt meer vermogen op dan de ander. In de vermogensopbouw spelen echter zelfversterkende effecten een rol die de vermogensopbouw versterken of afzwakken door onder andere overheidsbeleid en economische ontwikkelingen.

De zelfversterkende effecten bestaan grofweg uit vier elementen die de vermogensopbouw over de levensloop beïnvloeden: de startpositie, de inkomenssituatie met de bijbehorende arbeidsmarktpositie, de woonsituatie en overig vermogen. Onder het overig vermogen valt al het spaar- en beleggingsvermogen en de eigen woning, maar ook ontvangen schenkingen, erfenissen en ondernemingsvermogen. Schenkingen en erfenissen hebben vervolgens ook weer invloed op de startpositie van de volgende generatie. In figuur 1.1 zijn de vier elementen en de samenhang daarvan binnen de levensloop schematisch weergegeven. Deze elementen hebben invloed op elkaar en hangen onderling samen. Zo is iemands startpositie sterk bepalend voor de genoten scholing en daarmee sterk bepalend voor de arbeidsmarktpositie, die vervolgens weer invloed heeft op iemands inkomenspositie. De elementen kunnen elkaar zowel opgaand als neergaand versterken. Door de zelfversterkende effecten groeit de vermogensverdeling uit zichzelf alsmaar schever: de rijken worden rijker en de armen worden armer.

Figuur 1.1: Zelfversterkende effecten binnen de levensloop

De elementen die de vermogensopbouw over de levensloop bepalen, versterken elkaar en worden beïnvloed door de startpositie. De startpositie vormt het uitgangspunt. Een negatief versterkend effect kan worden geïllustreerd via een slechte startpositie. Bij iemand die tot een huishouden behoort aan de onderkant van de vermogensverdeling is de uitgangspositie op school vaak slechter, wat kan doorwerken in slechtere schoolprestaties en een lager opleidingsniveau (waarbij uiteraard ook andere factoren relevant zijn).²⁷ Dit kan verder doorwerken in een slechtere arbeidsmarktpositie en daarmee een lager inkomen. Een lager inkomen maakt het moeilijker om een eigen woning te kopen en als er onverhoopt ook nog schulden ontstaan, zullen deze schulden veelal verder aangroeien en de vermogenspositie verder verslechteren. Het positief versterkende effect is zichtbaar in de levensloop van iemand uit een familie met een positie aan de bovenkant in de vermogensverdeling. Ouders met meer vermogen hebben meer mogelijkheden om hun kinderen een betere uitgangspositie in het onderwijs te geven. De betere uitgangspositie op school geeft betere kansen op de arbeidsmarkt en een grotere kans op een hoger inkomen. Dat verbetert de verdere mogelijkheden om vermogen op te bouwen. Ook is het relatief makkelijk om een woning te kopen als je een hoger inkomen hebt en met financiële steun van de familie. Dit beperkt de kansengelijkheid op de woningmarkt.

Overige factoren, waaronder de huishoudsamenstelling en huishoudvorming kunnen ook invloed hebben op de vermogenspositie van huishoudens. In de hierboven geschetste levenslopen ontbreekt de huishoudsamenstelling en -vorming. Bij de analyse van de vermogensverdeling wordt doorgaans het huishouden als eenheid genomen. De huishoudsamenstelling en -vorming zijn echter ook zeer bepalend voor iemands vermogensopbouw. Zo zal een alleenstaande veelal een lager inkomen hebben en minder vermogen opbouwen dan tweeverdieners. Daar komt bij dat tweeverdieners belangrijke kostenposten zoals huur, hypotheek, gas en licht kunnen delen. Tevens zijn tweeverdieners vaker in staat een eigen woning te kopen en hebben beide partners ouders, van wie ze een schenking of

²⁷ Centraal Planbureau (CPB). (2020). Ongelijkheid van het jonge kind. CPB Notitie. Den Haag: Centraal Planbureau.

erfenis kunnen ontvangen. Via huishoudsamenstelling kan ook een zelfversterkend effect plaats vinden: hoogopgeleiden gaan vaker een relatie aan met een andere hoogopgeleide, waardoor de kans op een hoger inkomen toeneemt en de vermogensopbouw binnen dit huishouden nog sneller gaat. Ook het krijgen van kinderen of scheiden heeft een grote invloed op iemands vermogensopbouw. Bepaalde groepen zijn extra kwetsbaar in de praktijk, zoals vrouwen en alleenstaande moeders die niet of in kleine deeltijdbanen werkzaam zijn.²⁸ Tot slot heeft ook het type arbeidsmarktpositie effect op de vermogensopbouw: zelfstandig ondernemerschap of in loondienst werken heeft een grote invloed op mogelijkheden en noodzaak om vermogen op te bouwen. De keuze voor zelfstandig ondernemerschap hangt sterk samen met beleid en wordt verder toegelicht in hoofdstuk 3.

De bovenkant en in het bijzonder de top van de vermogensverdeling heeft meer mogelijkheden om de zelfversterkende effecten van vermogensaan groei te benutten.

Naarmate het vermogen groter is, ontstaat er (logischerwijs) ruimte om meer risico te nemen en risico's te spreiden over verschillende vermogenstitels. Hier geldt een zelfversterkend proces van vermogensaan groei: hoe meer vermogen, hoe sneller het vermogen kan groeien, en hoe makkelijker het wordt om het nog sneller te laten groeien. De zelfversterkende werking van vermogensaan groei wordt gefaciliteerd door de mogelijkheden voor optimale belastingplanning. Vermogenden beschikken over voldoende middelen om gebruik te maken van financiële en fiscale adviseurs om hun vermogensportefeuille optimaal te laten renderen.

De zelfversterkende effecten worden ook weer beïnvloed door overheidsbeleid en economische ontwikkelingen.

Vermogensgroei wordt verder versterkt door de liberalisering van het internationale kapitaalverkeer, de lage rente van het afgelopen decennium en de ontwikkeling van waarde van vastgoed en aanmerkelijk belang. Het gemak waarmee vermogen zich wereldwijd kan verplaatsen via vele financiële instrumenten en constructies, en de manier waarop je met je vermogen rendement kunt halen, zijn in principe eindeloos.²⁹ Via standaardproducten is de internationale kapitaalmarkt toegankelijk voor velen. Een kleine groep (zeer) vermogenden optimaliseert de portefeuille qua locatie en vorm, om zo de internationale verschillen in de fiscale behandeling van vermogen te benutten. Hierdoor is de kans groter dat dit vermogen relatief laag wordt belast. Ook wordt de kans groter dat een deel van het internationale vermogen helemaal buiten het zicht blijft van de belastingdiensten.

1.4. HET IN BEELD BRENGEN VAN VERMOGEN EN DE VERMOGENSVERDELING

Door de vermogensverdeling vanuit verschillende lenzen te bekijken en in te zoomen op onderdelen van de verdeling komt de dynamiek achter de opbouw en verdeling van vermogen goed in beeld. Uit voorgaande paragrafen blijkt de complexiteit van de verschillende onderdelen van de vermogensopbouw en de uiteindelijke verdeling. In eerste instantie wordt bij vermogen vaak naar de Gini-coëfficiënt van de verdeling gekeken. Dit is één maatstaf voor de gehele verdeling, maar geeft onvoldoende zicht op de dynamiek achter de verdeling. Zie ook hoofdstuk 2 en 4. Het wordt namelijk niet zichtbaar wat de opbouw van het vermogen is, of er voldoende buffers zijn, wat de spreiding is van het vermogen en of er grote verschillen zijn tussen groepen in de verdeling onderling. Om beleid te kunnen voeren op vermogen zijn deze verschillende inzichten noodzakelijk.

²⁸ Zo was in 2019 46% van de vrouwen niet financieel zelfstandig tegenover 24% van de mannen.

²⁹ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). (2014). *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Door vanuit twee hoofdlenzen, de foto en film, naar de vermogensverdeling te kijken, ontstaat een afgewogen beeld. De eerste hoofdlens is de foto, daarbij staat de verdeling van het vermogen over huishoudens centraal. De tweede hoofdlens is de film waarbij de vermogensopbouw centraal staat. De twee hoofdlenzen staan niet los van elkaar zoals uit voorgaande paragrafen naar voren komt. Vermogensopbouw van individuele huishoudens (film) komt bij elkaar in de totale verdeling (foto). De film is van belang, omdat het bijvoorbeeld inzicht geeft in de vraag of groepen huishoudens met name aan de onderkant of het midden van de verdeling in iedere fase in hun leven voldoende (liquide) vermogen hebben, en waarom het bij het ene huishouden zich anders ontwikkelt dan het andere huishouden. Voor bepaalde groepen huishoudens binnen de vermogensverdeling gelden namelijk grotere risico's dan voor anderen.

Het volgende hoofdstuk beschrijft uitgebreid de inzichten vanuit de foto- en de filmlens. Hoofdstuk 3 gaat vervolgens in op de rol van het overheidsbeleid.

2. De vermogensverdeling in beeld³⁰

Samenvatting

- Dit hoofdstuk geeft een beeld van hoe de vermogensverdeling en vermogensopbouw in Nederland eruitzien, inclusief de ontwikkelingen en zelfversterkende effecten via schenkingen en erfenissen.
- Om een goed beeld te krijgen wordt vermogen vanuit verschillende invalshoeken belicht en geïllustreerd. Startend vanuit het totaal, wordt ingezoomd op de verdeling van vermogen over huishoudens (de foto) en op de opbouw over de levensloop (de film).
- Het eigen woningbezit en pensioenvermogen bepalen in grote mate de vermogensverdeling omdat zij samen bijna driekwart van het vermogen van Nederlandse huishoudens uitmaken (2020). Dit gegeven, gecombineerd met de hoge concentratie van vermogen aan de top van de vermogensverdeling, maakt dat de dynamiek en zelfversterkende effecten die schuilgaan achter de vermogensverdeling, niet tot uitdrukking komen in een veel gebruikte maatstaf voor de vermogensverdeling zoals de Gini-coëfficiënt.
- In dit rapport wordt in de analyse door middel van inzoomen uitgegaan van 4 categorieën binnen de vermogensverdeling: de onderkant, het midden, hoge(re) vermogens en de top 1%. De onderkant van de verdeling betreft huishoudens met schulden en huishoudens die nauwelijks of geen liquide vermogen, geen eigen huis en vaak ook geen opgebouwde pensioenaanspraken hebben. Daarnaast is er een grote middengroep met relatief veel illiquide vermogen in de vorm van een eigen huis en opgebouwde pensioenaanspraken en relatief weinig liquide vermogen gedurende hun werkzame levensperiode. En tot slot de zeer vermogende huishoudens, waarbij de top 1% zich in grote mate onderscheidt door de concentratie van aanmerkelijk belang.
- Vermogensopbouw over de levensloop (ouderen hebben gemiddeld genomen meer vermogen opgebouwd) bepaalt een groot deel van de scheefheid in de verdeling. De eigen woning maakt deze verdeling ofwel gelijk ofwel ongelijker, afhankelijk van de gekozen invalshoek (zo vergroot de eigen woning verschillen tussen eigenwoningbezitters en huurders, maar verkleint het de verschillen tussen de middengroep en de top).
- Schenkingen en erfenissen maken dat vermogensongelijkheid wordt doorgegeven aan de volgende generaties. Er blijkt dan ook vaak samenhang te zijn tussen de vermogenspositie van kinderen en hun ouders.
- Ondanks de goede statistieken, worden niet alle vermogensvormen (goed) waargenomen. Sommige bezittingen vallen maar ten dele onder de gehanteerde definitie van vermogen. Dit noopt tot een zekere nuance.
- Nederland eindigt hoog in internationale vergelijkingen van vermogensongelijkheid. Dat lijkt samen te hangen met het grote aandeel van pensioenvermogen in Nederland, dat in de standaard vermogensstatistiek niet wordt meegenomen. Dit illustreert dat internationale vergelijkingen van vermogensongelijkheid lastig zijn, ook al omdat de registratie van vermogen tussen landen (sterk) kan verschillen. Nederland valt in dat opzicht gunstig op met veel administratieve data van goede kwaliteit als basis voor statistieken.
- Tot slot valt op dat in de meeste OESO-landen, waaronder Nederland, het vermogen van huishoudens geconcentreerd is in onroerend goed.³¹ De stijgende prijzen van onroerend goed, aandelen en obligaties lijken onder andere het gevolg van de langjarige trend van dalende rentes. Voornamelijk huizenbezitters en de top van de vermogensverdeling hebben geprofiteerd

³⁰ Alle cijfers in dit hoofdstuk zijn voor het jaar 2020 tenzij anders vermeld.

³¹ McKinsey. The rise and rise of the global balance sheet: How productively are we using our wealth? 2021.

van deze vermogenswinsten. De concentratie van vermogen in onroerend goed kan mogelijk een rem zetten op consumptie en productieve investeringen in de reële economie.

2.1. TOTAAL BEELD

Het overgrote deel van het vermogen van Nederlandse huishoudens zit in pensioenen en de eigen woning (zie tabel 2.1). Pensioenvermogen vormt bijna de helft van het totale vermogen en de nettowaarde van de eigen woning nog eens een kwart. Pensioenen en de eigen woning vormen daarmee samen driekwart van het totale vermogen in Nederland. Van het resterende kwart is het aandeel aanmerkelijk belang (box 2 vermogen) met 12% net iets groter dan het financieel vermogen. Onder die laatste categorie vallen spaargeld en aandelenbezit door huishoudens (10%). Tabel 2.1 is ontleend aan de Vermogensstatistiek van het CBS. De daarvoor gebruikte data zijn afkomstig van onder andere de Belastingdienst en andere overheidsadministraties. Niet alle vermogensbestandsdelen zijn daarmee in beeld. Specifiek vermogen in de vorm van bijvoorbeeld juwelen, schilderijen, boten, cryptovaluta en contant geld worden vaak niet of zeer beperkt geregistreerd en ontbreken dus in dit overzicht.

Tabel 2.1: Vermogen in Nederland (2020, in miljard euro)

Categorie	Vermogen	Aandeel
Pensioenvermogen	1561	47%
Eigen woning (netto)	825	25%
Wv Waarde eigen woning	1549	
Wv Hypotheekschuld eigen woning	-724	
Financieel vermogen (netto)	321	10%
Wv Bank- en spaartegoeden	327	
Wv Effecten	137	
Wv Schulden	-143	
Aanmerkelijk belang (box 2 vermogen)	397	12%
Onroerend goed, overig	153	5%
Ondernemingsvermogen	80	2%
Totaal	3325	100%

Bron: CBS Statline, behalve pensioenvermogen. Voor pensioenvermogen is de bron de website van DNB.

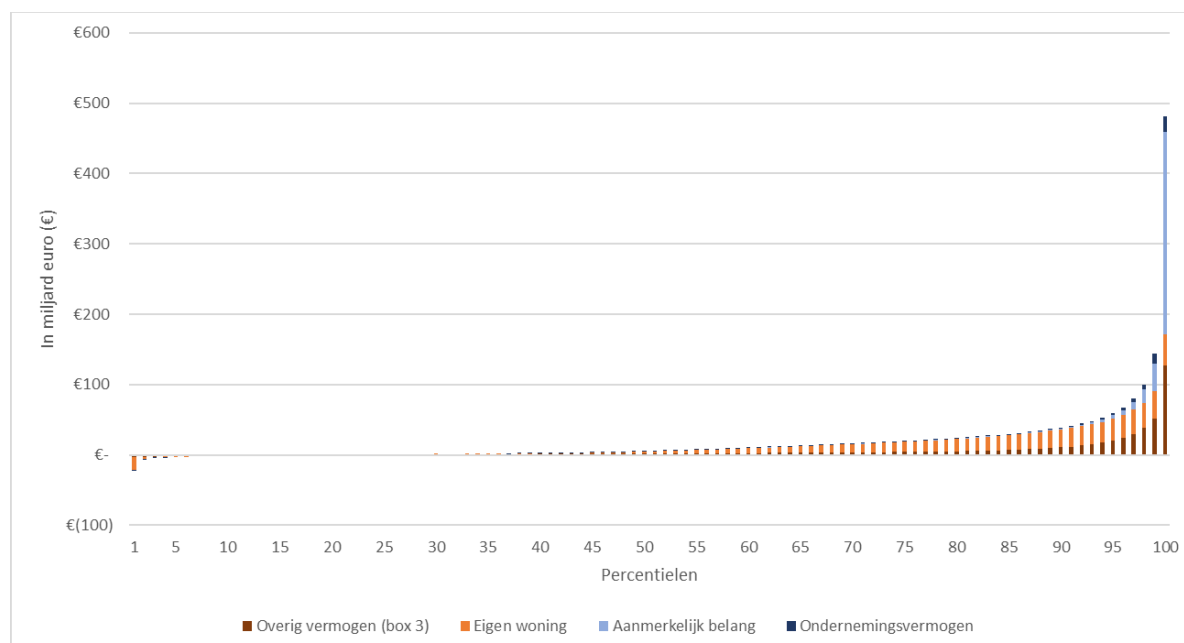
Van het totale vermogen van huishoudens, bezitten de rijkste 10% huishoudens 61%.

Dat wil zeggen dat bij een verdeling van de taart in 10 gelijke stukken niet iedere 10%-groep (deciel) 1 stuk krijgt. De rijkste groep krijgt 6 stukken. De top 1% bezit ruim een kwart van het totale vermogen (26%). Dat is 26 keer meer dan ze bij gelijke verdeling zouden hebben. Voor deze groep is de omvang van het aanmerkelijk belang in hun vermogensportefeuille het grootst: dit vormt gemiddeld 60% van hun totale vermogen. Figuur 2.1 laat de verdeling van het vermogen over alle percentielgroepen zien. In deze analyse wordt het pensioenvermogen niet meegenomen. Dit sluit aan bij de statistische definitie van het vermogensbegrip, omdat pensioenen niet gelden als vrij beschikbaar vermogen.³² Voor alle figuren in dit hoofdstuk zijn pensioenen niet

³² Zie ook de afbakening in de inleiding van dit rapport

meegenomen, tenzij anders vermeld. Paragraaf 2.2.2 gaat nader in op het hoe het beeld over de vermogensverdeling in Nederland verandert bij het meenemen van het pensioenvermogen.

Figuur 2.1: Totaal netto vermogen per percentiel, in miljard euro, 2020

Bron: CBS, Integraal inkomens- en vermogensonderzoek

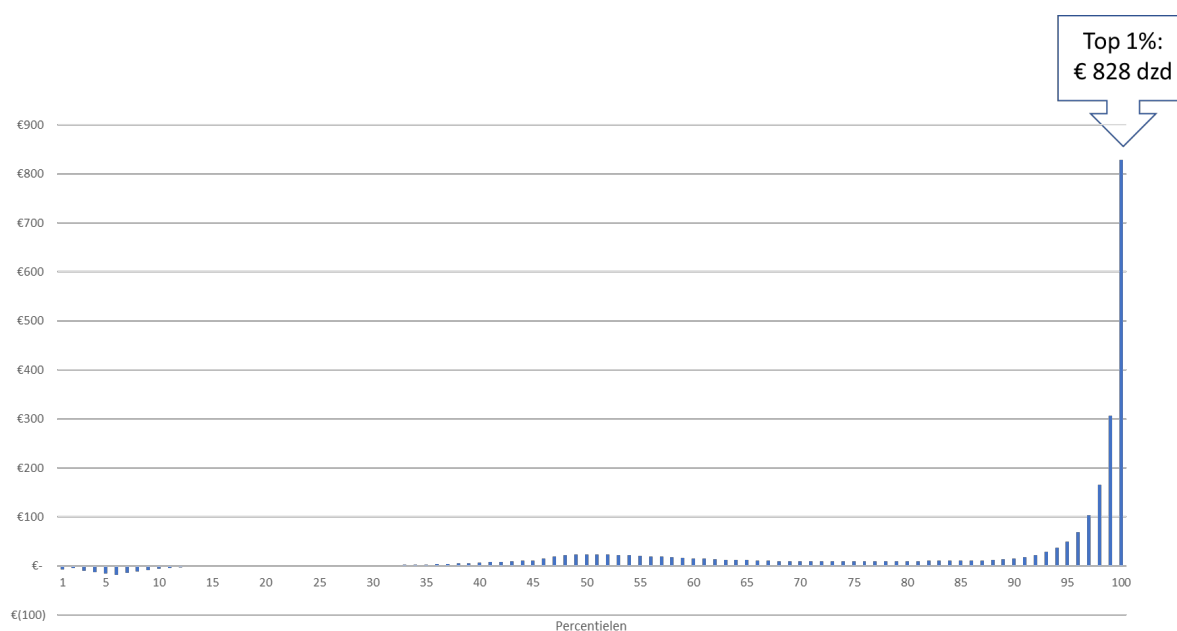
Het totale vermogen van huishoudens is tussen 2006 en 2020 gestegen met 60%³³, maar de verschillen tussen huishoudens zijn groot. In deze periode is met name de totale nettowaarde van de eigen woning gestegen (51 procent). Het totale netto box 3 vermogen steeg met 34% en de totale waarde van aanmerkelijk belang met maar liefst 155%.³⁴ Figuur 2.2 laat zien hoe deze stijging verdeeld is over de vermogenspercentielen. Er wordt daarbij gekeken naar de medianen.³⁵ De figuur laat bijvoorbeeld zien dat de mediaan van het eerste percentiel tussen 2006 en 2020 gedaald is met € 7.400. Daarentegen is het mediane vermogen van het hoogste percentiel gestegen met maar liefst € 828.000. Deze stijging is bijna 3 keer zo hoog als die van het 99ste percentiel direct onder het rijkste percentiel. Verder valt op dat de grootste absolute vermogensgroei in de periode 2006-2020 bij de huishoudens met de hoogste vermogens plaatsvond.

³³ Dit betreft de groei van het vermogen *exclusief* het pensioenvermogen

³⁴ CBS schrijft hierover: voor een deel van de vermogensdata, waaronder aanmerkelijk belang is voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van trends in de tijd, omdat deze met elke stap terug in de tijd ook iets onvollediger wordt waargenomen. (<https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/discussion-papers/2021/herziening-van-de-vermogensstatistiek-2006>).

³⁵ De mediaan is hier het vermogen van het middelste huishouden bij sortering van huishoudens op basis van hun vermogensomvang.

Figuur 2.2: Ontwikkeling mediaan vermogen tussen 2006 en 2020 in 1.000 euro's³⁶

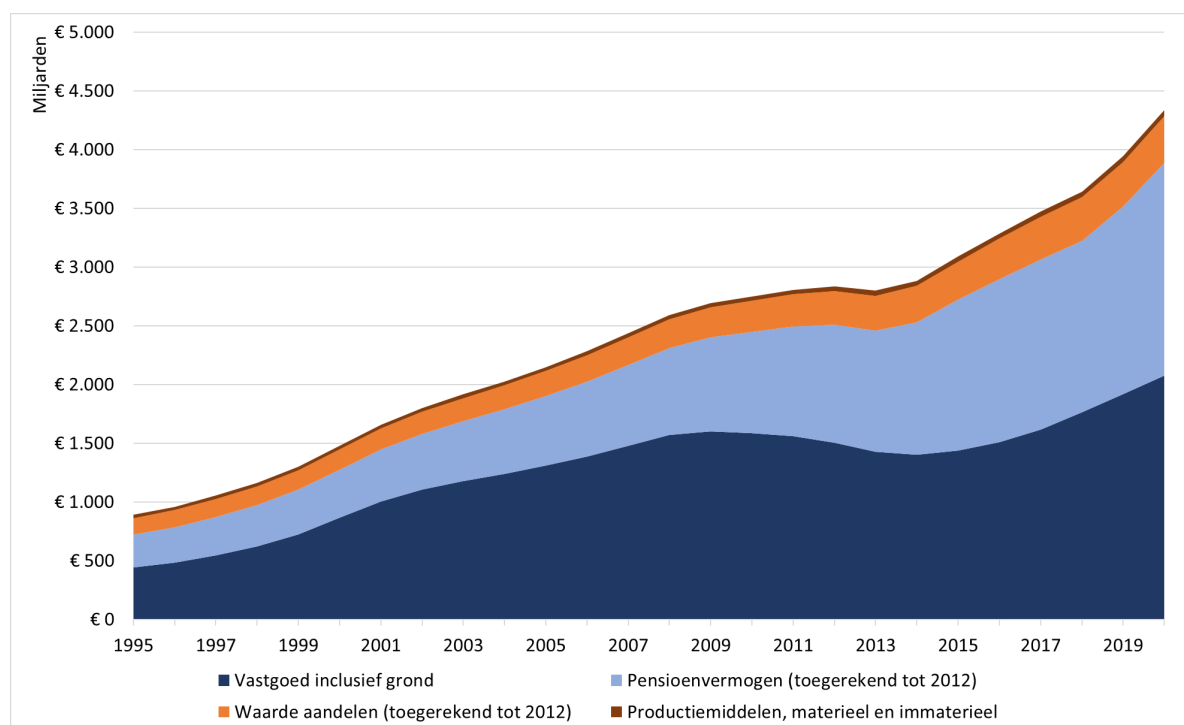
Bron: CBS, Integraal inkomens- en vermogensonderzoek

Ook vanuit macroperspectief is de totale collectieve spaarpot van alle Nederlandse huishoudens tezamen, inclusief pensioenen, de afgelopen decennia sterk gegroeid. Het netto vermogen van alle Nederlandse huishoudens bij elkaar opgeteld groeide in de periode 1995-2020, zoals te zien in onderstaande figuur 2.3.³⁷ In deze figuur zijn de activa opgesplitst in hoofdcategorieën. De grootste categorie van bezit is onroerend goed, gevolgd door pensioenrechten. Productiemiddelen en aandelen beslaan een klein deel (<10%) van de totale bezittingen.

³⁶ De stijging is op basis van de vermogensstatistiek na de herziening uit 2021, zie paragraaf 2.2.1, waarbij vanaf 2006 onder meer het aanmerkelijk belang is aangepast.

³⁷ Dit cijfer is anders dan de overige cijfers in H2 en H3: waar H2 en H3 vanuit een microbenadering werken, zijn de cijfers hier afkomstig uit de Nationale Rekeningen (macrobenadering). Deze cijfers zijn dus niet 1 op 1 met elkaar te vergelijken.

Figuur 2.3: Waarde van vastgoed, pensioenrechten, aandelen en productiemiddelen van Nederlandse huishoudens, 1995-2020

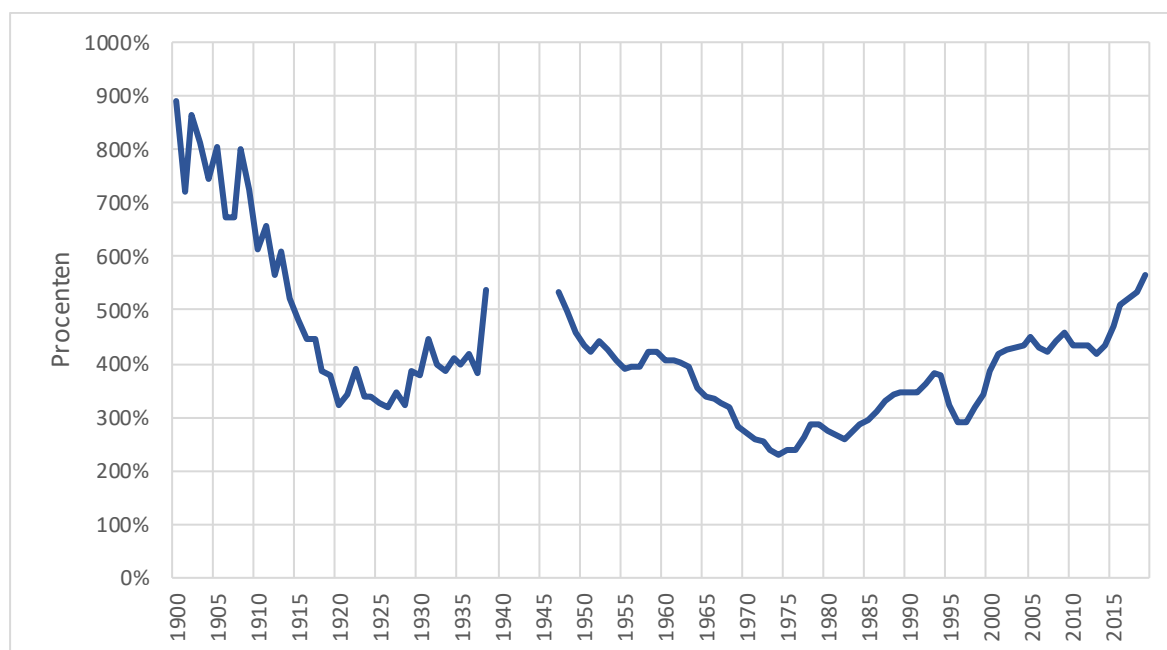

Bron: CBS, Nationale Rekeningen

Daarnaast is de percentuele groei van het totale nationale vermogen groter dan de groei van het nationale inkomen. De vermogens-inkomensratio geeft de verhouding tussen het vermogen en het nationale inkomen zoals weergegeven in figuur 2.4. Een constante ratio duidt op gelijke groei en een stijgende ratio op een sterkere groei van vermogen dan inkomen. Om te focussen op de Nederlandse vermogens voor huishoudens hebben Toussaint et al. in recent onderzoek de ratio voor privaat vermogen historisch geconstrueerd.³⁸ Wat opvalt is het grote belang van vermogen in de eerste helft van de 20e eeuw met vermogensinkomensratio's van bijna 1000%. Direct na de Tweede Wereldoorlog neemt de vermogens-inkomensratio gestaag af tot rond 1970 waarna de ratio weer toeneemt. In 2020 bereikte de vermogens-inkomensratio haar hoogste niveau sinds de Tweede Wereldoorlog.

³⁸ Privaat vermogen betekent het vermogen van huishoudens, zonder het vermogen van de overheid en de financiële en niet-financiële sectoren.

Figuur 2.4: Private vermogens-inkomensratio 1900-2019

Bron: bijlage 4 Technisch Rapport Vermogensverdeling.³⁹

2.2. FOTO

De foto kijkt naar de verdeling van het vermogen over huishoudens. In deze paragraaf wordt daarbij ook inzichtelijk gemaakt waarom een veelgebruikte maatstaf bij de vermogensverdeling (de Gini-coëfficiënt) veel belangrijke informatie mist. En wat de rol van pensioenen in de verdeling is. Ook wordt verder ingezoomd op de details van de foto door te kijken naar de verschillende groepen in de verdeling: onderkant, midden, hoge(re) en topvermogens.

2.2.1 DE GINI-COËFFICIËNT GEEFT EEN BEPERKT BEELD

De Gini-coëfficiënt⁴⁰, een veel gebruikte ongelijkheidsmaatstaf, geeft maar een beperkt beeld. In 2020 was de Gini-coëfficiënt voor de vermogens in Nederland 0,76. In 2013 was dit 0,82. De vermogensongelijkheid lijkt daarmee de afgelopen jaren (licht) gedaald in Nederland. De eigen woning, die een groot vermogensaandeel vormt en breed is verdeeld, domineert deze ontwikkeling echter, waardoor andere ontwikkelingen buiten beeld blijven.⁴¹ Op de eigen woning gaat paragraaf 2.3.2 verder in.

De opwaartse vermogensbijstelling uit 2021 komt vooral bij de rijkste huishoudens terecht, maar laat de Gini-coëfficiënt nagenoeg onveranderd. Bij de herziening van de vermogensstatistiek uit 2021⁴² is het totale vermogen met bijna 10% naar boven bijgesteld. Deze bijstelling bestaat vooral uit een ophoging van het aanmerkelijk belang. De waarde van het aanmerkelijk belang over 2019 blijkt 2/3 hoger dan op basis van eerder beschikbare informatie bekend was. Dit hogere aanmerkelijk belang komt nagenoeg volledig ten goede aan de hoge vermogens: 96% van het aanmerkelijk belang zit bij de rijkste 10% en 73% zelfs bij de rijkste

³⁹ Zie ook Toussaint, S., Amaury de Vicq, M., en T. van der Valk (2022), "Household Wealth and its Distribution in the Netherlands, 1854–2019", working paper.

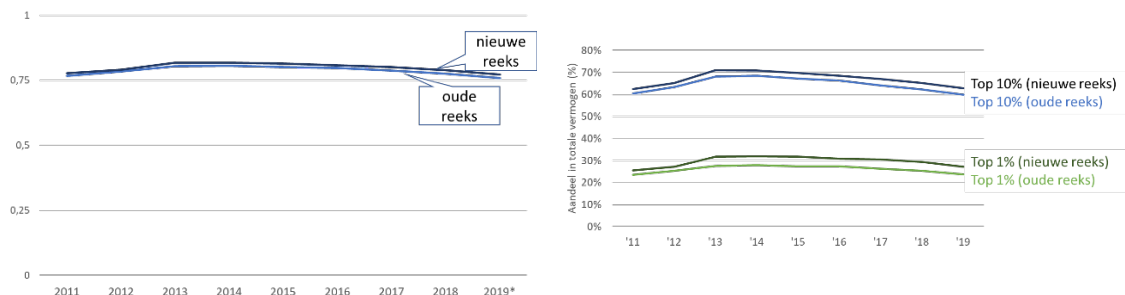
⁴⁰ De Gini-coëfficiënt is een veelgebruikte maatstaf voor ongelijkheid: nul betekent volledig gelijk en 1 betekent volledig ongelijk. Zie ook bijlage 14 voor een uitgebreidere beschrijving.

⁴¹ Centraal Planbureau (CPB). (2016). Achtergrond document Vermogensongelijkheid in Nederland 2006-2013. Den Haag: Centraal Planbureau.

⁴² Zie Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Herziening van de Vermogensstatistiek 2006. Geraadpleegd op 27 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/discussion-papers/2021/herziening-van-de-vermogensstatistiek-2006>

1%. Het effect hiervan op de Gini-coëfficiënt is echter beperkt: het verschil tussen de twee lijnen in de linkerkant van figuur 2.5 geeft dit effect weer. De Gini-coëfficiënt stijgt door de bijstelling met gemiddeld 0,0012 in de jaren 2011-2019.⁴³

Figuur 2.5: links Gini-coëfficiënt en rechts aandeel top 10% en top 1% 2011-2019

Bron: CBS, Integraal inkomens- en vermogensonderzoek

Wordt alleen gekeken naar de Gini-coëfficiënt dan zou dus de conclusie getrokken kunnen worden dat de vermogensongelijkheid na de herziening nagenoeg ongewijzigd is, terwijl het vermogen van de rijkste huishoudens fors is toegenomen. De Gini-coëfficiënt geeft vooral gewicht aan de positie van de huishoudens in het midden van de vermogensverdeling en geeft dus maar een beperkt beeld van het verhaal dat schuilgaat achter de vermogensverdeling. Voor een compleet beeld moet dus ook altijd breder gekeken worden. In het aandeel van de top 10% en de top 1% is de herziening beter zichtbaar (figuur 2.5 rechts). Deze aandelen stijgen met respectievelijk ca 3%-punt (top 10% rijkste huishoudens) en 3,5 tot 4%-punt (top 1% rijkste huishoudens). Zowel de Gini-coëfficiënt als de aandelen van de top vertonen de laatste jaren een dalende trend. Dit komt zoals hierboven besproken door de sterke stijging van de huizenprijzen (zie ook paragraaf 2.3.2).

2.2.2 PENSIOENEN ZIJN BREED VERDEELD, MAAR ZIJN NIET DE GROTE GELIJKMAKER

Uitgedrukt in de Gini-coëfficiënt en als aandeel van de topvermogensden, lijken pensioenen de grote gelijkmaker. Bij het meenemen van pensioenvermogen daalt de Gini-coëfficiënt met circa 0,12 en dalen de vermogensaandelen van de topvermogensden met circa 15%-punt. Dat grote effect komt net als bij de eigen woning door de grote omvang van deze vermogensvorm en de brede en redelijk gelijkmatige verdeling. Het pensioenvermogen vormt bijna de helft van het totale vermogen van Nederlandse huishoudens en 91% van de huishoudens heeft een aanspraak op pensioenvermogen (cijfer 2018). Wel zijn er een aantal belangrijke verschillen tussen pensioenvermogen en andere vermogensvormen: het pensioenvermogen is niet vrijelijk beschikbaar en is niet overdraagbaar. In de box hieronder wordt dit verder toegelicht.

⁴³ Alle onderdelen van de herziening zijn voor de jaren 2011-2019 doorgevoerd, waarbij enkele onderdelen, zoals de herziening van het aanmerkelijk belang daarnaast ook voor de jaren 2006-2009 zijn verwerkt.

Bijzondere positie van pensioenen

Voor het vermogensbegrip in dit rapport is aangesloten bij de definitie in de Vermogensstatistiek die het CBS ook aanhoudt (zie ook de afbakening in de inleiding van dit rapport). Daarin worden tot het vermogen gerekend: de bezittingen van huishoudens die op korte of middellange termijn omgezet kunnen worden in consumptieve bestedingen of bezittingen die leiden tot inkomsten die deel uitmaken van het inkomensbegrip besteedbaar inkomen. Het collectief opgebouwde pensioenvermogen in de tweede pijler wordt daarbij niet meegenomen omdat het niet vrijelijk beschikbaar en overdraagbaar is. Het pensioen dat via collectieve pensioenregelingen wordt opgebouwd (ook wel het tweede pijlerpensioen genoemd) betreft aanspraken op een toekomstige pensioenuitkering. Indien men (voortijdig) komt te overlijden, dan stopt de uitkering en komt het gereserveerde pensioenvermogen ten goede aan het betreffende pensioenfonds. Pensioen betreft echter wel een belangrijke inkomensvoorziening, hetgeen voor veel huishoudens een belangrijke functie van vermogen is. Vanuit dat oogpunt zou men idealiter dus ook de opgebouwde rechten op een AOW-uitkering meenemen en daarnaast ook collectieve verzekeringen voor arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en ziekte.⁴⁴ Voor dit rapport is deze, in de uitwerking complexe, uitbreiding van het vermogensbegrip niet gemaakt. Wel is het effect van het meenemen van het tweede pijlerpensioen onderzocht.

Het totale vermogen van pensioenfondsden kan niet eenvoudig worden toegedeeld aan deelnemers, omdat op individueel niveau alleen aanspraken op toekomstige uitkeringen beschikbaar zijn. Er zijn daarom aannames nodig⁴⁵ om vanuit de aanspraken het pensioenvermogen van individuen te berekenen. Het CBS heeft dit in 2020 voor de jaren 2006 tot en met 2018 gedaan. Zij geeft daarbij aan dat het pensioenvermogen van laagopgeleiden wordt overschat en dat van hoogopgeleiden onderschat.⁴⁶ Het CBS is voornemens om voortaan jaarlijks de pensioenvermogens toe te delen aan individuen, maar dit wordt geen standaard onderdeel van de vermogensstatistiek.

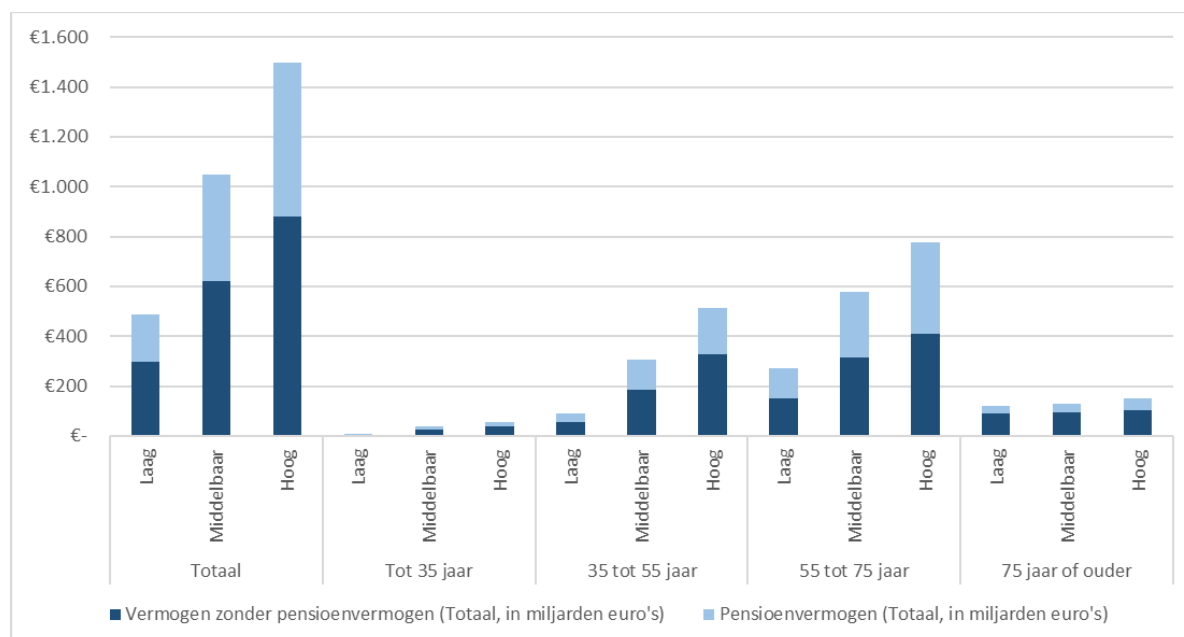
Het pensioenvermogen is ongelijk verdeeld tussen hoog- en laagopgeleiden; verder inzoomen laat zien dat pensioenen de verschillen in vermogen tussen hoog- en laagopgeleiden niet kleiner maken. Zowel zonder als met pensioenvermogen hebben hoogopgeleiden een hoger vermogen dan laagopgeleiden. Specifiek binnen de leeftijdsgroepen is dat ongeveer drie keer zoveel vermogen. Dat geldt zowel zonder als met pensioenvermogen. Het meenemen van pensioenvermogen maakt bij inzoomen dus niet gelijkjer zoals wordt weergegeven in figuur 2.6.

⁴⁴ Zie bijvoorbeeld Vermogens(ongelijkheid): definities en meetmethoden (SCP, 2018).

⁴⁵ Zie Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2020). Pensioenvermogen en vermogensongelijkheid. Geraadpleegd op 27 juni 2022 via <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/pensioenvermogen-en-vermogensongelijkheid>. *De hoogte van het individuele pensioenvermogen is een min of meer fictief gegeven, omdat er bij de berekening veel veronderstellingen moeten worden gemaakt, zoals over de leeftijd waarop men met pensioen gaat of overlijdt. Ook zijn er enkele omissies in de beschikbare data die vertekeningen kunnen veroorzaken in de berekening.*

⁴⁶ Zie bijlage 4, Technisch Rapport Vermogensverdeling.

Figuur 2.6: Verdeling van vermogen in- en exclusief pensioenvermogen over huishoudens met onderscheid naar leeftijd en opleidingsniveau hoofdkostwinner, 2020

Bron: CBS, Integraal inkomens- en vermogensonderzoek

In de rest van dit hoofdstuk worden pensioenen niet meegenomen in de bespreking van de vermogensverdeling, omdat wordt aangesloten bij de statistische definitie van vermogen zoals die ook gebruikt wordt in de Vermogensstatistiek.

2.2.3 INZOOMEN OP ONDERKANT, MIDDEN, HOOG EN TOP

In deze paragraaf wordt ingezoomd op de verschillende groepen in de vermogensverdeling: onderkant, midden, hoog en top.

De onderkant is een kwetsbare groep

De onderkant heeft ofwel een negatief netto vermogen ofwel geen vermogen. Met name de negatieve netto eigenwoningwaarde bepaalt voor een grote groep huishoudens het beeld tot het 15^e percentiel. Voor deze huishoudens is de waarde van de woning lager dan de hypotheekschuld. Dat hoeft niet problematisch te zijn, zolang er geen grote veranderingen qua inkomsten en uitgaven zijn en men geen verhuisplannen heeft. Ook studieschulden zijn in de onderste percentielen van de vermogensverdeling nog relatief groot. Dit zijn jongeren die nog met de opbouw van hun vermogen moeten beginnen en nog weinig op hun studieschuld hebben afgelost. Vanaf het 15^e percentiel hebben huishoudens aan de onderkant vaak weinig bezittingen en schulden. Huishoudens aan de onderkant kunnen bij tegenvallers snel(ler) in de problemen komen. Onderstaande box over de schokbestendigheid gaat hier nader op in.

Schokbestendigheid van huishoudens

Het belang van liquide buffers bij het opvangen van schokken wordt inzichtelijk gemaakt met het onderzoek van het CPB naar schokbestendigheid. Het CPB heeft daarbij getest hoe lang huishoudens kunnen rondkomen met de inzet van hun liquide buffers als het loon- en/of winstinkomen volledig wegvalt. De schokbestendigheid wordt uitgedrukt als "uitzingtermijn": het aantal maanden dat het inkomenstekort kan worden opgevangen. Het volledige onderzoek is opgenomen in bijlage 8.

Het onderzoek laat zien dat werknemers schokbestendiger zijn dan zelfstandigen. 3,5% van de huishoudens met een werknemer als hoofdkostwinner houdt het geen jaar vol, tegen 12,5% bij zelfstandigen (zie de roze balken in de onderstaande figuur). Dit komt vooral door het verschil in vangnet: de werknemer ontvangt doorgaans een WW-uitkering en zelfstandigen niet. Bij eenzelfde uitzingtermijn ligt de liquide buffer van zelfstandigen in doorsnee dan ook ruim 2 keer hoger dan voor werknemers. De lengte van de uitzingtermijn hangt vooral samen met de hoogte van de liquide buffer en niet met de hoogte van de vaste lasten.

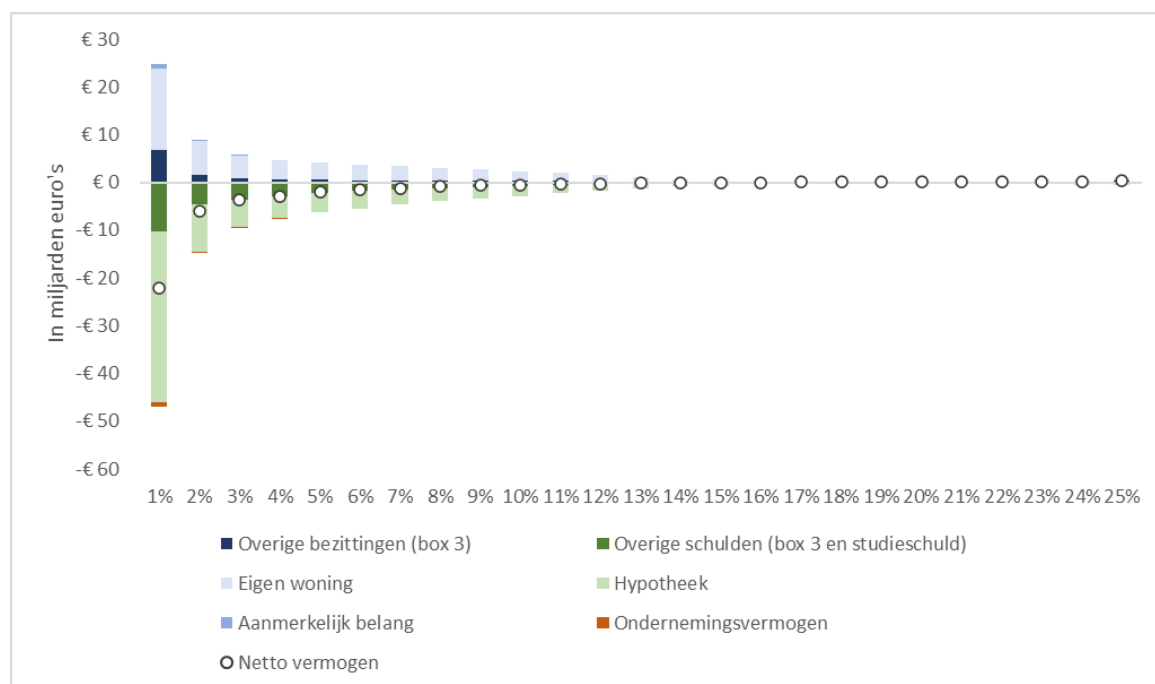

De roze en witte balken betreffen huishoudens die door de schok een begrotingstekort hebben (vaste lasten > besteedbaar inkomen) en dus hun liquide buffer moeten aanspreken. De roze balken betreffen huishoudens die binnen een jaar in de problemen komen (uitzingtermijn <12) en de witte balken betreffen huishoudens die weliswaar een begrotingstekort hebben, maar wel minimaal een jaar doorkomen (uitzingtermijn >12).

Juist huishoudens met een korte uitzingtermijn hebben de grootste kans hun volledige inkomen te verliezen. Huishoudens met een korte uitzingtermijn vallen vaak in de lage inkomensgroep, waarvan bekend is dat werkenden relatief vaak een flexibel of aflopend contract hebben. Bij dit type contracten is de kans op baanverlies en dus inkomensverlies groter. Deze groep heeft veelal nauwelijks liquide buffers en dat maakt hen extra kwetsbaar. Niet alleen komen zij sneller in de problemen bij inkomensverlies, ook is hun kans op inkomensverlies groter.

Het eerste percentiel vormt een afwijkende groep. Ten opzichte van de andere percentielen aan de onderkant is hun vermogen relatief hoog, maar aan de andere kant is hun schuld ook relatief hoog (figuur 2.7). De populatie in dit percentiel is zeer heterogeen: lage inkomens met schulden, maar ook jonge gezinnen met een relatief hoog inkomen en een hoge hypotheek en ondernemers met hoge schulden (wat (deels) fiscaal gedreven kan zijn, zie ook hoofdstuk 3). De focus ligt in dit rapport daarom op de overige percentielen aan de onderkant, waarvoor het beeld meer homogeen en beter te duiden is.

Figuur 2.7: Totale vermogen 1-25e percentiel in miljarden euro's, 2020

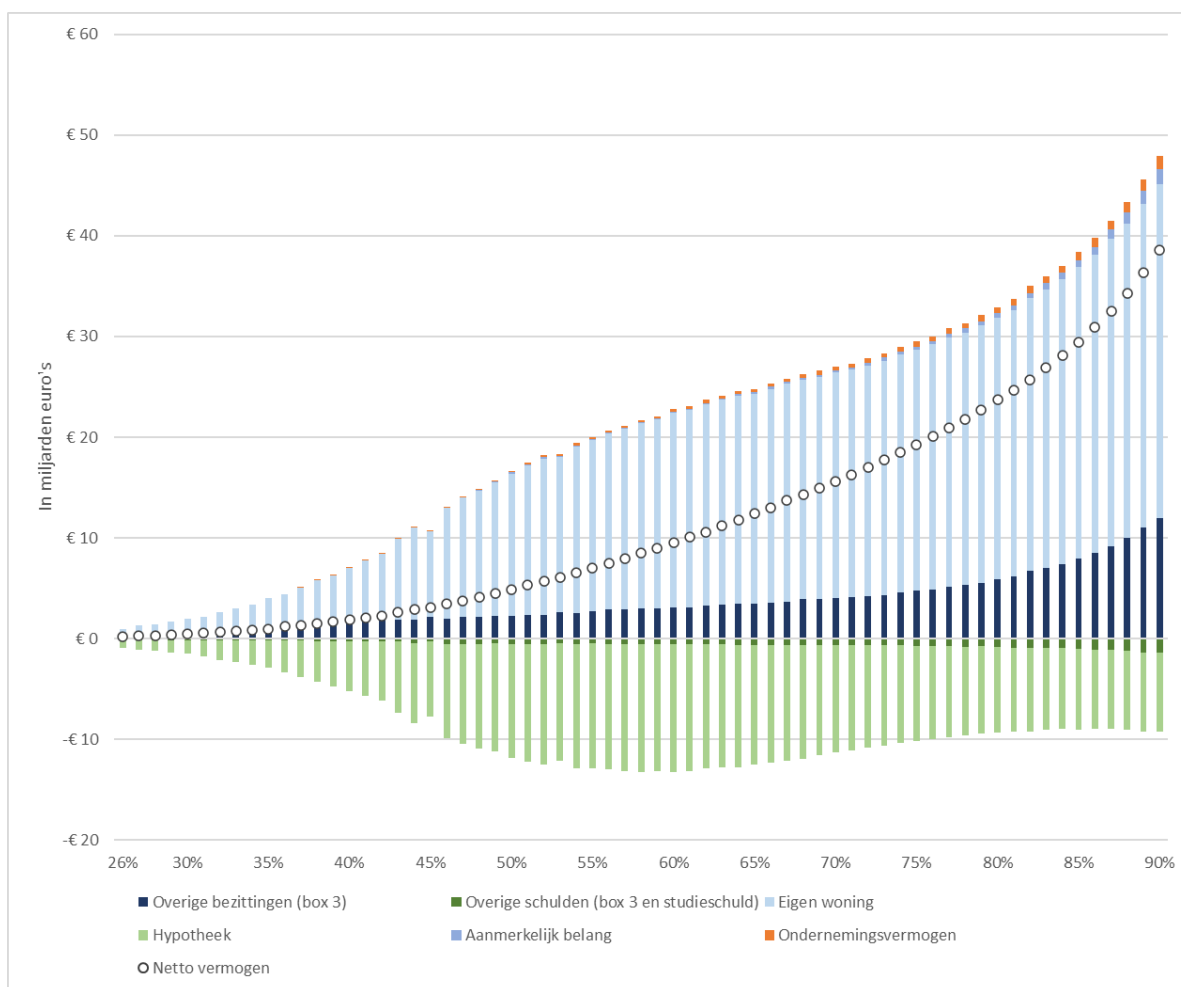

Bron: CBS, Integraal inkomens- en vermogensonderzoek

De eigen woning speelt een hoofdrol bij middengroepen

De eigen woning vormt het belangrijkste vermogensbestanddeel van de middengroepen (figuur 2.8). Vanaf het 46ste percentiel vormt de nettowaarde eigen woning (waarde eigen woning minus de hypotheekschuld) meer dan de helft van het netto vermogen en dat neemt snel toe tot 75% bij de hogere percentielen. Dit grote aandeel is mede het gevolg van de huizenprijzen die de laatste jaren bovengemiddeld gegroeid zijn. Toen in 2013 de huizenprijzen op een dieptepunt waren, was de eigen woning ook een van de belangrijkste vermogensbestanddelen van de middengroepen, maar tot het 50^e percentiel was de nettowaarde negatief. Veel huizen stonden toen onderwater omdat de hypotheekschuld groter was dan de actuele marktwaarde van het huis. Voor de hogere decielen lag het aandeel in 2013 niet op 75% maar rond 60%. De middengroepen hebben relatief weinig liquide vermogen, wat hen kwetsbaar kan maken voor onverwachte tegenvallers zoals een inkomensdaling, daling van huizenprijzen, stijgende kosten voor levensonderhoud, etc. Ook zijn de balansen bij deze groepen lang, wat hen kwetsbaar maakt voor schokken in de economie (zie paragraaf 2.3.3). In deze groep is tot slot het aandeel ondernemingsvermogen relatief gering.

Figuur 2.8: Midden: totale vermogen percentiel 26-90 in miljarden euro's, 2020

Bron: CBS, Integraal inkomens- en vermogensonderzoek

Belang van de eigen woning ook bij de top 10% nog groot

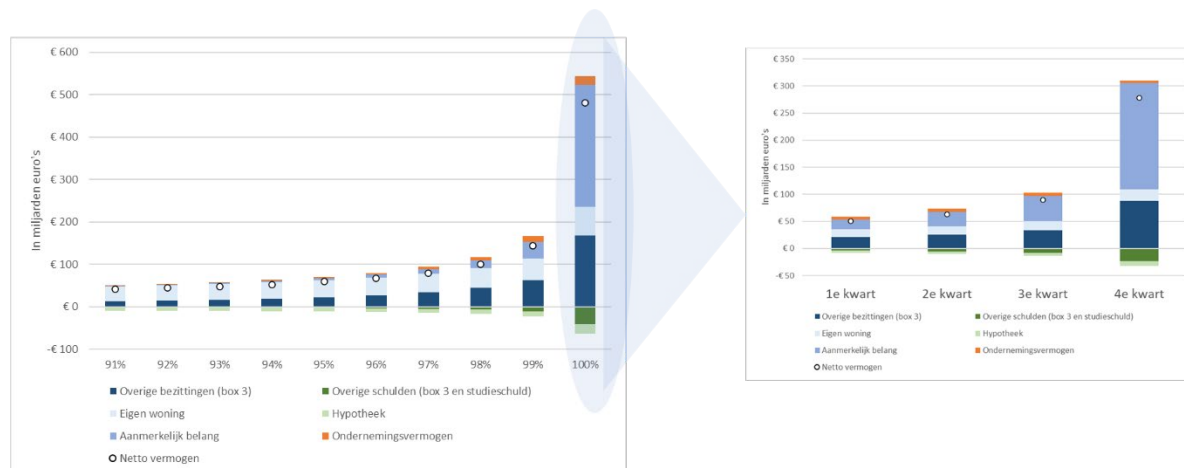
De eigen woning is ook voor de 10% rijkste huishoudens over het algemeen nog het belangrijkste vermogensbestanddeel. Tot het 96%-percentiel vormt de nettowaarde van de eigen woning nog altijd minimaal de helft van het netto vermogen van huishoudens. Voor de percentielen daarboven daalt het aandeel van de eigen woning echter snel en neemt het aandeel van het aanmerkelijk belang, ondernemingsvermogen en de nettowaarde overig vermogen (box 3⁴⁷) toe. In het een na hoogste percentiel vormt de nettowaarde overig vermogen ruim een derde van het netto vermogen, is het aandeel van zowel de nettowaarde eigen woning als van het aanmerkelijk belang ruim een kwart en het ondernemingsvermogen bijna 10% van het netto vermogen.

In het hoogste percentiel slaat deze verdeling om en wordt het aanmerkelijk belang 60% van het netto vermogen. De nettowaarde overig vermogen (box 3) is daarna hun grootste vermogensbestanddeel, gevolgd door de nettowaarde eigen woning die nog slechts ca 10% van hun netto vermogen omvat. Dus waar de huishoudens in het hoogste deciel in grote lijnen

⁴⁷ Nettowaarde overig vermogen betreft vooral bezit en schuld dat in box 3 valt: het is de nettowaarde van overige bezittingen en overige schulden exclusief de studieschuld.

aansluiten bij het beeld van de middengroep, wijkt de top 1% hier sterk van af (figuur 2.9). Daarom wordt bij de verdere analyses in dit rapport de top 10% bij de middengroepen getrokken, behalve de top 1%, die wordt apart behandeld.

Figuur 2.9: links: hoog: totale vermogen 91-100ste percentiel en rechts 100ste percentiel in kwarten, miljarden euro's, 2020

Bron: CBS, Integraal inkomens- en vermogensonderzoek

De top 1% rijkste huishoudens springt eruit qua omvang en samenstelling van het vermogen

De top 1% rijkste huishoudens bezit in 2020 ruim een kwart van het totale vermogen.

De bijna 80 duizend huishoudens in deze groep hebben al ruim 3 keer zo veel vermogen als het 99%-percentiel direct onder hen. Dit hoge vermogen zit vooral in het aanmerkelijk belang. Bijna driekwart van het totale aanmerkelijk belang is in bezit van de top 1%. Dit maakt ook de samenstelling van hun vermogen sterk afwijkend van dat van de andere huishoudens. De schulden van de top 1% zijn ook opvallend. Deze zijn bijna 3 keer hoger dan de schulden van het 99%-percentiel direct onder hen. In hoofdstuk 3 wordt beschreven wat de redenen kunnen zijn voor hoge schulden bij de topvermogens.

Ook binnen de top 1% zijn er nog veel verschillen. In de rechterkant van figuur 2.9 is het hoogste percentiel opgesplitst in 4 gelijke groepen. Het rijkste kwart heeft 3 keer zoveel vermogen als het een na rijkste kwart. Van het aanmerkelijk belang van de top 1% zit bijna 70% bij het rijkste kwart en slechts ca 5% bij het eerste kwart. Zoals hiervoor beschreven is, is het totale aanmerkelijk belang tussen 2006 en 2020 met maar liefst 155% gestegen, dat is meer dan twee keer zoveel als het totale vermogen in die periode gestegen is (60%).

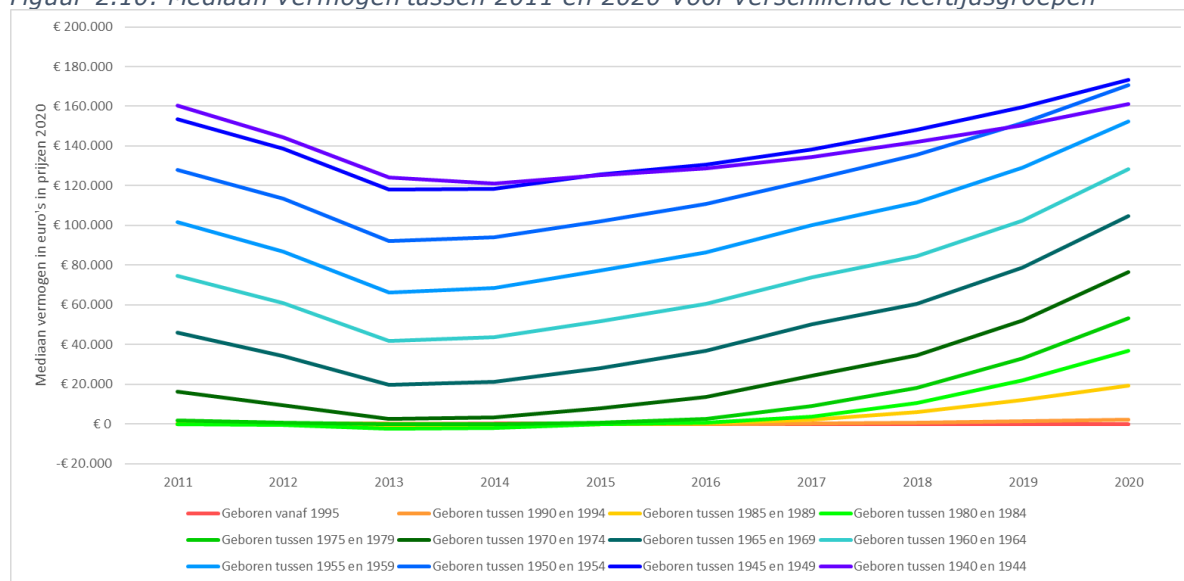
2.3. FILM

In deze paragraaf staat de opbouw van het vermogen centraal. Eerst wordt nader gekeken naar de rol van vermogensopbouw over de levensloop bij de ongelijkheid in de vermogensverdeling. Daarna wordt ingezoomd op de grote rol van de eigen woning en de zowel hoge bezittingen als hoge schulden, waardoor Nederlandse huishoudens relatief lange balansen hebben. Tot slot worden de bronnen waaruit vermogen wordt opgebouwd nader belicht. Dat zijn inkomen (sparen), inkomen uit vermogen en schenkingen en erfenissen.

2.3.1. VERMOGENSONGELIJKHEID ONTSTAAT DEELS DOOR OPBOUW OVER DE LEVENSLIOP

Vermogen wordt gedurende de levensloop opgebouwd, waardoor een deel van de ongelijkheid in de vermogensverdeling het (logische) gevolg is van het feit dat ouderen hogere vermogens hebben dan jongeren. Figuur 2.10 laat dit zien: het mediane vermogen ligt hoger naar mate de leeftijdsgroep ouder is. In termen van de Gini-coëfficiënt verklaart de demografie 40% van de ongelijkheid.⁴⁸

Figuur 2.10: Mediaan vermogen tussen 2011 en 2020 voor verschillende leeftijdsgroepen

Resultaten gebaseerd op eigen berekeningen ministerie van SZW op basis van niet-openbare microdata van het CBS. Deze microdata zijn onder voorwaarden voor statistisch en wetenschappelijk onderzoek toegankelijk. Voor nadere informatie zie [Microdata: Zelf onderzoek doen \(cbs.nl\)](#).

Leeswijzer figuur 2.10, 2.11 en 2.12

Iedere lijn hoort bij een leeftijdsgroep van 5 opeenvolgende geboortejaren. Iedere lijn begint met het mediane vermogen in het jaar 2011 en eindigt met het mediane vermogen in 2020.

In figuur 2.10⁴⁹ is het mediane vermogen tegen de jaren uitgezet: op de x-as staan de jaren 2011 t/m 2020.

In figuur 2.11 en 2.12 is het mediane vermogen tegen de gemiddelde leeftijd uitgezet: op de x-as staat de gemiddelde leeftijd in een leeftijdsgroep. Zo begint in deze figuren de lijn van de leeftijdsgroep 1950-1954 bij leeftijd 58 jaar (hun gemiddelde leeftijd in 2011) en eindigt deze bij 67 jaar in 2020.

Bij iedere gemiddelde leeftijd op de x-as zijn de mediane vermogens van 2 leeftijdsgroepen te zien. Bij leeftijd 67 jaar zijn dat bijvoorbeeld leeftijdsgroep 1950-1954 en leeftijdsgroep 1955-1959. De vermogens van deze groepen worden daar in een ander jaar geobserveerd: jaar 2020 voor leeftijdsgroep 1950-1954 (in 2020 zijn zij gemiddeld 67 jaar) en jaar 2015 voor leeftijdsgroep 1955-1959 (in 2015 zijn zij gemiddeld 67 jaar). Wanneer de vermogensopbouw zich over de

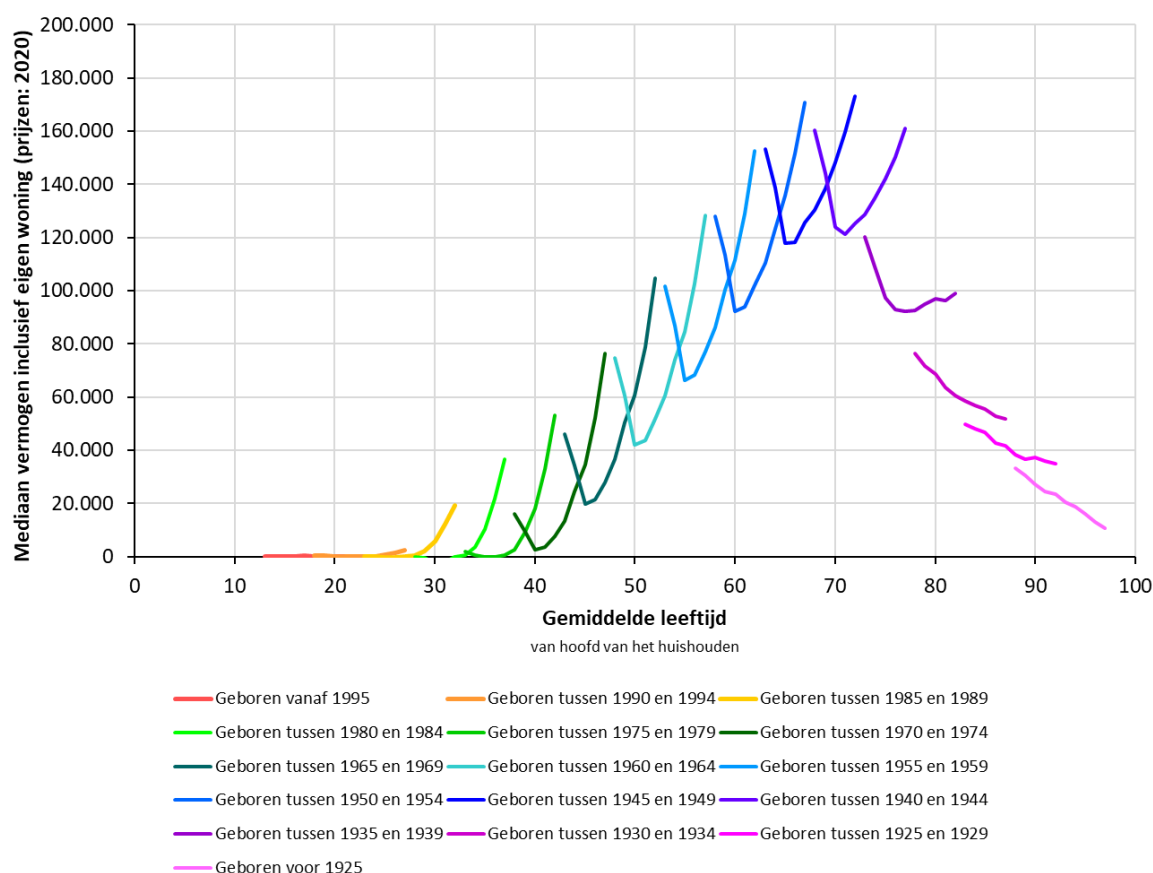
⁴⁸ Schulenberg, R. (2019). Vermogensongelijkheid: het is de demografie!?. Tijdschrift voor Politieke Economie (TPE).

⁴⁹ In figuur 2.10 zijn de oudste leeftijdsgroepen niet opgenomen, omdat zij juist weer ontsparen en dan kruisen de mediane vermogenslijnen van deze groepen die van de jongere groepen, wat de figuur onleesbaar maakt. In figuur 2.11 en 2.12 zijn de oudere leeftijdsgroepen wel opgenomen.

generaties heen gelijk ontwikkelt dan vallen de lijnen van de verschillende leeftijdsgroepen bij een gelijke gemiddelde leeftijd samen (alle vermogens zijn omgerekend naar prijzen 2020).

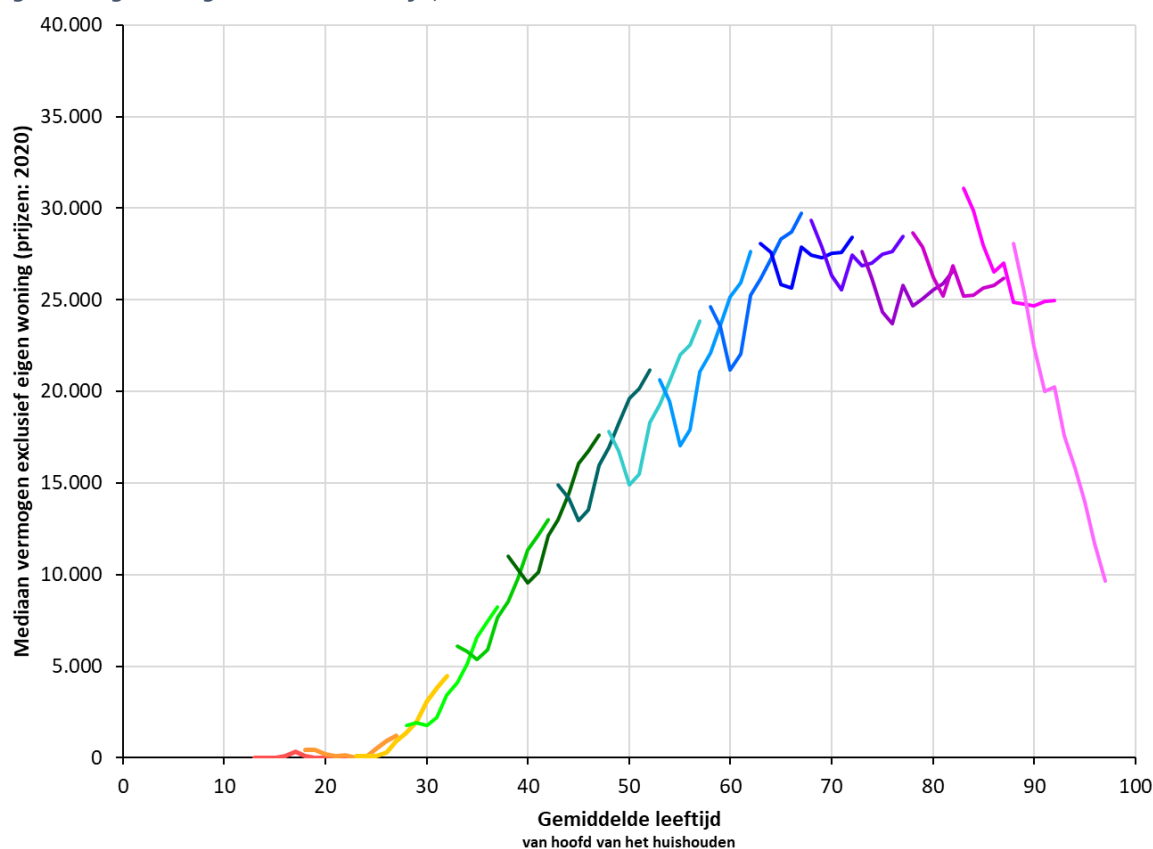
Vermogensopbouw over generaties heen verschilt vooral door veranderingen in de huizenprijzen. De mediane vermogens in figuur 2.10 volgen allemaal hetzelfde patroon dat samenvalt met de ontwikkeling van de huizenprijzen. Deze daalden tot 2013, en stijgen sindsdien. In figuur 2.11 zijn de mediane vermogens uit figuur 2.10 weergegeven met de gemiddelde leeftijden op de x-as. Bij dezelfde gemiddelde leeftijd vallen de mediane vermogens niet samen. Dat duidt erop dat vermogensopbouw zich niet gelijk over de generaties ontwikkelt, want bij dezelfde leeftijd hebben leeftijdsgroepen niet hetzelfde vermogen. Het totale vermogen van bijvoorbeeld een 52-jarige in 2020 is dus flink hoger dan van een 52-jarige in 2013. Als je de eigen woning echter niet meeneemt (figuur 2.12), was het vermogen van een 52-jarige in 2020 wel ongeveer gelijk aan dat van een 52-jarige in 2013. De vloeiende lijnen die in elkaar overlopen in figuur 2.12 laten dus zien dat de vermogensopbouw exclusief de eigen woning tussen verschillende leeftijdsgroepen aardig gelijk oploopt. De volgende paragraaf zoomt verder in op de eigen woning.

Figuur 2.11: Mediaan vermogen inclusief de eigen woning voor verschillende leeftijdsgroepen uitgezet tegen de gemiddelde leeftijd, 2011-2020

Resultaten gebaseerd op eigen berekeningen ministerie van SZW op basis van niet-openbare microdata van het CBS. Deze microdata zijn onder voorwaarden voor statistisch en wetenschappelijk onderzoek toegankelijk. Voor nadere informatie zie [Microdata: Zelf onderzoek doen \(cbs.nl\)](#).

Figuur 2.12: Mediaan vermogen exclusief de eigen woning voor verschillende leeftijdsgroepen uitgezet tegen de gemiddelde leeftijd, 2011-2020

Bron: Resultaten gebaseerd op eigen berekeningen Ministerie van SZW op basis van niet-openbare microdata van het CBS. Deze microdata zijn onder voorwaarden voor statistisch en wetenschappelijk onderzoek toegankelijk. Voor nadere informatie zie [Microdata: Zelfonderzoek doen \(cbs.nl\)](https://www.cbs.nl/nl-nl/microdata).

2.3.2. DE EIGEN WONING VERKLEINT EN VERGROOT DE ONGELIJKHEID AFHANKELIJK VAN DE INVALSHOEK

De stijgende huizenprijzen verkleinen het vermogensverschil tussen de middengroep en de hogere vermogens. De stijgende huizenprijzen zijn de belangrijkste oorzaak van de eerder getoonde daling van de Gini-coëfficiënt en van de daling van de aandelen van de rijksten in de vermogensverdeling in de afgelopen jaren (zie figuur 2.5).⁵⁰ Huizenprijzen werken sterk door op deze vermogensmaatstaven door het grote aandeel van de eigen woning binnen vermogen en de relatief brede spreiding over leeftijdsgroepen. Binnen de verschillende leeftijdsgroepen is alleen bij de jongste en oudste groepen het aandeel eigenwoningbezitters kleiner dan de helft (tabel 2.2).

⁵⁰ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Vermogensongelijkheid opnieuw gedaald. Geraadpleegd op 27 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/48/vermogensongelijkheid-opnieuw-gedaald>.

Tabel 2.2 Aantal huishoudens met een eigen woning, 2020

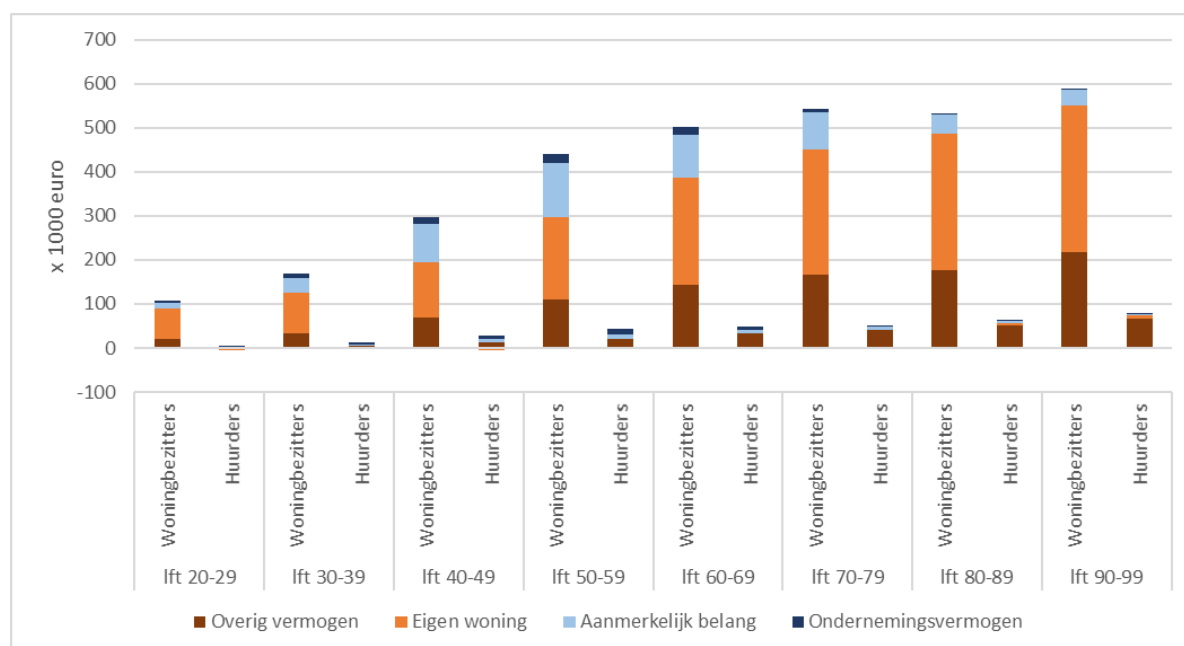
Leeftijdsgroep	% eigenwoningbezit
20-29	21%
30-39	54%
40-49	65%
50-59	66%
60-69	63%
70-79	57%
80-89	41%
90-99	24%

Resultaten gebaseerd op eigen berekeningen ministerie van SZW op basis van niet-openbare microdata van het CBS. Deze microdata zijn onder voorwaarden voor statistisch en wetenschappelijk onderzoek toegankelijk. Voor nadere informatie zie [Microdata: Zelf onderzoek doen \(cbs.nl\)](https://www.cbs.nl/nl-nl/microdata).

De stijgende huizenprijzen vergroten daarentegen juist de toch al grote verschillen tussen huurders en eigenwoningbezitters. Figuur 2.13 laat zien dat zelfs voor de huurders in de leeftijdsgroep met het hoogste doorsnee vermogen (Ift 90-99 met € 77.000) dit aanmerkelijk lager ligt dan het doorsnee vermogen van de leeftijdsgroep met het laagste doorsnee vermogen bij eigenwoningbezitters (Ift 20-29 met € 106.000). Exclusief de eigen woning is het vermogen van een eigenwoningbezitter gemiddeld 14 keer hoger dan dat van een huurder.⁵¹ Dit grote verschil komt doordat het hebben van een eigen woning sterk samenhangt met een relatief gunstige inkomens- en vermogenspositie die nodig is om een eigen woning te kunnen kopen. Voor de aankoop is (deels) vermogen nodig of (deels) een hypotheek waaraan inkomenseisen worden gesteld. En ook voor het onderhoud van de eigen woning moet vaak (extra) gespaard worden. Als naar het vermogen inclusief de eigen woning wordt gekeken, dan is de relatief gunstige positie van eigenwoningbezitters alleen maar versterkt door de sterk gestegen huizenprijzen van de laatste jaren.

⁵¹ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Vermogens van huurders groeiden niet, van woningbezitters wel. Geraadpleegd op 27 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/42/vermogens-van-huurders-groeiden-niet-van-woningbezitters-wel>.

Figuur 2.13: Gemiddeld netto vermogen voor eigenwoningbezitters en huurders naar leeftijdsgroep (x 1000 euro, 2020)

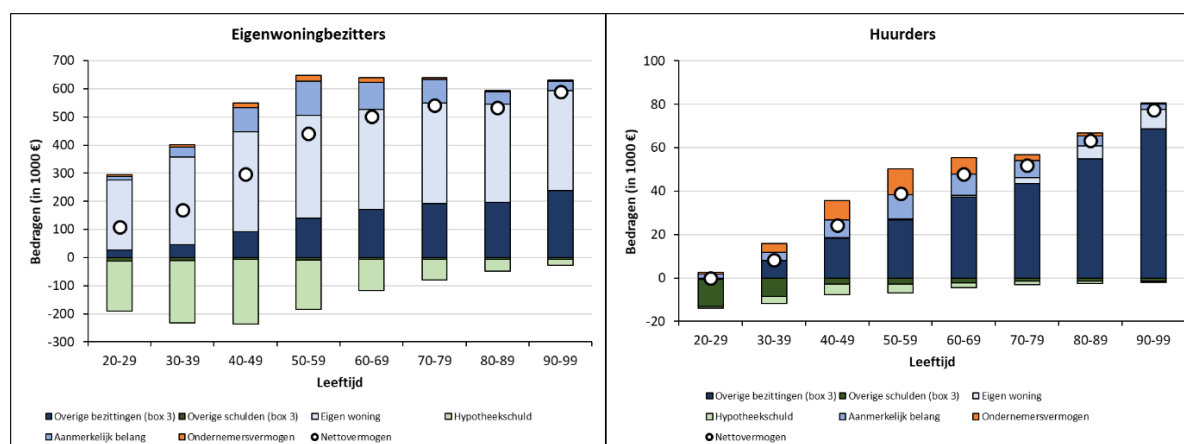
Resultaten gebaseerd op eigen berekeningen ministerie van SZW op basis van niet-openbare microdata van het CBS. Deze microdata zijn onder voorwaarden voor statistisch en wetenschappelijk onderzoek toegankelijk. Voor nadere informatie zie [Microdata: Zelf onderzoek doen \(cbs.nl\)](https://microdata.cbs.nl).

2.3.3. NEDERLANDSE HUISHOUDENS HEBBEN LANGE BALANSEN

Huishoudens in Nederland hebben lange balansen doordat tegenover een groot eigen woning bezit en hoge pensioenbesparingen, hoge hypotheekschulden staan. In figuur 2.14 zijn de balansen voor huurders en eigenwoningbezitters naast elkaar gezet, nog zonder pensioenen. De Y-assen zijn hier niet gelijkgesteld zoals in figuur 2.13, omdat op deze manier zichtbaar blijft wat de vermogensbestanddelen zijn van huurders. Te zien is dat vooral de eigenwoningbezitters lange balansen hebben. De pensioenen meenemen betekent voor beide groepen een verlenging van de balans aan de bovenkant. De lange balansen maken huishoudens gevoelig voor economische schokken. Dit heeft er in de crisis toe geleid dat de consumptieaanpassing in Nederland groter was dan in de landen om ons heen.⁵² Via lagere economische groei en hogere werkloosheid kan dit ook de huishoudens aan de onderkant van de verdeling raken, die zelf geen lange balans hebben.

⁵² Zie hoofdstuk 4 in Rijksoverheid. (2016). Kiezen voor duurzame groei. Rapport Studiegroep Duurzame Groei. Den Haag: Rijksoverheid.

Figuur 2.14: Gemiddelde vermogensbestanddelen van eigenwoningbezitters (links) en van huurders (rechts) (2020)

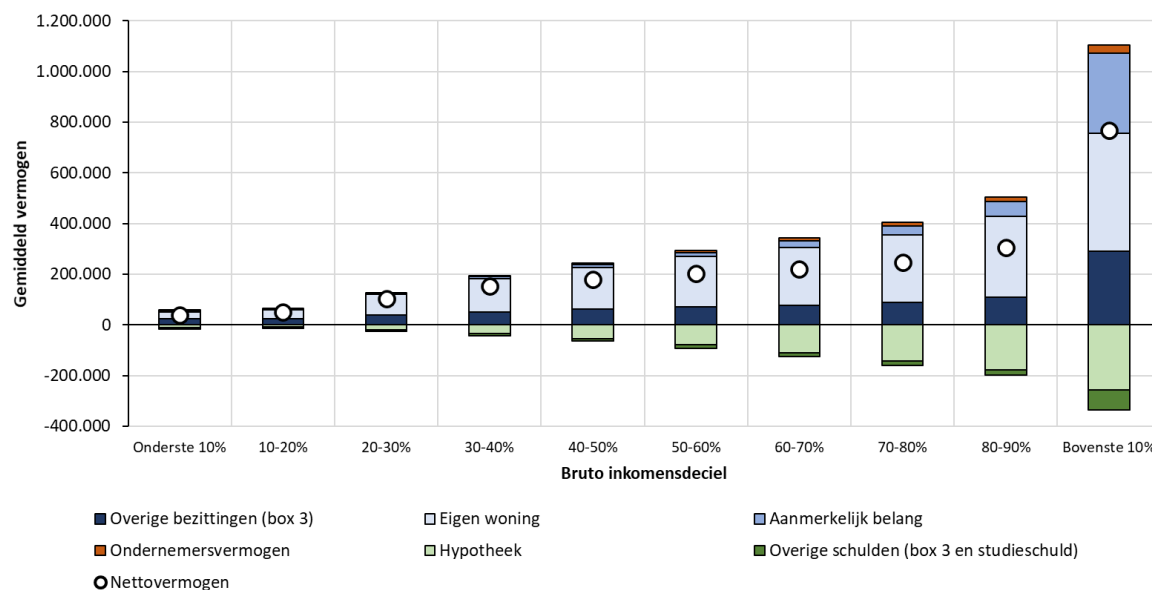

Resultaten gebaseerd op eigen berekeningen ministerie van SZW op basis van niet-openbare microdata van het CBS. Deze microdata zijn onder voorwaarden voor statistisch en wetenschappelijk onderzoek toegankelijk. Voor nadere informatie zie [Microdata: Zelf onderzoek doen \(cbs.nl\)](https://microdata.cbs.nl/).

2.3.4. STERKE SAMENHANG TUSSEN INKOMEN EN VERMOGEN

Hoe hoger het inkomen, hoe meer ruimte om te sparen. Het inkomen is een van de stromen die bijdraagt aan de groei van vermogen. Daarnaast wordt ook uit vermogen zelf inkomen gehaald in de vorm van bijvoorbeeld rente of dividend. Zo draagt een hoger inkomen bij aan meer vermogen en versterkt een hoog vermogen zichzelf via inkomen uit vermogen. Dit geeft een sterke samenhang tussen beide, die in figuur 2.15 zichtbaar is. Hier is te zien dat een hoger inkomensdeciël samengaat met een hoger vermogen. Opvallend is het hoogste inkomensdeciël, waarvoor het gemiddelde netto vermogen ruim twee keer hoger is dan het vermogen van het deciel direct eronder.

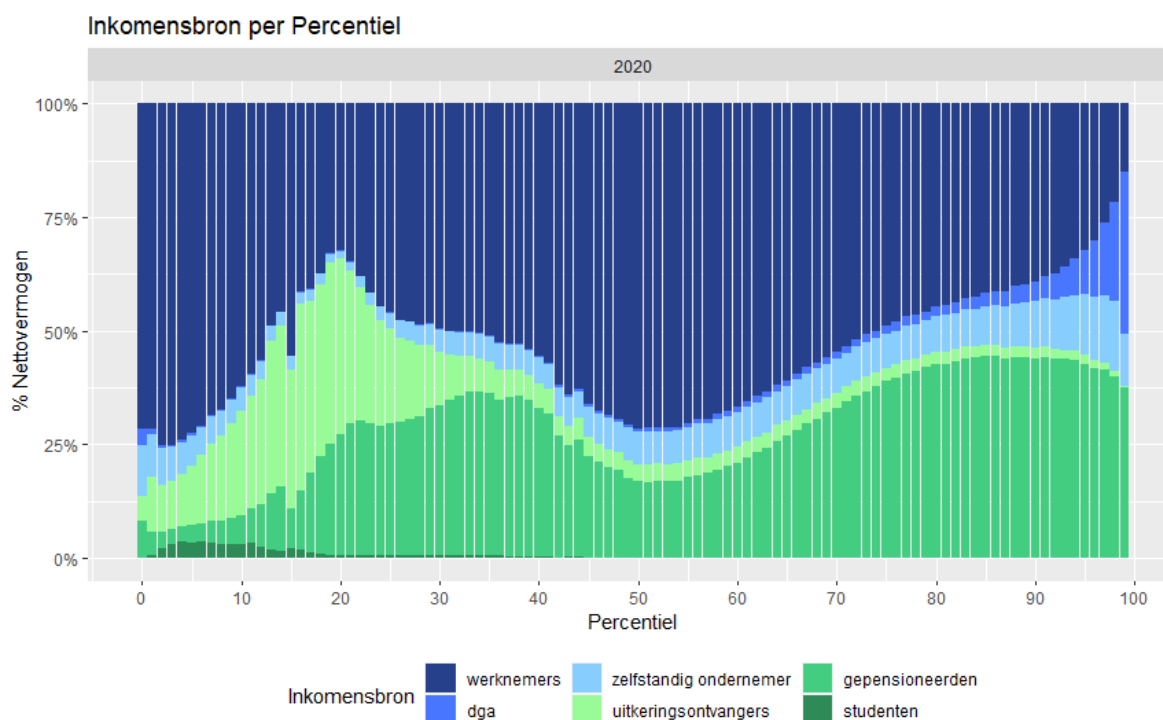
Figuur 2.15: Samenhang inkomensdeciël en gemiddeld vermogen, 2020

Resultaten gebaseerd op eigen berekeningen ministerie van SZW op basis van niet-openbare microdata van het CBS. Deze microdata zijn onder voorwaarden voor statistisch en wetenschappelijk onderzoek toegankelijk. Voor nadere informatie zie [Microdata: Zelf onderzoek doen \(cbs.nl\)](https://microdata.cbs.nl/).

Er zitten veel dga's in de hoogste vermogenspercentielen terwijl zelfstandig-ondernemers juist breed zijn verspreid (zie figuur 2.16). Zelfstandig ondernemers zijn een zeer diverse groep: van "(schijn)zelfstandigen"⁵³ aan de onderkant tot zeer succesvolle zelfstandig ondernemers aan de bovenkant. Van het laagste naar hoogste percentiel neemt verder het aandeel werknemers af en het aandeel gepensioneerden toe. Dat is in lijn met de eerder conclusie dat vermogen gedurende de levensloop wordt opgebouwd. Dat is ook waarom studenten aan de onderkant van de verdeling zitten: zij moeten hun vermogensopbouw nog starten. Ook uitkeringsontvangers zitten vooral aan de onderkant van de verdeling. Zij hebben een laag inkomen en dus weinig ruimte om vermogen op te bouwen.

Figuur 2.16: Inkomensbron per vermogenspercentiel 2020

Bron: CBS, Integraal inkomens- en vermogensonderzoek

2.3.5 ER IS EEN RELATIE TUSSEN VERMOGEN VAN KINDEREN EN VERMOGEN VAN OUDERS

Het vermogen van kinderen hangt vaak samen met het vermogen van hun ouders. Ruim 60% van de kinderen⁵⁴ is even rijk of arm als hun ouders (zie totaal op en rond de diagonaal in tabel 2.3). De helft zit exact in dezelfde vermogensklasse, 5% zit er net boven en 8% zit er net onder. Dit effect is bij de hogere vermogensklasse het sterkst. Van de helft die exact in dezelfde klasse zit, zit het merendeel in de hogere vermogensgroepen (6^e deciel en hoger). Dit geeft een aanwijzing dat vermogensongelijkheid ook tussen generaties wordt doorgegeven. Rijke ouders hebben vaak rijke kinderen, terwijl de kinderen van arme ouders relatief vaak aan de onderkant van de vermogensverdeling terechtkomen. Dit kan vele oorzaken hebben en dit raakt de bredere

⁵³ Bij schijnzelfstandigen wordt de werkrelatie voorgedaan als zelfstandige arbeid maar is er op basis van feiten sprake van *werknemerschap*. Bij een schijnzelfstandige ontbreekt de voor ondernemerschap kenmerkende vrijheid om te kiezen hoe het werk te organiseren en met wie zaken te doen. (zie Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Zelfstandig ondernemers zonder personeel over hun bedrijfspositie. CBS Longread. Geraadpleegd op 27 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2021/zelfstandig-ondernemers-zonder-personeel-over-hun-bedrijfspositie> en IBO zelfstandigen zonder personeel, 2015 en Rijksoverheid. (2015). IBO Zelfstandigen zonder personeel. Interdepartementaal beleidsonderzoek. Den Haag: Rijksoverheid.)

⁵⁴ Dit betreft een percentage van de personen (kinderen) waarvoor ook de vermogensdata van de ouders beschikbaar zijn. Voor ruim een derde (37%) van de personen is dat niet het geval. Van de overige 63% is voor ruim 60% de vermogenspositie dus vrijwel gelijk.

discussie rond kansengelijkheid. Een voor dit IBO relevante oorzaak is vermogensoverdracht, waar de volgende paragraaf verder op inzoomt.

Tabel 2.3: Vermogensklasse kinderen uitgezet tegen vermogensklasse van ouders, 2020⁵⁵

Vermogensklasse rijkste ouder	Vermogensklasse van huishouden waartoe persoon zelf behoort										Totaal
	1e 10%-groep	2e 10%-groep	3e 10%-groep	4e 10%-groep	5e 10%-groep	6e 10%-groep	7e 10%-groep	8e 10%-groep	9e 10%-groep	10e 10%-groep	
	percentage van personen in doelpopulatie										
1e 10%-groep	4,5	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	5,6
2e 10%-groep	1,0	3,5	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	6,1
3e 10%-groep	1,0	0,9	3,0	0,5	0,6	0,6	0,5	0,3	0,3	0,2	7,9
4e 10%-groep	0,8	0,5	0,5	3,1	0,7	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	8,7
5e 10%-groep	0,7	0,4	0,4	0,5	4,8	0,6	0,5	0,5	0,4	0,3	9,2
6e 10%-groep	0,8	0,4	0,4	0,5	0,7	6,2	0,4	0,3	0,2	0,2	10,1
7e 10%-groep	1,0	0,4	0,4	0,6	0,9	1,0	6,1	0,5	0,4	0,3	11,6
8e 10%-groep	1,0	0,4	0,4	0,7	1,1	1,4	1,2	5,4	0,7	0,6	12,8
9e 10%-groep	1,0	0,3	0,4	0,7	1,0	1,4	1,3	1,1	5,3	1,0	13,5
10e 10%-groep	0,9	0,3	0,3	0,6	0,8	1,1	1,2	1,1	1,2	6,9	14,5
Totaal	12,6	7,4	6,4	7,6	11,2	13,5	12,2	10,0	9,1	10,0	100,0

Kind vermogender dan ouders	16 procent
Ouders vermogender dan kind	35 procent
Ouders en kind zelfde klasse	49 procent
Kind één klasse rijker dan ouders	5 procent
Kind één klasse armer dan ouders	8 procent

Bron: CBS, Integraal inkomens- en vermogensonderzoek

2.3.6 VERMOGENSOPBOUW VIA SCHENKINGEN EN ERFENISSEN HOOGST BIJ HOGE VERMOGENS

Erfenissen en schenkingen vormen een belangrijke bijdrage aan de vermogensopbouw.

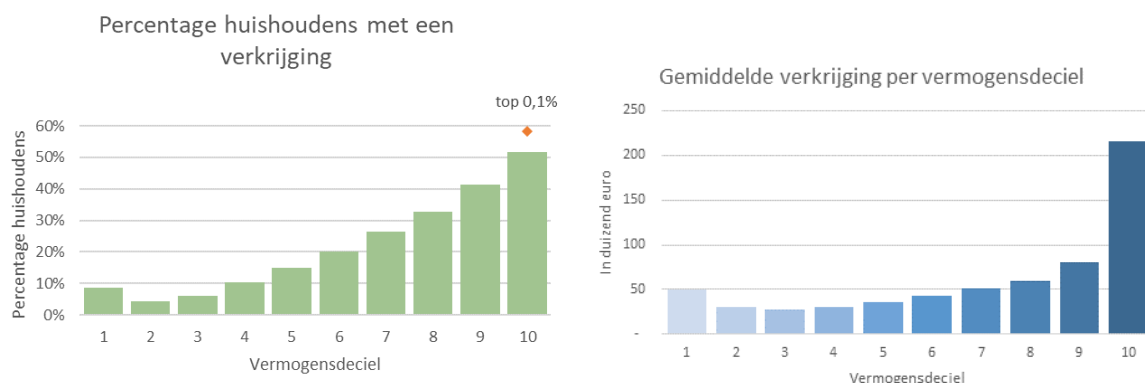
In paragraaf 2.3.4 is beschreven hoe inkomen en inkomen uit vermogen bijdragen aan de groei van het vermogen. Naast deze twee bronnen kan vermogen ook aangroeien via erfenissen en schenkingen. Hier zijn geen officiële cijfers van, maar op basis van een ruwe rekensom wordt geschat dat ongeveer 40%⁵⁶ van het vermogen verkregen wordt via erfenissen en schenkingen.

Vermogensopbouw via schenkingen en erfenissen zien we het vaakst bij de rijkste huishoudens. Aan de linkerkant van figuur 2.17 is per vermogensdeciël weergegeven welk percentage huishoudens van ieder deciel in de periode 2007-2019 een verkrijging (schenking of erfenis) heeft ontvangen waarvoor aangifte is gedaan bij de belastingdienst. Bij de laagste vermogensdecieën is dat nog geen 10% van de huishoudens en vanaf het 5^e deciel neemt dat snel toe tot meer dan de helft in het hoogste deciel. Ook de gemiddelde hoogte van de verkrijgingen neemt toe over de decieën (rechterkant figuur 2.17). Het bovenste deciel ontving in de periode 2007-2019 gemiddeld ruim € 200.000, 2,5 keer meer dan het deciel daaronder (€ 80.000). Het hoogste vermogensdeciël ontvangt de meeste verkrijgingen en ook gemiddeld de hoogste verkrijgingen en daarmee gaat in euro's meer dan de helft (55%) van de totale verkrijgingen naar deze groep. Vervolgens gaat 25% naar het 9^e en ook naar het 8^e deciel, zodat slechts 20% resteert voor de eerste 7 decieën. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat schenkingen en erfenissen die onder de vrijstelling blijven, niet in de data zitten.

⁵⁵ In deze tabel zijn alleen personen meegenomen waarvoor ook de vermogensdata van de ouders beschikbaar zijn.

⁵⁶ Berekening Paul de Beer: Hoewel hierover geen exacte gegevens beschikbaar zijn, kan men schatten dat het aandeel van erfenissen in het totale particuliere vermogen ruwweg een derde tot twee vijfde bedraagt. Immers, de omvang van de jaarlijkse nalatenschappen bedraagt zo'n 1,3% van het totale particuliere vermogen. Een groot deel van de erfenissen wordt overgedragen aan de volgende generatie. Aangezien het gemiddelde leeftijdsverschil tussen opeenvolgende generaties rond de dertig jaar bedraagt, kan iedere volgende generatie gedurende circa dertig jaar erfenissen accumuleren, resulterend in een totale overdracht van rond de 40% van het totale vermogen. Zie ook De Beer, P., Van der Meer, J., Plantenga, J. en W. Salverda, "Voor wie is de erfenis? Over vrijheid, gelijkheid en familiegevoel", 2018.

Figuur 2.1:7 links: per vermogensdeciël aandeel huishoudens in dat deciël met verkrijgingen en rechts: gemiddelde verkrijging (2007-2019)

Bron: CBS, Vermogensoverdrachten

Schenken en erfenissen dragen voor een steeds belangrijker deel bij aan vermogensopbouw en daarmee aan de vermogensverdeling. Het totale vermogen van 65-plussers bedroeg in 2020 meer dan € 700 miljard. Dat is een verdubbeling ten opzichte van de bijna € 340 miljard van 65-plussers in 2006. Het aandeel van 65-plussers in het totale vermogen van Nederlandse huishoudens is in die periode met 10%-punt toegenomen van 29% naar 39%. Het nagelaten vermogen is in de periode 2007-2019 gestegen van circa € 13 miljard naar ruim € 19 miljard.

2.4. KANTTEKENINGEN BIJ DE VERMOGENSDATA EN INTERNATIONAAL PERSPECTIEF

De informatie die in Nederland beschikbaar is over vermogens van huishoudens, de opbouw daarvan en de ontwikkelingen in de tijd is internationaal gezien op een hoog peil. Dat komt doordat veel gegevens over vermogen via de overheid al verzameld worden in Nederland, bijvoorbeeld via de belastingdienst en andere overheidsregistraties zoals de WOZ-waarde. Dat maakt ook goede vergelijkingen in de tijd mogelijk. Er zijn echter nog aandachtspunten. En zeker bij internationale vergelijking is enige voorzichtigheid geboden.

2.4.1. KANTTEKENINGEN BIJ DE VERMOGENSDATA

Bezittingen die niet of nauwelijks geregistreerd (kunnen) worden, zorgen voor een niet-volledig beeld van vermogens (verdeling). Deze bezittingen voldoen aan de definitie van bezit, maar worden maar beperkt of niet uitgevraagd en vastgelegd. De specifieke kanttekeningen die hieruit volgen zijn:

- Aanmerkelijk belang: dit gaat veelal om niet-beursgenoteerde bedrijven waaraan moeilijk een marktwaarde is toe te kennen. In 2021 is op dit gebied nog een grote verbetering gemaakt. Deze verbetering was onderdeel van de herziening uit 2021 die in paragraaf 2.2.1 beschreven is.
- Kostbaar roerend goed: dit betreft waardevolle juwelen, schilderijen, jachten maar ook chartaal geld. Deze zaken worden in Nederland niet altijd goed geregistreerd vanuit overheidswege en daardoor in de huidige statistieken ook niet meegenomen. Ze ontbreken dus in de verdeling.

- Cryptovaluta: Moeten worden aangegeven bij de belastingaangifte, maar de vraag is in hoeverre dat ook daadwerkelijk gebeurt door burgers en bedrijven. De inschatting van experts is dat deze nog vrijwel volledig buiten beeld zijn.
- Vermogen in stichtingen en andere instellingen: stichtingen kennen geen aandeelhouders; echter, het vermoeden bij experts bestaat dat een aanzienlijk deel van huishoudvermogen in stichtingen is ondergebracht om fiscale redenen. Dit vermogen zou dus toegerekend moeten worden tot huishoudens, maar dit is in de praktijk moeilijk te bewerkstelligen, waardoor dit vermogen buiten beeld blijft.
- Vermogen in buitenlandse constructies: vooral de vermogende huishoudens houden een deel van het vermogens in het buitenland aan. Onderzoek naar de inkeerregeling uit 2012 en 2018 laat zien dat de 10% rijkste huishoudens 95% aangaf van het verborgen vermogen, terwijl zij ten tijde van het onderzoek 64% van het vermogen bezitten.⁵⁷ Door correctie voor het verborgen vermogen wordt dat 66%.
- Schulden: kleine en/of onderhandse schulden worden niet altijd volledig geregistreerd; dit kan vooral aan de onderkant van de vermogensverdeling uitmaken. Ook op dit gebied is bij de herziening uit 2021 nog een grote verbetering doorgevoerd.⁵⁸

Ook bezittingen die maar deels aan de vermogensdefinitie voldoen, zijn problematisch

bij het in beeld brengen van vermogen. Bezittingen in deze categorie hebben belangrijke substitutie-effecten met andere vermogensbestanddelen. Deze categorie bestaat uit claims op toekomstige inkomensstromen waarvan de netto contante waarde wel te bepalen valt, maar die niet verhandelbaar of vrij besteedbaar zijn door huishoudens. Hieronder vallen pensioenen, waarvan in paragraaf 2.2.2 in beeld is gebracht wat het meenemen hiervan betekent voor de verdeling. Ook vallen in deze categorie zaken zoals sociale zekerheid en menselijk kapitaal (de contante waarde van iemands toekomstig arbeidsinkomen). Deze zaken vallen buiten de statistische definitie van vermogen die in dit rapport gevolgd wordt.

2.4.2. AANDACHTSPUNTEN BIJ INTERNATIONALE VERGELIJKINGEN

Nederland staat hoog in de ranglijsten van vermogensongelijkheid: alleen in de VS is de vermogensongelijkheid nog groter dan in Nederland.⁵⁹ Denemarken volgt direct daarna op de 3^e plek. Nederland neemt dus een opvallende plek in op de internationale lijstjes. Er zijn echter twee aandachtspunten bij een internationale vergelijking. Ten eerste geeft deze vanwege institutionele verschillen een partieel beeld. Daarnaast kan deze vertekend zijn door verschillen tussen landen qua vermogensregistratie.

Internationale vergelijkingen van vermogensongelijkheid houden geen rekening met verschillen in voorzieningen en inkomensondersteunende maatregelen per land. Juist Nederland en Denemarken, die hoog uitkomen in de vergelijking van vermogensongelijkheid, hebben relatief omvangrijke collectieve pensioenvoorzieningen.⁶⁰ Deze worden echter niet meegenomen in de vermogensstatistiek (zie paragraaf 2.2.2). Een zuivere vergelijking van de vermogensverdeling tussen landen zou corrigeren voor factoren als de omvang van de verzorgingsstaat en de omvang van pensioenvoorzieningen. Deze bepalen in hoeverre huishoudens zelf vermogen op moeten bouwen voor de oude dag en om eventuele

⁵⁷ Zie Centraal Planbureau (CPB). (2020). Belastingontduiking en vermogensongelijkheid. CPB Policy Brief. Den Haag: Centraal Planbureau.

⁵⁸ Zie Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Herziening van de Vermogensstatistiek 2006. Geraadpleegd op 27 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/discussion-papers/2021/herziening-van-de-vermogensstatistiek-2006>

⁵⁹ Zie Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). (2021). Inheritance taxation in OECD countries. Parijs: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. Hierbij is gekeken naar het aandeel van de top 10% en top 1% rijkste huishoudens in de vermogensverdeling.

⁶⁰ In Nederland is dit de AOW (1^e pijler pensioen) en de verplichte pensioenopbouw in de 2e pijler via de werkgever.

inkomensschokken op te vangen. Het blijkt echter complex om de statistiek van de vermogensverdeling hiervoor te corrigeren.⁶¹

Bij een internationale vergelijking moet ook rekening gehouden worden met de grote verscheidenheid in de registratie van vermogen tussen landen. Door officiële en integrale registratie van individuele vermogensbestandsdelen door de overheid/belastingdienst is de data over vermogensverdeling in Nederland in vergelijking met veel andere landen van hoog niveau. De data is compleet en accuraat: veel is vastgelegd in administratieve data. Je kunt deze data daarmee niet altijd direct vergelijken met data uit andere land waar bijvoorbeeld minder geregistreerd wordt of de informatie via enquêtes verkregen wordt. Zeker daar waar op details in de vermogensverdeling ingezoomd wordt, is voorzichtigheid geboden.

2.5. VERMOGENSONTWIKKELING EN FINANCIALISERING

Macro-economische ontwikkelingen hebben invloed op de oorzaken achter de vermogensopbouw en de verdeling. Zoals in hoofdstuk 1 toegelicht, neemt het vermogen van huishoudens onder meer toe door de waardestijging van bestaande vermogens. Economische groei versterkt de ontwikkeling van bestaande vermogens. Bij een economische neergang kan uit voorzorgmotief de spaarneiging toenemen, terwijl de hogere werkloosheid er juist toe kan leiden dat mensen minder financiële ruimte ervaren om te sparen of zelfs ontsparen. Door dalende huizen- en aandelenprijzen kan het spaargedrag ook beïnvloed worden: er is namelijk minder ruimte om te sparen. Het kunnen inzetten van buffers om de consumptie glad te strijken, dempt de macro-economische cyclus.

Deze paragraaf zoomt verder in op de specifieke relatie tussen de 'financialisering' en de hoge waarderingen en groei van bepaalde vermogensbestanddelen. Financialisering is hier de herschikking richting financiële investeringen in de economie waarbij een expansie van vermogenstitels en schulden plaatsvindt op basis van onverdiende inkomsten ("economische rents"), die een mogelijke rem zetten op productieve investeringen in de reële economie.⁶² In bijlage 7 is de uitgebreidere analyse opgenomen die ten grondslag ligt aan deze paragraaf.

De lage rente lijkt een belangrijke oorzaak achter de historisch hoge waarderingen van onroerend goed en overige beleggingen. De rente is de afgelopen jaren historisch laag geweest in een langjarige trend van dalende rentes op aandelenkoersen, huizenprijzen en overige waarderingen. Wat de exacte oorzaak hiervan is, is onderwerp van wetenschappelijke discussie, maar een combinatie van lage inflatie, groot aanbod van spaargeld door vergrijzing en een lagere vraag naar kapitaal speelt hierin een rol. Dit wordt verder toegelicht in bijlage 7. De historisch lage rente was de afgelopen jaren een belangrijke drijver van de sterk gestegen prijzen van onroerend goed en andere vermogenstitels (*asset price inflation*).⁶³ De prijzen van Nederlandse koopwoningen stegen de afgelopen tien jaar met ruim 70% en Nederlandse aandelen verdubbelden in diezelfde periode gemiddeld in waarde. Huizenbezitters en de top van de vermogensverdeling hebben geprofiteerd van deze vermogenswinsten. Het historisch grote vermogen van Nederlandse huishoudens zoals weergegeven in hoofdstuk 2 is deels te herleiden naar de hoge waarderingen van onroerend goed en andere beleggingen.

⁶¹ De OESO geeft aan dat collectieve voorzieningen, waaronder pensioenvoorzieningen, een belangrijke inkomensvoorziening betreffen en daarmee het spaargedrag en vermogensopbouw beïnvloeden. De OESO heeft een eerste poging gedaan om collectieve voorzieningen mee te nemen in een internationale vergelijking en zich in eerste instantie beperkt tot het meenemen van occupational pensioen schemes, waartoe ook het tweede pijlerpensioen toebehoort. Nederland is daarbij nog niet meegenomen omdat de OESO destijds niet de beschikking had over deze data voor Nederland. De OESO geeft aan dat het 2^e pijlerpensioen in NL een bijzonder groot vermogensbestanddeel betreft.

⁶² Bezemer, D. (2020). Een land van kleine buffers. Amsterdam: Uitgeverij Pluim.

⁶³ Het was aantrekkelijk om te investeren in onroerend goed en andere vermogenstitels, omdat de inkomsten hiervan relatief hoog zijn ten opzichte van de lage of zelfs negatieve risico-vrije rente.

De concentratie van vermogen in onroerend goed is ook het gevolg van superieure risico-gecorrigeerde rendementen. In de meeste OESO-landen, waaronder Nederland, is het vermogen van huishoudens geconcentreerd in onroerend goed.⁶⁴ De analyse in bijlage 7 toont aan dat onroerend goed als investering om te verhuren het hoogste risico-gecorrigeerde rendement van alle beleggingsinstrumenten biedt. Het risico-gecorrigeerde rendement was ruim tweemaal hoger dan dat van aandelen.⁶⁵ De meeste huishoudens hebben onroerend goed in de vorm van hun eigen woning. Naast een rendement vergelijkbaar met dat van aandelen hebben zij ook voordeel van de gunstige fiscale behandeling van de eigen woning (zie paragraaf 3.4). Vermogende huishoudens kunnen naast een eigen huis ook investeren in onroerend goed voor verhuur. Deze beleggingsvorm kende een ruim tweemaal hoger risico-gecorrigeerd rendement dan aandelen. Ook kunnen vastgoedbeleggers hun huurwoningen relatief gemakkelijk financieren met schuld. Met een hypotheek van 50% van de woningwaarde konden beleggers hun rendement nog verder verhogen tot gemiddeld maar liefst 16,1% per jaar.

De concentratie van vermogen in onroerend goed kan mogelijk een rem zetten op consumptie en productieve investeringen. Bezemer⁶⁶ beschrijft niet-productieve investeringen, waaronder onroerend goed, als onderdeel van de “financialisering” van de economie: de investeringen in vermogenstitels, waaronder onroerend goed, onttrekken geld aan de reële economie. Nobelprijswinnaar Angus Deaton rekende meer dan 20 jaar geleden voor dat landeigenaren de algehele economische groei beperken door inkomen te onttrekken aan de economie dat anders gebruikt zou worden voor consumptie of productieve investeringen.⁶⁷ Piketty stelt dat het hogere rendement op vermogen (r) dan de groei van de economie (g) een belangrijke oorzaak is van de groeiende vermogensongelijkheid.⁶⁸ Uit langjarige data blijkt dat het jaarlijks rendement op vermogen gecorrigeerd voor inflatie gemiddeld meer dan 5% bedraagt.⁶⁹ Dit is ver boven het langjarige gemiddelde van de economische groei. In bijlage 7 zijn twee gedachtenexperimenten uitgewerkt waaruit aannemelijk wordt gemaakt dat de grote vermogensopbouw in onroerend goed en grond hoge opportuniteitskosten heeft: dit geld had ook naar consumptie of productieve investeringen kunnen gaan.

⁶⁴ McKinsey. The rise and rise of the global balance sheet: How productively are we using our wealth? 2021.

⁶⁵ Dit wordt geïllustreerd aan de hand van de Sharpe-ratio op basis van de toonaangevende Return on Everything studie van Jorda e. al.

⁶⁶ Bezemer, D. (2020). Een land van kleine buffers. Amsterdam: Uitgeverij Pluim.

⁶⁷ Housing, Land Prices, and Growth (princeton.edu) Deaton, A. & Laroque, G. (2001). Housing, Land Prices, and Growth. Journal of Economic Growth.

⁶⁸ Piketty, T. (2014). Kapitaal in de 21e eeuw. Amsterdam: de Bezige Bij.

⁶⁹ Jordà, Ò., Knoll, K., Kushinova, D., Schularick, M. & Taylor, A.M. (2019). The Rate of Return on Everything, 1870-2015. The Quarterly Journal of Economics.

3. Analyse relatie vermogen en overheidsbeleid

Samenvatting

- Het huidige beleid van de Nederlandse overheid heeft via meerdere kanalen gewenste maar ook ongewenste invloed op de vermogensopbouw van huishoudens en de verdeling daarvan.
- De vermogensverdeling wordt indirect bepaald door de Nederlandse verzorgingsstaat. Dit door middel van inkomensondersteuning en toegang tot publieke voorzieningen en het effect hiervan op het spaargedrag van huishoudens.
- Via belastingen (fiscaal beleid) en collectieve regelingen als de toeslagen voert de overheid beleid dat directer aangrijpt op de vermogensvorming.
- Uit de analyse blijkt dat het huidige fiscale beleid niet neutraal uitpakt. Het biedt prikkels tot belastingarbitrage en beïnvloedt de wijze waarop mensen hun inkomen uit arbeid verdienen en hun vermogen opbouwen. De hoofddoelstelling van de invoering van het boxenstelsel in 2001 was een globaal evenwicht: een gelijkere en daarmee neutralere belastingheffing van verschillende soorten vermogens en een evenwicht in het belasten van het inkomen van verschillende typen werkenden. Anno 2022 kan worden gesteld dat het huidige boxenstelsel in combinatie met het lage tarief in de vennootschapsbelasting (Vpb) bij een (ook internationaal gezien) hoge schijfgrens geleidelijk aan steeds verder van deze doelstelling af is komen te staan.
- Het huidige verschil tussen het algemene en lage Vpb-tarief, is problematisch en vormt de schakel in de huidige disbalans in het belasten van inkomen van verschillende typen werkenden en werkt allerlei vormen van belastingarbitrage in de hand. De mogelijkheid tot lenen van de eigen bv leidt tot winstinhouding en belastinguitstel.
- Het huidige belastingstelsel biedt nog steeds een ruime subsidie op de eigen woning ondanks versoeringen die in afgelopen jaren zijn doorgevoerd. Het is in alle opzichten zeer lonend om zoveel mogelijk vermogen op te bouwen via de eigen woning. Neveneffect daarvan is dat Nederlanders relatief veel illiquide vermogen opbouwen. Het geeft bovendien een prijsopdrijvend effect op de woningmarkt. Ook de fiscale subsidie op pensioenopbouw leidt tot veel illiquide vermogensopbouw bij Nederlandse huishoudens.
- De vrijstelling voor overdracht van ondernemingsvermogen in de schenk- en erfbelasting via de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) vergroot de vermogensongelijkheid binnen de volgende generatie. Bovendien is de vrijstelling waarde going concern als ondoelmatig geëvalueerd.
- Internationaal gezien wordt in Nederland (inkomen uit) vermogen laag belast. Nederland valt vooral uit de toon met de fiscale subsidies op de eigen woning.
- Bij de collectieve regelingen speelt vermogen vaak een rol bij de bepaling van de hoogte en/of het recht op de regeling. Dit kan de keuze of en hoe vermogen op te bouwen beïnvloeden. Zo werken de vermogenstoetsen bij de toeslagen als een knock-out systeem wat vermogensopbouw onaantrekkelijk kan maken. Verder wordt zowel bij de toeslagen als bij de bepaling van de eigen bijdrage voor de langdurige zorg vermogen buiten box 3, zoals de overwaarde eigen woning en aanmerkelijk belang, niet meegenomen, wat deze vermogensvormen aantrekkelijker maakt dan vermogen aanhouden in box 3.
- Het huidige overheidsbeleid vergroot op verschillende manieren de verschillen tussen huishoudens in de vermogensopbouw en lijkt daarmee bestaande ongelijkheden te versterken. In dit hoofdstuk worden per onderwerp verschillende aandachtspunten geanalyseerd.

3.1 DE NEDERLANDSE VERZORGINGSSTAAT

Nederland kent een relatief uitgebreide verzorgingsstaat waardoor huishoudens minder eigen buffers aan hoeven te houden; dit heeft effect op de vermogensverdeling.⁷⁰ Zo is er in Nederland directe inkomensondersteuning voor situaties waarin het inkomen wegvalt door bijvoorbeeld baanverlies (WW), langdurige ziekte (WIA) of arbeidsongeschiktheid (AO-regeling). Ook wanneer bij pensionering het arbeidsinkomen wegvalt, is er in Nederland vervangend inkomen: de AOW.⁷¹ De meeste werknemers bouwen daarnaast nog een pensioen op via de werkgever. Het opgebouwde pensioen in deze zogeheten tweede pijler omvat bijna de helft van al het netto-vermogen in Nederland, zie tabel 2.1 in hoofdstuk 2.

Ook de toegang tot publieke voorzieningen heeft effect op de omvang van de verdeling van vermogens van Nederlandse huishoudens. Nederland heeft een gesubsidieerd onderwijsstelsel, een sociale huursector met gemaximeerde huren⁷² en een toegankelijk zorgstelsel. Zo wordt in Nederland het grootste gedeelte van de jaarlijkse zorgkosten vergoed via het Nederlandse zorgstelsel met een verplichte en toegankelijke zorgverzekering. Dat is belangrijk, omdat de kosten voor zorg in Nederland, net als in veel andere Westerse landen hoog zijn: in Nederland 11,2% van het bbp en Amerika als koploper met bijna 18% van het bbp.⁷³ De gemiddelde zorguitgaven per persoon zijn in Amerika bijna twee keer zo hoog als in Nederland: meer dan 10.000 dollar per persoon, terwijl de toegankelijkheid in Amerika beperkter is.⁷⁴ Dit betekent dat een gedeelte van de huishoudens zelf hun gezondheidszorg moet betalen. Voor deze huishoudens is er een noodzaak om buffers op te bouwen om mogelijk onvoorziene zorgkosten op te kunnen vangen en heeft daarmee effect op de opbouw van vermogens van huishoudens en de verdeling daarvan. Uit recent onderzoek van het CPB naar ongelijkheid en herverdeling komt naar voren dat de collectieve overheidsuitgaven in Nederland, zoals bijstand, onderwijs en (langdurige) zorg herverdelend werken en dus relatief meer terecht komen bij de laagste inkomensgroepen aan de onderkant van de verdeling.⁷⁵

Niet iedereen heeft in dezelfde mate toegang tot voorzieningen en regelingen in Nederland. De Commissie Regulering van Werk constateert in haar rapport dat het aantal (deels onvrijwillige) zzp'ers en flexcontracten een grote vlucht heeft genomen.^{76,77} Er is een steeds groter wordende groep outsiders, met onzekerheid over baan, werk en inkomen. Deze groep heeft niet automatisch bescherming van de directe inkomensondersteuning ten aanzien van arbeidsongeschiktheid en pensioenopbouw. Zij zouden daarom hogere buffers aan moeten houden om onverwachte kosten op te vangen. Juist bij de lage onzekere inkomens binnen deze groep is dat lastig en maken de vermogenstoetsen die bij verschillende regelingen gelden dit ook nog eens onaantrekkelijk, zoals wordt beschreven in paragraaf 3.2. Ook op de woningmarkt is sprake van een insider-outsider problematiek. De toegang tot de sociale huursector is grotendeels afgebakend tot een maximale inkomensgrens van ruim € 40.000. Mensen die geen toegang hebben tot de sociale huursector kunnen terecht in het vrije segment (corporaties en private verhuurders), waar

⁷⁰ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). (2014). Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

⁷¹ Wanneer iemand minder dan 40 jaar in NL heeft gewoond is de AOW niet volledig, maar zijn er wel mogelijkheden tot aanvulling.

⁷² Zie ook: Rijksoverheid. (2020). Ruimte voor wonen. Brede Maatschappelijke Heroverweging nr. 7. Den Haag: Rijksoverheid en Rijksoverheid. (2020). Kwalitatief goed onderwijs voor iedereen. Brede Maatschappelijke Heroverweging nr. 1. Den Haag: Rijksoverheid en onderzoek Ruimtelijke Ordening.

⁷³ Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). (2021). Health at a glance. Parijs: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

⁷⁴ Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). (2021). Health at a glance. Parijs: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

⁷⁵ Zoals in hoofdstuk 2 weergegeven is er een correlatie tussen de laagste inkomensgroepen en de lage vermogensgroepen in de verdeling.

⁷⁶ Zie Rijksoverheid. (2020). In wat voor land willen wij werken? Commissie Regulering van Werk. Den Haag: Rijksoverheid.

⁷⁷ In 2018 had ca 40% van de werkenden een flexibel contract.

de huren veelal fors hoger liggen. Een deel van de huishoudens valt tussen wal en schip: hun inkomen ligt net boven de inkomensgrens van € 40.000 waardoor zij geen recht hebben op een woning in de sociale huursector, maar zij verdienen ook te weinig om toe te treden tot de koopmarkt. Door de hoge huren in het vrije segment zijn zij een groot deel van hun inkomen kwijt aan huur, waardoor zij geen mogelijkheid hebben om eigen vermogen op te bouwen.

Aandachtspunten

- De inrichting van de Nederlandse verzorgingsstaat, de directe inkomensondersteuning en de collectieve pensioenvoorzieningen zorgen ervoor dat Nederlandse huishoudens minder buffers op hoeven te bouwen dan in sommige andere landen. Dit heeft effect op de vermogensverdeling.
 - Niet iedereen heeft toegang tot de collectieve regelingen en voorzieningen in Nederland. Een deel van de mensen valt hierdoor buiten de boot en moet meer buffer opbouwen of wordt beperkt in de mogelijkheden om vermogen op te bouwen via een eigen huis.
-

3.2. DE FISCALE BEHANDELING VAN VERMOGEN

Deze paragraaf behandelt achtereenvolgens de verschillende fiscale behandelingen van (inkomen uit) vermogen in het huidige belastingstelsel.

3.2.1. BELASTEN VAN INKOMEN UIT VERMOGEN

In tabel 3.1 worden de verschillende vormen van vermogens van Nederlandse huishoudens weergegeven (zie ook in hoofdstuk 2) en waar deze vermogensvormen belast worden.

Tabel 3.1: Vermogen van Nederlandse huishoudens, 2020.

Categorie	Vermogen	Aandeel	Voornamelijk belast in	Aantal huishoudens ⁷⁸ (*1.000.000)
Pensioenvermogen	1561	47%	Box 1 ⁷⁹ en box 3 ⁸⁰	7,9
Eigen woning (netto)	825	25%	Box 1	
Wv Waarde eigen woning	1549		Box 1 (EWF) ⁸¹	4,5
Wv Hypotheekschuld eigen woning	-724		Box 1 (HRA) ⁸²	3,7
Financieel vermogen (netto)	321	10%	Box 3	
Wv Bank- en spaartegoeden	327			7,7
Wv Effecten	137			1,2
Wv Schulden	-143			3,9
Aanmerkelijk belang	397	12%	Box 2	0,5
Onroerend goed, overig	153	5%	Box 3	0,5
Ondernemingsvermogen	80	2%	Box 1	1,0
Totaal	3325	100%		

De wijze waarop vermogen in NL worden belast is heel divers. In het Nederlandse belastingstelsel wordt het *inkomen uit* vermogen en vermogensoverdrachten belast. Net als de meeste andere landen kent Nederland geen vermogensbelasting.⁸³ Het *inkomen uit* vermogen van huishoudens wordt belast in respectievelijk de inkomstenbelasting (betreft inkomen van huishoudens waaronder winstinkomen van IB-ondernemers⁸⁴) en de vennootschapsbelasting (betreft winst van ondernemingen⁸⁵). Figuur 3.1 geeft een overzicht van het boxenstelsel in de inkomstenbelasting en de relatie met de vennootschapsbelasting. Het Nederlandse systeem van inkomstenbelasting bestaat uit - in beginsel - drie strikt van elkaar gescheiden inkomensboxen met een eigen wijze van inkomensbepaling en een eigen tariefstelsel: box 1, 2 en 3. Het *inkomen uit* vermogen van huishoudens wordt in een van de boxen belast, afhankelijk van het type vermogen en afhankelijk van of het vermogen als beleggingsvermogen of

⁷⁸ De genoemde aantallen betreffen huishoudens met het betreffende type vermogen. De getallen in tabel 1 zijn afgerond op miljoenen. Het totaal aantal huishoudens in NL in 2020 is 8,0 miljoen. Daarvan hebben er 7,9 miljoen een of meerdere vormen van vermogen zoals die zijn vermeld in de tabel.

⁷⁹ De pensioenpremie is aftrekbaar in box 1 en de pensioenuitkering wordt belast in box 1.

⁸⁰ De pensioenaanspraak is vrijgesteld voor box 3.

⁸¹ EWF= eigenwoningforfait.

⁸² HRA = Hypotheekrenteaftrek.

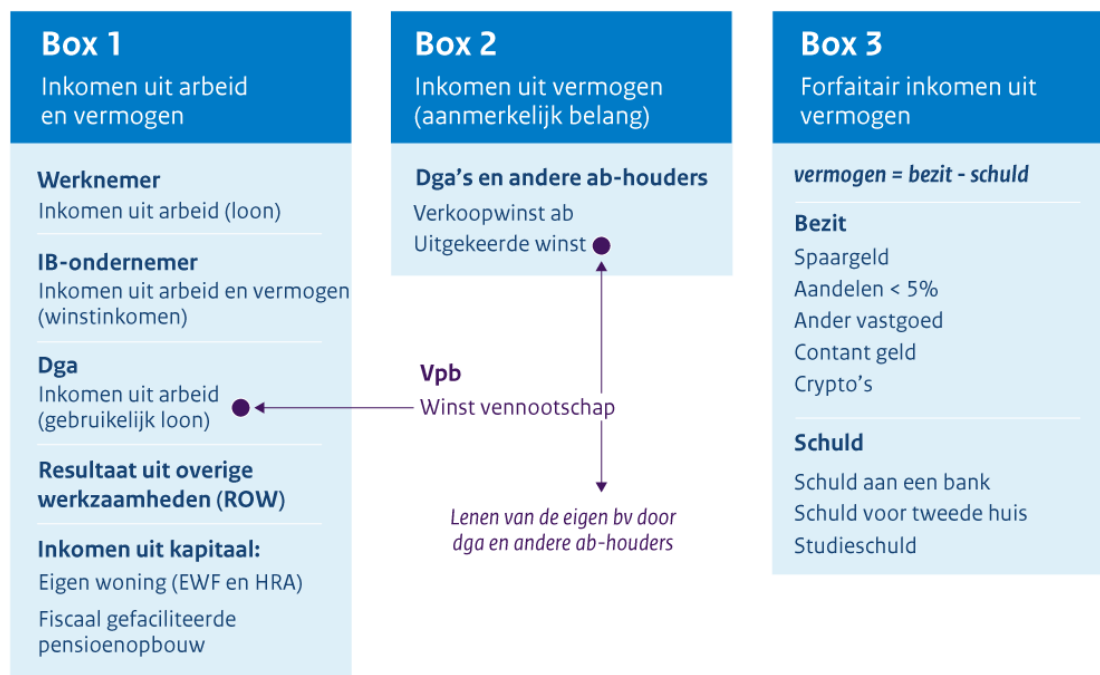
⁸³ Van 1894 tot 2001 heeft Nederland een vermogensbelasting gehad.

⁸⁴ Een ondernemer voor de inkomstenbelasting worden ook wel IB-ondernemers genoemd.

⁸⁵ Een eigenaar van een bv of nv moet voor het bedrijf aangifte vennootschapsbelasting doen.

ondernemingsvermogen⁸⁶ wordt gelabeld. Aan welke box inkomen uit vermogensbestandsdelen moet worden toegerekend is wettelijk bepaald (rangorderegeling).⁸⁷

Figuur 3.1: Relatie tussen de boxen van de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting

De fiscaal relevante inkomens uit vermogen van huishoudens worden verschillend belast: in het ene geval geldt het werkelijk gerealiseerde rendement en in het andere geval een forfaitair rendement. Dit is afhankelijk van de box waarin het inkomen wettelijk dient te worden belast. Bepalend daarbij is of sprake is van resultaat uit overige werkzaamheden⁸⁸, de eigen woning, overig vastgoed, spaartegoeden of beleggingen. Bij spaartegoeden of beleggingen is vervolgens nog relevant of het gaat om een aandelenbelang in de onderneming van meer dan 5% of minder dan 5%. Indien meer dan 5%, dan wordt dit als aanmerkelijk belang⁸⁹ aangemerkt en in box 2 belast. Bij minder dan 5% aandelenbelang volgt belasting in box 3. Het onderscheid tussen box 2 en box 3 is wat betreft spaartegoeden en beleggingen in zekere zin arbitrair: het is mogelijk om voor 100% aandeelhouder te zijn van een spaar-bv of een beleggings-bv.⁹⁰ Door spaarvermogen of beleggingen onder te brengen in een bv wordt het inkomen uit spaar- of beleggingsvermogen belast in box 2, terwijl het puur gezien vanuit de activiteiten van de bv (sparen en beleggen in plaats van ondernemen) ook in box 3 zou passen (inkomen uit sparen en beleggen). Daarbij geldt dat in box 2 het werkelijk uitgekeerde dividend en de werkelijke winst bij verkoop van aanmerkelijk belang wordt belast. In box 1 (de eigen woning) en box 3 (overige

⁸⁶ Voor de vennootschapsbelasting wordt al het vermogen in een bv of nv ondernemingsvermogen beschouwd. Voor een IB-ondernemer wordt het vermogen geëtiketteerd welk deel ondernemingsvermogen betreft en welk deel (privé) spaar- en beleggingsvermogen. De winst uit ondernemingsvermogen wordt belast in box 1 en het privé-vermogen wordt als spaar- of beleggingsvermogen in box 3 belast.

⁸⁷ Om te voorkomen dat bepaalde inkomsten in meerdere boxen worden belast, is er een rangorderegeling. De volgorde om inkomsten te belasten is dwingend in de wet opgenomen. Als een inkomens- of vermogensbestanddeel in meer boxen zou kunnen worden belast, moet deze worden opgenomen in de eerst aangewezen box. In sommige gevallen laat de fiscale duiding van feiten en omstandigheden ruimte toe voor verschillende interpretaties.

⁸⁸ Het opkopen van panden om deze zelf op te knappen om vervolgens met winst te verkopen kan als resultaat van overige werkzaamheden worden gezien en dient dan in box 1 te worden belast. De zelfstandigenaftrek en de MKB-winstvrijstelling mag niet worden toegepast bij het bepalen van het belastbaar resultaat uit overige werkzaamheden.

⁸⁹ Het kan hier ook gaan om een aanmerkelijk belang in een spaargeld-bv.

⁹⁰ Bv's worden gebruikt voor veel verschillende activiteiten. Veel bv's zijn een onderneming in de zin dat met behulp van arbeid en kapitaal een dienst verricht of een goed geproduceerd wordt. Dat worden werkmaatschappijen genoemd. Er worden ook veel bv's opgericht om te sparen, te beleggen, een pensioen op te bouwen, om vastgoed te beheren of deelnemingen in andere ondernemingen te beheren. Zie ook Centraal Planbureau. (2022) "Besloten vennootschappen en economische activiteit."

spaar- en beleggingstegoed en overig vastgoed) wordt een forfaitair inkomen uit vermogen belast. Ook worden schulden van huishoudens in de inkomstenbelasting verschillend behandeld. De hypotheekrente die wordt betaald over eigenwoningschuld kan worden afgetrokken op het inkomen in box 1 en schulden die zijn aangegaan voor overig vastgoed verlagen het fiscaal relevante vermogen in box 3. Verderop in deze paragraaf wordt dit uitgebreid toegelicht.

Verkoopwinsten op en waardeangroei (vermogensaanwas) van vermogen van huishoudens worden meestal niet of niet direct belast in het huidige belastingstelsel. Zo wordt de waardeangroei van de eigen woning in box 1 niet als inkomen uit vermogen belast, ook niet bij verkoop van de eigen woning. Wel geldt dat de waarde van de eigen woning jaarlijks wordt belast via het eigenwoningforfait (EWF) in box 1 en met de onroerendezaakbelasting (OZB). Als de waarde van de eigen woning is gestegen komt dat dus wel tot uitdrukking in een hoger inkomen (via het eigenwoningforfait) in box 1 en in een hoger bedrag aan OZB. In het huidige⁹¹ box 3 systeem wordt een forfaitair inkomen belast en niet de werkelijke waardeangroei van vermogen en de werkelijk ontvangen dividenden en spaarrente (vermogensaanwas). Wel wordt de vermogensaanwas een jaar later belast met een forfaitair rendement, omdat de vermogensaanwas die in jaar t is behaald terugkomt in de grondslag van box 3 heffing.⁹² Het nieuwe box 3 stelsel dat in het Coalitieakkoord is aangekondigd per 2025 gaat de jaarlijkse vermogensaanwas belasten, in eerste instantie met uitzondering van de waardeontwikkeling van het onroerend goed dat om uitvoeringstechnische redenen nog steeds forfaitair zal worden belast, zie ook bijlage 9. In bijlage 9 wordt tevens het oordeel van de Hoge Raad op 24 december 2021 toegelicht dat het huidige box 3-stelsel in strijd is met het eigendomsrecht en discriminatieverbod van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM).

Vermogenscategorieën als boten, auto's en schilderijen worden over het algemeen niet belast. Deze roerende zaken worden over het algemeen gezien als bezittingen voor persoonlijk gebruik en deze worden in Nederland niet belast. Dat wordt anders als deze zaken worden verhuurd (zoals een boot) of dienen als belegging. Het maakt voor bijvoorbeeld een schilderij uit of het aan de muur hangt of als beleggingsobject in een kluis staat. In het eerste geval wordt het niet belast en in het tweede geval kan het in box 1 worden belast.⁹³ Ook is een deel van vermogens van huishoudens ondergebracht in stichtingen. Het komt voor dat vastgoed, schilderijen of andere roerende zaken in een separate stichting zijn ondergebracht om op die manier de belastingheffing te vermijden.⁹⁴

Cryptovaluta en chartaal geld dient als wettig betaalmiddel te worden aangegeven in box 3, maar de Belastingdienst bezit geen contra-informatie om te checken of deze valuta volledig wordt aangegeven. Daarmee kunnen ook nog geen schattingen worden gemaakt van de omvang van het bezit van cryptovaluta van Nederlandse huishoudens. Dit geldt ook voor chartaal geld dat als contanten thuis wordt aangehouden.

⁹¹ De forfaitaire rendementsheffing in box 3 staat al jaren ter discussie en op 24 december 2021 heeft de Hoge Raad geoordeeld dat het huidige box 3-stelsel in strijd is met het eigendomsrecht en discriminatieverbod van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) in de gevallen waarin het werkelijk behaalde rendement lager is dan het forfaitair berekende rendement. We spreken hier nog wel over het huidige systeem, hoewel over de jaren 2017 tot en met 2022 inmiddels sprake is van een hersteloperatie.

⁹² Maar als de verkoopaanwas in box 3 wordt gebruikt voor bijvoorbeeld aflossing hypotheekschuld op de eigen woning, blijft de behaalde verkoopaanwas in jaar t ook in jaar t+1 onbelast. Verder wordt de gerealiseerde verkoopwinst van vastgoed anders dan de eigen woning fiscaal gezien als resultaat uit overige werkzaamheden (bijvoorbeeld het opknappen van kluspanden) wel direct als inkomen belast in box 1.

⁹³ De hoofdregel is dat bezittingen als schilderijen, boten, auto's of wijn voor eigen gebruik zijn vrijgesteld van box 3 tenzij deze goederen voor 70% of meer als belegging wordt aangehouden. De afgesloten leningen ter financiering van deze duurzame consumptiegoederen wel als negatieve component meegenomen in box 3.

⁹⁴ Over het vruchtgebruik dan wel blote eigendom van vermogen in stichtingen aangifte te worden gedaan in box 3.

3.2.2. HET INKOMEN VAN EEN ONDERNEMER BESTAAT UIT INKOMEN UIT ARBEID EN VERMOGEN

Splitsten van inkomen uit arbeid en inkomen uit vermogen is complex. Een zelfstandige genereert inkomen uit zowel arbeid als vermogen dat in de onderneming is gestoken. In de praktijk is niet eenduidig vast te stellen welk deel van het inkomen van zelfstandigen toe te schrijven is aan arbeid en welk deel aan vermogen. Toch is het noodzakelijk dat zelfstandigen deze splitsing maken omdat deze inkomens verschillend worden belast. In box 1 wordt het inkomen uit arbeid van een werknemer (loon uit arbeid) en het winstinkomen (inkomen uit arbeid en vermogen) van een IB-ondernemer belast. Voor de IB-ondernemer is het niet nodig om het winstinkomen te splitsen omdat het als geheel - net als het loon van een werknemer - in box 1 wordt belast.^{95,96} Voor het inkomen van een directeur-grotaandeelhouder (dga)⁹⁷ die tevens werkzaam is in de vennootschap is een expliciete splitsing tussen inkomen uit arbeid en inkomen uit vermogen wel nodig. Voor een dga geldt namelijk een ander fiscaal regime, waarin zowel box 1, box 2, als de vennootschapsbelasting (Vpb) een rol spelen. Een dga moet een deel van het winstinkomen afsplitsten in een arbeidsdeel dat in box 1 wordt belast. Het resterende deel is winst en daar moet Vpb over betaald worden. Zolang de winst die resteert na aftrek van de Vpb in de onderneming blijft, wordt deze niet belast. Pas als de winst wordt uitgekeerd (dividend) aan de dga wordt deze belast in box 2.

Een goede splitsing van inkomen uit arbeid en vermogen is belangrijk in het huidige stelsel waar inkomen uit vermogen lager wordt belast dan arbeidsinkomen. Gebeurt dit niet, dan is er een prikkel om arbeidsinkomen voor te doen als inkomen uit vermogen, omdat dan minder belasting hoeft te worden betaald. Voor het bepalen van het arbeidsinkomen van de dga geldt daarom de gebruikelijkloonregeling.⁹⁸ Hieruit volgt een loon waarop een doelmatigheidsmarge van 25%⁹⁹ mag worden toegepast, waardoor het loon van de dga doorgaans lager uitvalt dan het loon van een vergelijkbare dienstbetrekking. Daarbij geldt een ondergrens van € 46.000¹⁰⁰ voor het arbeidsinkomen van de dga. Data over de aangiften laten zien dat de hoogte van het gebruikelijk loon (na toepassing van de doelmatigheidsmarge), een piek kent rond het minimumbedrag van € 46.000. Dit bevestigt de prikkel om een zo laag mogelijk arbeidsinkomen vast te stellen. Het is overigens zeer de vraag in hoeverre het mogelijk is op andere wijze tot een goede splitsing van het arbeidsinkomen en inkomen uit vermogen te komen voor een dga. Ook andere landen met een relatief groot verschil in belastingen van arbeidsinkomen en het belastingen van winst zijn er tot dusverre niet in geslaagd een goede splitsing te maken.¹⁰¹

De balans in het belastingen van werknemers, IB-ondernemers en dga's is steeds meer uit het zicht geraakt. Een belangrijke doelstelling van de invoering van het boxenstelsel in 2001 was een globaal evenwicht in de belastingdruk van verschillende typen werkenden, zodat er zo min mogelijk arbitragemogelijkheden zijn. De huidige veel lagere belastingdruk voor een dga in vergelijking met een werknemer en een IB-ondernemer biedt een sterke prikkel om vanaf een bepaald inkomen dga te worden. Figuur 3.2 laat zien dat het verschil in de (gecumuleerde)

⁹⁵ Wel wordt het inkomen van een IB-ondernemer lager belast dan het inkomen van de werknemer door onder andere de mkb-winstvrijstelling (14% in 2022). Door de mkb-winstvrijstelling bedraagt het toptarief in box 1 voor een IB-ondernemer geen 49,5% maar 43,9% in 2022 en vanaf 2023 44,3%.

⁹⁶ Winst uit onderneming, loon uit dienstbetrekking, resultaat uit overige werkzaamheden.

⁹⁷ Onder de kopje "aanmerkelijk belang" verderop in deze paragraaf wordt nader ingegaan op wat een dga is.

⁹⁸ In het gebruikelijk loon wordt gezocht naar de meestverdienende werknemer binnen de onderneming of de meest vergelijkbare werknemer in de sector. Bij de laatstgenoemde loonvergelijking kan het loon op minimaal 75% hiervan worden vastgesteld. Het verschil van 25% wordt de doelmatigheidsmarge genomen. Het loon moet bovendien minimaal €46.000 bedragen tenzij het loon van de meestverdienende werknemer of meest vergelijkbare werknemer lager ligt. Het grootste probleem is de uitleg van een meest vergelijkbare werknemer.

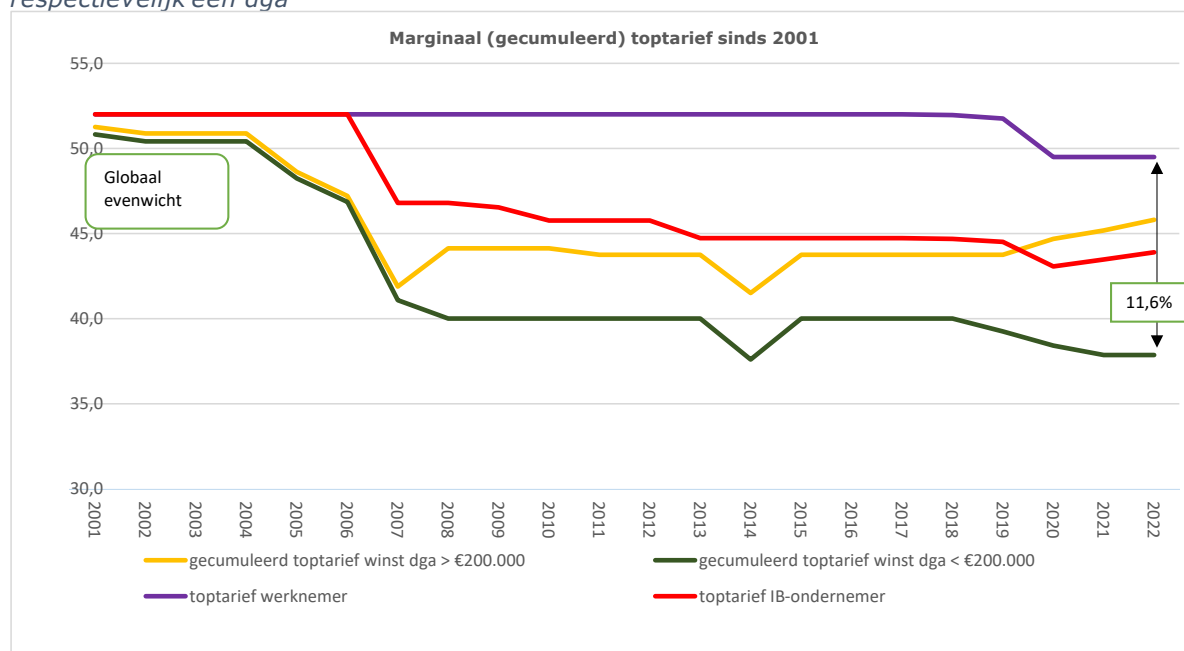
⁹⁹ De doelmatigheidsmarge is ingesteld om discussie tussen de Belastingdienst en belastingplichtige over geringe afwijkingen tussen het arbeidsloon dat de Belastingplichtige aangeeft en wat de Belastingdienst gebruikelijk acht, te voorkomen.

¹⁰⁰ Tenzij aannemelijk kan worden gemaakt dat een lager loon van toepassing is.

¹⁰¹ Dit geldt bijvoorbeeld voor Noorwegen. Zie voor een uitgebreide toelichting: Ministerie van Financiën. (2020). Bouwstenen voor een beter belastingstelsel. Syntheserapport. Den Haag: Ministerie van Financiën.

marginale tarieven steeds verder is toegenomen, door opeenvolgende verlagingen van de Vpb-tarieven en de introductie van de mkb-winstvrijstelling in 2007 waar IB-ondernemers recht op hebben. Tegenover de lagere Vpb-tarieven heeft geen gelijkwaardige verhoging van het box 2-tarief gestaan^{102, 103}. Daarnaast is sinds 2001 de schijfgrens van het lage Vpb-tarief steeds verder verhoogd en in 2022 nog bijna verdubbeld: van € 200.000 in 2020 naar € 395.000 in 2022. Circa 97% van de vennootschapsbelastingplichtigen valt daarmee geheel onder het lage tarief. Bij de grens van € 200.000 in 2020 was dit nog 94%. Ook is sinds 2018 het tariefverschil vergroot tussen het lage en algemene Vpb-tarief van 5%-punt in 2018 tot 10%-punt sinds 2020.

Figuur 3.2: Ontwikkeling toptarief op het inkomen van een werknemer, een IB-ondernemer respectievelijk een dga

Bron: Ministerie van Financiën.

Het lage Vpb tarief is een ongerichte stimulans voor het mkb. Er lijkt een breed gedragen politieke wens te bestaan om de winst van specifiek het mkb lager te belasten, waarbij het dan vooral lijkt te gaan om een stimulans voor kleine werkgevers. Een specifiek laag Vpb-tarief is echter ongericht als het gaat om het realiseren van een lagere belastingdruk voor kleine werkgevers. Economen zien over het algemeen geen reden voor opstaptarief.¹⁰⁴ Het IMF geeft in hun analyse aan dat een groot verschil tussen een laag en algemeen Vpb-tarief de groei van ondernemingen ontmoedigt dan wel leidt tot ontwijkingsconstructies.¹⁰⁵ Een groot verschil tussen het lage en algemene Vpb-tarief leidt tot opsplitsen bv's. Vanaf 2018 is de prikkel daartoe fors toegenomen. De ontwikkeling in figuur 3.3 laat de ontwikkeling zien van het percentage vennootschappen dat zich losmaakt uit een fiscale eenheid vanaf 2013.¹⁰⁶ De sterke ontwikkeling

¹⁰² Voor een dga en aanmerkelijkbelanghouders in het algemeen geldt als marginaal tarief het gecumuleerde Vpb-tarief + box 2-tarief.

¹⁰³ De Vpb-tariefverlagingen zijn gepaard gegaan met grondslagverbreding voor zowel burgers als bedrijven. Met andere woorden, de tariefsverlaging zijn budgettair gedekt in het inkomstenkader.

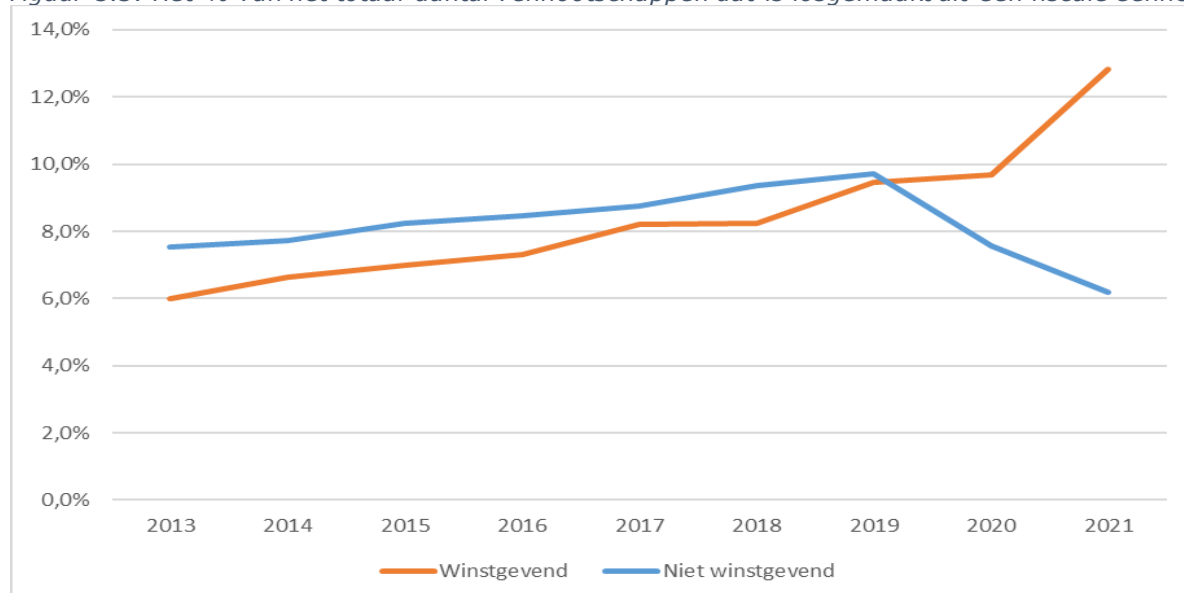
¹⁰⁴ Mirrlees, J., Adam, S., Besley, T., Blundell, R., Bond, S., Chote, R., Gammie, R., Johnson, P., Myles, G., & Poterba, J. (2011). Tax By Design. The Mirrlees Review. Institute for fiscal studies.

¹⁰⁵ Internationaal Monetair Fonds (IMF). (2021). Capital income taxation in the Netherlands. IMF-Working Paper. Washington D.C.: Internationaal Monetair Fonds.

¹⁰⁶ Bij een fiscale eenheid worden de resultaten van dochtermaatschappij(en) toegerekend aan de moedermaatschappij. Door een fiscale eenheid houdt de dochtermaatschappij (een vennootschap), niet op te bestaan, ook fiscaal niet, maar is niet meer zelfstandig aangifteplichtig. Een voordeel van een fiscale eenheid is dat de verliezen van een maatschappij (vennootschap) kunnen worden verrekend met winsten van een andere maatschappij (vennootschap) die in dezelfde fiscale eenheid is gevoegd.

sinds 2020 kan duiden op fiscaal gedreven gedrag.¹⁰⁷ Tevens bekritiseert het IMF een laag tarief naast een algemeen Vpb-tarief vanuit rechtvaardigheidsoverwegingen, aangezien de hoogte van de winst weinig zegt over het totale inkomen en vermogen van de achterliggende aandeelhouders.

Figuur 3.3: Het % van het totaal aantal vennootschappen dat is losgemaakt uit een fiscale eenheid

Bron: Ministerie van Financiën.

Het lage Vpb-tarief draagt niet bij aan het draagkrachtbeginsel. Vanuit het draagkrachtbeginsel dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen, kent box 1 een progressieve tariefstructuur. Bij de politieke wens om kleinere winsten lager te belasten lijkt het draagkrachtbeginsel ook een rol te spelen. Echter, een groot deel van de winst en dus ook de kleinere winsten, komt ten goede aan aanmerkelijkbelanghouders. Dat zijn veelal de meest vermogende huishoudens: de 10% rijkste huishoudens bezitten 96% van het aanmerkelijk belang (zie hoofdstuk 2). Daarmee zijn het juist de sterkste schouders die met het lage Vpb-tarief ontzien worden.

3.2.3. BELASTINGONTVANGSTEN UIT VERMOGEN

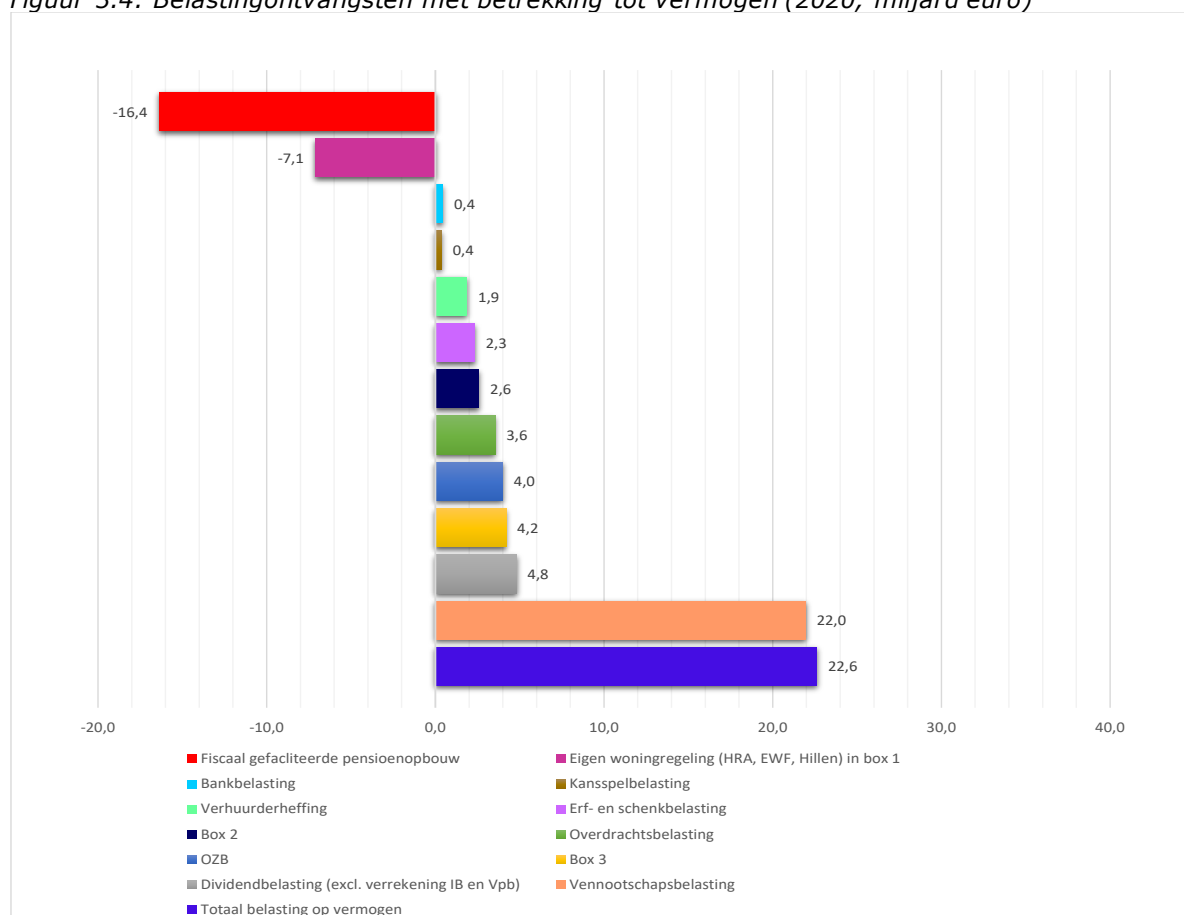
De belastingontvangsten over vermogen bedragen per saldo € 22,6 miljard in 2020¹⁰⁸, zie figuur 3.4. Het gaat hier zowel om belastingontvangsten over inkomen uit vermogen van huishoudens (deels gerealiseerd en deels forfaitair zoals hiervoor besproken) als de belasting op winst van ondernemingen als om de belasting van vermogensoverdrachten zoals de overdrachtsbelasting en de schenk- en erfbelasting. Ook worden de ontvangsten getoond uit de onroerendezaakbelasting (OZB) die gemeentelijk geheven wordt, waarvan circa de helft van de

¹⁰⁷ Op basis van data over de Vpb over de jaren 2012 tot en met 2021 is onderzocht op welke schaal activiteiten van bedrijven (fiscaal) worden opgesplitst over meerdere zelfstandig belastingplichtige lichamen. De Vpb-aangiften tot en met 2019 zijn reeds nagenoeg allemaal ingediend. Gegevens uit de Vpb-aangiften over de jaren 2020, 2021 en 2022 zijn op dit moment niet of zeer beperkt beschikbaar, omdat de aangiften over deze jaren meestal nog niet zijn ingediend (de aangiftetermijn staat vaak nog open). Dit betekent dat nog niet kan worden waargenomen of activiteiten (fiscaal) al dan niet worden opgesplitst over meerdere zelfstandig belastingplichtige lichamen. Wel is informatie over fiscale relaties tussen vennootschappen t/m 2021 beschikbaar. Hieruit kan worden opgemaakt of een vennootschap zich heeft gevoegd in een fiscale eenheid dan wel dat een vennootschap zich heeft onttrokken uit een fiscale eenheid.

¹⁰⁸ Hierdoor vallen de belastingontvangsten over vermogen veel lager uit: deze worden bijna gehalveerd. Pensioenregelingen betreffen inkomensregelingen maar faciliteren tevens vermogensopbouw. In het rapport Bouwstenen voor een beter belastingstelsel is de budgettaire derving niet in deze grafiek opgenomen en in een aparte tabel geplaatst. Aangezien pensioenvermogen het grootste vermogensbestandsdeel van huishoudens waar een grote fiscale subsidie is gemoeid misstaat dit niet in deze figuur.

opbrengst kan worden toegerekend aan de eigen woning. Ten slotte worden ook de vermogensbelastingen betaald door ondernemingen meegenomen zoals de bankenbelasting en de verhuurdersheffing. Figuur 3.4 laat zien dat de totale belastingontvangsten over vermogen het saldo is van een grote plus, een aantal kleinere plussen en twee grote minnen. De twee grote minnen betreffen de pensioenen en de eigen woning en doen vrijwel geheel de opbrengsten teniet uit box 1, box 2, de OZB, de overdrachtsbelasting en de schenk- en erfbelasting. De opbrengsten uit de dividendbelasting betreffen overigens bruto-opbrengsten. De betaalde dividendbelasting is namelijk aftrekbaar in de inkomstenbelasting voor Nederlandse huishoudens. De netto-opbrengst van de dividendbelasting wordt betaald door buitenlandse huishoudens en bedraagt circa 2 miljard.¹⁰⁹ De Vpb draagt voor het leeuwendeel bij aan de totale belastingontvangsten over vermogen. Dit ondanks het lage Vpb-tarief van 15% tot een winst van €395.000 dat ten opzichte van het algemene Vpb-tarief van 25,8% een derving van € 3,9 miljard betekent. Hieronder wordt de fiscale behandeling van de belangrijkste vermogensbestanddelen van huishoudens besproken.

Figuur 3.4: Belastingontvangsten met betrekking tot vermogen (2020, miljard euro)

Bron: Ministerie van Financiën.

3.2.4. FISCALE BEHANDELING PER VERMOGENSSOORT

Pensioenen

De schatkist derft € 16,4 miljard in de inkomstenbelasting als gevolg van fiscaal gefaciliteerde pensioenopbouw. Daarmee vormt dit de grootste aftrekpost in de inkomstenbelasting in relatie tot vermogen. Deze aftrek betreft allereerst de verplichte pensioenopbouw in de 2^e pijler via de werkgever, dat vrijwel het gehele budgettaire beslag beslaat

¹⁰⁹ Dit betreft de geraamde netto opbrengst in 2018.

(€ 15,8 miljard in 2020¹¹⁰). Daarnaast zorgt de derving van het 3^e pijlerpensioen (lijfrente) en het netto pensioen¹¹¹ voor een derving van € 0,5 miljard. De derving wat betreft het 2^e en 3^e pijlerpensioen bestaat uit twee delen: allereerst het saldo van het niet belasten van de pensioenpremie en het tegen een lager effectief tarief belasten van de pensioenuitkering in box 1.¹¹² Ten tweede is de pensioenaanspraak¹¹³ vrijgesteld van belastingheffing in box 3. Vanwege de franchise¹¹⁴ in de 2e pijler bouwen lagere inkomens maar weinig pensioen op in de 2^e pijler. Zodoende profiteren midden- en hogere inkomens meer van de fiscaal gefaciliteerde pensioenopbouw. Sinds 2015 is het voordeel voor hogere inkomens ingeperkt doordat de fiscaal gefaciliteerde pensioenopbouw in de 2e pijler wordt afgetopt op een bruto-inkomen van € 110.111 in 2022.

Eigen woning

De fiscale behandeling van de eigen woning zorgt voor een directe belastingderving van € 7,1 miljard in 2020 en vormt na pensioenen de grootste derving in de inkomstenbelasting. De derving ontstaat doordat de kosten van de hypotheekrenteaftrek (de aftrekbaarheid van de rente op de eigenwoningschuld in box 1¹¹⁵) groter zijn dan de opbrengsten van het eigenwoningforfait (EWF). Het EWF is een percentage van de WOZ-waarde van de eigen woning dat bij het box 1 inkomen wordt opgeteld. Voor de meeste woningen geldt een percentage van 0,45%.¹¹⁶ Structureel leidt het EWF tot een belasting op de eigen woning waarde van rond de 0,2%.¹¹⁷ Hiermee blijft de belasting op de eigen woning veel lager dan de belasting van vermogen in box 3. Ter illustratie: het voordeel van de huidige belasting van een hypotheekvrije eigen woning met een WOZ-waarde van € 350.000 ten opzichte van het belasten van €350.000 aan vermogen in box 3 bedraagt meer dan € 4.000, dat is het verschil tussen € 4.741 en € 700. Anders gezegd: in box 3 zou bijna 7 keer zoveel belasting moeten worden betaald.¹¹⁸

Er is de afgelopen jaren beleid ingezet om de fiscale subsidies op de eigen woning te beperken. De hypotheekrenteaftrek is de afgelopen jaren versoerd door het maximale aftrektarief te verlagen naar het tarief in de eerste schijf, er gelden aflossingseisen en er is een maximale aftrekperiode van 30 jaar ingevoerd. Binnen het EWF is de fiscale bijtelling voor dure huizen (boven € 1.130.000) verhoogd. De aftrek op het EWF die geldt als er sprake is van een kleine of geen eigenwoningschuld (Wet Hillen) wordt geleidelijk afgebouwd tot nul in 2048. Daar staat tegenover dat deze versoering is samengegaan met het verlagen van het EWF voor de

¹¹⁰ Deze € 15,8 miljard bestaat uit twee delen. Allereerst de derving in box 1 van € 8,4 miljard vanwege de zogeheten omkeerregel in de inkomstenbelasting. Dit betreft het saldo van de derving in box 1 vanwege het niet belasten van de pensioenpremie en de opbrengst in box 1 vanwege de belaste pensioenuitkering. Het tweede deel betreft een derving in box 3 van € 7,4 miljard omdat de pensioenaanspraak is vrijgesteld van box 3-heffing.

¹¹¹ Sinds 1 januari 2015 geldt er voor de pensioenopbouw in de tweede pijler een pensioensalarismaximum van bruto ca. € 100.000. Voor het inkomen daarboven kunnen werknemers vrijwillig via een netto pensioenregeling in de 2e pijler bijsparen, waarbij de premie-inleg, betaald uit het nettoloon, en het rendement zijn vrijgesteld van belastingheffing in box 3. De netto pensioenuitkering is onbelast.

¹¹² Dit lager effectief tarief is omdat gepensioneerden geen AOW-premie betalen.

¹¹³ Een pensioenaanspraak is een pensioen dat nog niet is ingegaan. Het is een bijzondere vorm van vermogen omdat een persoon niet kan beschikken over zijn pensioenaanspraak, ook niet als gepensioneerd. De aanspraak levert vanaf de pensioendatum tot aan overlijden een maandelijkse pensioenuitkering.

¹¹⁴ De basis voor de pensioenopbouw in de 2e pijler is het pensioengevende salaris verminderd met de zogenaamde AOW-franchise. Door deze franchise in mindering te brengen op het pensioengevende salaris, wordt bereikt dat er in de opbouw van pensioen rekening wordt gehouden met de opbouw van AOW-pensioen.

¹¹⁵ Het tarief waartegen de rente op eigenwoningschuld kan worden afgetrokken wordt geleidelijk verlaagd en bedraagt in 2022 40% en is vanaf 2023 gelijk aan het tarief in de eerste schijf (37,07%). De rente op eigenwoningschuld kan maximaal 30 jaar worden afgetrokken. De lening moet daarbij minimaal lineair of annuïtair worden afgelost in 30 jaar.

¹¹⁶ Dit geldt voor woningen met een waarde van > € 75.000 en ≤ € 1.130.000. Dit percentage is verlaagd

¹¹⁷ Marginaal tarief van 40% op het EWF-tarief van circa 0,45% geeft 0,2%. Dit effect wordt structureel bereikt als de regeling Hillen volledig is uitgewerkt.

¹¹⁸ Tot een bedrag (boven het heffingsvrije vermogen van €50.000) van circa €50.651 wordt gerekend met een forfaitair rendement van gemiddeld 1,818%, tussen €50.651 en €962.351 met een rendement van gemiddeld 4,366% en boven €962.351 met een rendement van gemiddeld 5,553%. Hiermee komt de belastingdruk in de genoemde vermogensschijven van box 3 uit op respectievelijk 0,56%, 1,35% en 1,71%.

meeste woningen: zo bedroeg het EWF voor woningen tot ruim € 1 miljoen in 2018 nog 0,7% en dit is geleidelijk afgebouwd naar 0,45% per 2022.

De fiscale subsidies op de eigen woning en het niet belasten van vermogenswinsten verstoren het fiscale stelsel en leiden tot verschillende vormen van ongelijkheid. De huidige fiscale eigenwoningregeling is sterk denivellerend omdat in praktijk herverdeling plaatsvindt van huishoudens zonder eigen woning of met een relatief goedkope woning naar huishoudens met dure woningen, hoge hypotheeklasten en een hoog inkomen. En ondanks alle beleidsmaatregelen van de afgelopen jaren is de eigenwoningregeling in box 1 nog steeds een ondoelmatige fiscale stimulans en een impliciete subsidie ten opzichte van belasting van vermogen in box 3. Dit blijkt ook uit de conclusie van SEO¹¹⁹ die de gehele eigenwoningregeling in 2019 als ondoelmatig beoordeelt. Het geeft nog steeds een prikkel tot overmatige vermogensopbouw via de eigen woning (en daarmee illiquide vermogensopbouw) en een prikkel om de eigen woning met relatief veel schuld te financieren. Deze prikkel wordt versterkt doordat de verkoopwinst op de eigen woning niet wordt belast. Ook maakt de gunstige fiscale behandeling van de eigen woning ten opzichte van vermogen dat in box 3 wordt belast, het onaantrekkelijk voor ouderen om hun grote woning te verkopen en te verhuizen naar een kleinere goedkopere woning dan wel huurwoning en de verkoopwinst om te zetten in spaargeld.¹²⁰ De schenkingsvrijstelling voor de eigen woning vergroot ten slotte de ongelijkheid tussen starters uit een familie met een hoog vermogen versus een laag vermogen. Deze schenkingsvrijstelling ("jubelton") wordt per 2023 afgeschaft.¹²¹

Aanmerkelijk belang

Het inkomen uit aanmerkelijk belang wordt in box 2 van de inkomstenbelasting belast.

Aanmerkelijk belang is een bijzondere vorm van aandeelhouderschap. Een persoon die aandelen in een onderneming bezit is allereerst een belegger of investeerder. Bezit een persoon – al dan niet met diens fiscale partner – 5% of meer van de aandelen van een vennootschap dan wordt dit een aanmerkelijk belang genoemd. Voor de belastingen wordt dit gezien als een combinatie van ondernemer, investeerder en belegger. Dit wordt een aanmerkelijkbelang houder (ab-houder) genoemd. Als de ab-houder tevens werkzaam is in de vennootschap, dan wordt deze specifieke ab-houder een directeur-grotaandeelhouder (dga) genoemd. Het aanmerkelijk belang vormt na het pensioenvermogen en het netto eigen woningbezit het grootste vermogensaandeel van huishoudens. Zowel het aandeel huishoudens met een aanmerkelijk belang als totale waarde van het aanmerkelijk belang is sinds 2007 meer dan verdubbeld en is zoals hoofdstuk 2 liet zien zeer scheef verdeeld.

Het belasten van inkomen uit aanmerkelijk belang kan worden uitgesteld door winstinhouding. Het inkomen uit aanmerkelijk belang betreft de daadwerkelijke winstuitkering aan aanmerkelijkbelanghouders en de gerealiseerde winst bij verkoop van aanmerkelijk belang.¹²² Dit inkomen wordt belast via het box 2-tarief tegen 26,9% (2022). Dga's kunnen ervoor kiezen om winst tot nader order in het eigen bedrijf te laten zitten en pas uit te keren op een gunstig moment, zoals bij een tijdelijke tariefsverlaging. Figuur 3.5 laat zien dat winstuitkering inderdaad sterk fiscaal gedreven is. Zo gold in de jaren 2007 en 2014 een tijdelijk lager box 2-tarief en

¹¹⁹ Stichting Economisch Onderzoek (SEO). (2019). Evaluatie doeltreffendheid en doelmatigheid eigenwoningregeling. Amsterdam: Stichting Economisch Onderzoek.

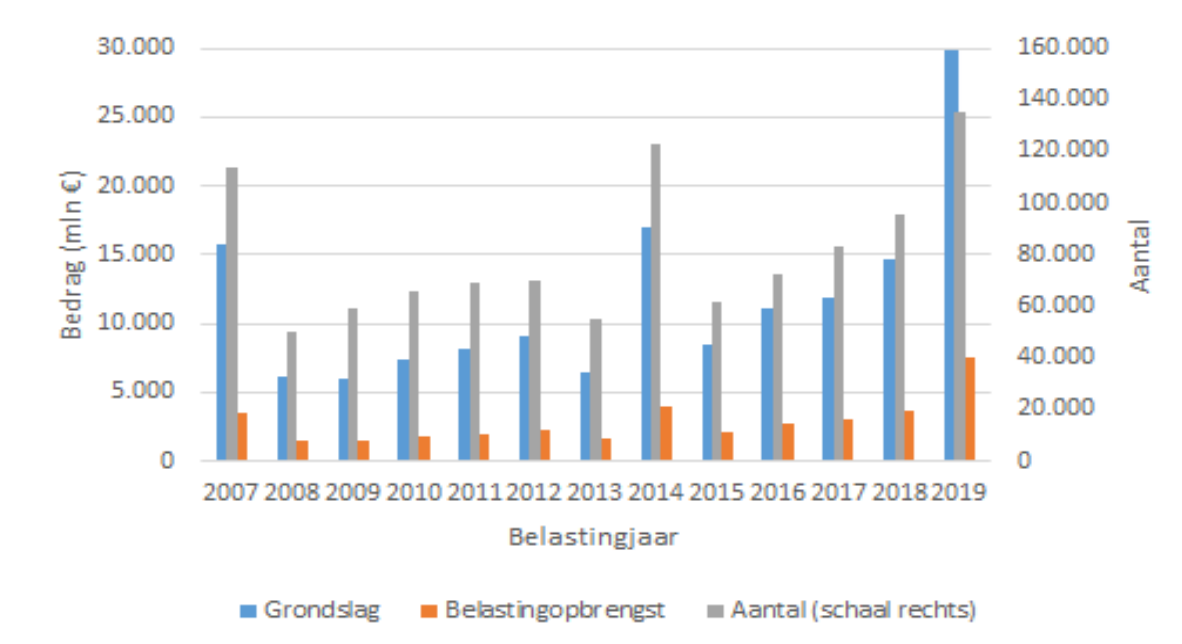
¹²⁰ Dit geldt niet meer bij het nieuwe box 3 stelsel dat werkelijk rendement belasten tevens niet bij een box 3 met rechtsherstel.

¹²¹ De schenkingsvrijstelling van een ton voor de eigen woning wordt om uitvoeringstechnische redenen per 2024 afgeschaft. Echter, door deze specifieke schenkingsvrijstelling in 2023 te verlagen naar € 27.231 euro, gelijk aan de eenmalige verhoogde schenkingsvrijstelling tussen ouders en kinderen, wordt de facto de schenkingsvrijstelling voor de eigen woning reeds per 2023 afgeschaft.

¹²² Dit wordt vervreemdingswinst genoemd.

keerden vennootschappen veel meer winst (in euro's) uit. Dat lijkt met name te danken aan het aantal ab-houders aan wie in 2007 en 2014 winst werd uitgekeerd: dat aantal lag in deze jaren 50% hoger dan in andere jaren. Verder is er ook in 2019 sprake van een piek in de winstuitkering, die zelfs boven de pieken van 2007 en 2014 uitkomt. Dit betreft anticipatie op de in 2018 aangekondigde verhoging van het box 2 tarief in combinatie met het kabinetsvoornemen het lenen van de eigen bv te beperken. Uit analyse van het ministerie van Financiën blijkt dat gemiddeld genomen jaarlijks ruwweg 70% tot 75% van de jaarlijkse winst wordt ingehouden.¹²³ Ook het CBS heeft cijfers die erop duiden dat dga's de neiging hebben winst pas uit te keren op een (fiscaal) gunstig moment.¹²⁴ Gezien de sterke reactie op een tariefsverlaging is de vraag of een deel van de ingehouden winsten wel noodzakelijk is voor de financiering van de onderneming of investeringen. Als dat niet zo is, kan (een deel van de) winstinhouding gezien worden als een vorm van sparen of beleggen. Dit werpt de vraag op of uitstel van belasting over deze winst gerechtvaardigd is aangezien (het forfaitair rendement van) spaar- en beleggingstegoeden in box 3 wel jaarlijks worden belast.

Figuur 3.5: Grondslag en opbrengst box 2 (in miljoen €) en aantal belastingplichtigen, 2019.

Bron: Ministerie van Financiën

De combinatie van het lage Vpb-tarief en lenen van de eigen bv, versterkt de prikkels tot winstinhouding in bv's. Dit geldt speciaal voor laag renderend (spaar)vermogen. Het werkelijk rendement op vermogen wordt tot een rendement (winst) van €395.000 in box 2 immers belast tegen slechts 15%. Daarentegen belast (de oude) box 3 het forfaitair rendement tegen 31%. Het forfaitair rendement is 1,82% voor box 3 vermogen tot € 50.651, 4,37% voor het bedrag daarboven tot € 962.351 en 5,54% voor het bedrag daarboven. Door winst niet uit te keren maar te lenen van de eigen bv kunnen ab-houders zonder de box 2-belasting van 26,9% te betalen, toch privé beschikken over vermogen uit de bv. Hiermee wordt belastingbetaling in box 2 uitgesteld maar kan de schuld wel in box 1 of box 3 worden opgevoerd en de waarde van het bezit dat daarmee wordt gefinancierd verminderen waardoor de belastingbetaling in box 1 of box 3 ook

¹²³ Rijksoverheid. (2020). Belasten van (inkomen uit) aanmerkelijk belang. Bijlage bij Bouwstenen voor een beter belastingstelsel. Den Haag: Rijksoverheid.

¹²⁴ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Opgepot inkomen in eigen onderneming. Geraadpleegd op 27 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/over-ons/innovatie/project/opgepot-inkomen-in-eigen-onderneming>.

lager uitvalt. Hier staat tegenover dat de ab-houder rente aan de bv over de schuld dient te betalen. In geval het vermogen van een bv in handen is één dga dan wel een beperkt aantal ab-houders¹²⁵ is er ruimte in de vaststelling van het rentepercentage ten gunste van de dga of meer in het algemeen de ab-houder. Bij een schuld voor de eigen woning is de rente aftrekbaar in box 1 met hogere tarieven dan in box 3. Voor eigenwoningschulden worden dan ook vaak hogere rentepercentages overeengekomen dan voor de schuld van de bv die in box 3 wordt opgevoerd waar juist een zo laag mogelijk rentepercentage in het belang is van de ab-houder. Het komt voor dat dermate hoge bedragen worden geleend in verhouding tot het eigen vermogen van de bv, dat de kans op faillissementen toeneemt en dan sprake is van belastingafstel. De totale omvang van leningen van de eigen bv is over de jaren flink toegenomen: van bijna € 20 miljard in 2007 tot circa € 59 miljard in 2019, zie tabel 3.2. In het Coalitieakkoord staat het voornemen het lenen van de eigen bv te beperken tot € 700.000 exclusief eigenwoningschuld. Het wetsvoorstel pakt daarmee de grootste schulden aan, met uitzondering van de eigenwoningschuld die bijna de helft van de totale schuld aan de bv betreft.¹²⁶ Er is echter geen bedrijfseconomische reden voor een bv om geld uit te lenen aan ab-houders voor de financiering van privé-uitgaven en dus is er ook geen reden om de schuldgrens niet verder te verlagen tot nul en bedragen die over en weer gaan tussen de bv en de ab-houders te beperken tot de rekening-courant die een grens kent van € 17.500 euro.¹²⁷

Tabel 3.2: Aanmerkelijk-belanghuishoudens en schuld aan vennootschap volgens Vpb-aangifte

Jaar	Aantal ab-huishoudens	Aantal ab-huishoudens met schuld aan vennootschap	Aandeel ab-huishoudens met schuld aan vennootschap	Bedrag schuld (€ miljard)	Gemiddelde schuld per huishouden
2010	276.600	173.900	62,9%	35,9	€ 206.600
2011	290.300	185.300	63,8%	40,4	€ 218.000
2012	301.400	192.600	63,9%	42,9	€ 222.600
2013	313.600	197.800	63,1%	46,4	€ 234.500
2014	323.900	188.700	58,3%	44,3	€ 234.600
2015	334.300	204.100	61,1%	50,1	€ 245.600
2016	348.800	213.600	61,2%	54,7	€ 256.100
2017	359.700	217.500	60,5%	57,0	€ 262.000
2018	369.600	223.300	60,4%	61,0	€ 273.200
2019	378.400	223.200	59,0%	59,4	€ 266.000

Bron: Ministerie van Financiën

De doorschuifregeling (DSR) in de inkomstenbelasting biedt eveneens een prikkel voor winstinhouding. Deze doorschuifregeling (DSR) regelt dat bij overlijden of schenking van box 2 vermogen geen box 2-heffing hoeft te worden betaald over de niet uitgekeerde winsten (het verschil tussen de huidige waarde van het aanmerkelijk belang minus de verkrijgingsprijs). Het doel van de DSR is om te voorkomen dat de belastingheffing in box 2 een belemmering vormt voor economisch gewenste bedrijfsoverdrachten en dat de continuïteit van het bedrijf hierdoor in gevaar komt wanneer het aanmerkelijk belang wordt geërfd. De belastingclaim wordt met de DSR

¹²⁵ De Engelse term hiervoor is: "closely held corporations". Er is dan mindersprake van een belangentegenstelling tussen de bv en de aandeelhouder. Dat is anders dan tussen een financiële instelling en een particulier of onderneming waar deze belangentegenstelling per definitie bestaat.

¹²⁶ De schuld aan de eigen bv is zeer scheef verdeeld. Het bedrag dat boven de grens van € 700.000 uitkomt betreft slechts 3% van alle ab-huishoudens met een schuld (anders dan de eigenwoningschuld).

¹²⁷ Een rekening-courant is een aparte rekening van de bv. Op een rekening-courant boekt de bv bedragen die over en weer gaan tussen de ab-houder en de bv. De rekening-courant verschilt daarmee van een lening. Er mag nooit meer dan € 17.500 op de rekening-courant staan. Zodra het saldo hoger is dan € 17.500, moet er over het hele bedrag rente worden berekend.

doorgeschoven naar de verkrijger van het aanmerkelijk belang en kan in principe dus oneindig worden doorgeschoven naar opeenvolgende verkrijgers.¹²⁸

Box 2 is een steeds aantrekkelijker alternatief voor box 3 geworden voor grotere spaarvermogens. In de periode 2008-2017 zijn de winsten in vennootschappen met minstens één ab-houder met meer dan 130% toegenomen. In deze periode daalde de rente waardoor box 3 met een relatief hoog forfaitair rendement¹²⁹ steeds minder aantrekkelijk is geworden voor grote spaarvermogens. Voor deze grote vermogens loonde het steeds meer om spaar- en beleggingsvermogen in box 2 onder te brengen waar het daadwerkelijk rendement wordt belast tegen het lage Vpb-tarief en de mogelijkheid tot uitstel van box 2-belasting bestaat.¹³⁰ Andersom is box 3 aantrekkelijk voor hoogrenderend vermogen zoals vastgoed omdat de werkelijke verhuurinkomsten onbelast blijven in box 3. Door vastgoed daarnaast te financieren met een lening wordt de belaste grondslag in box 3 verder verlaagd.

Box 3- vermogen

Door de vermogensrendementsheffing om te vormen naar een heffing op basis van werkelijk rendement kunnen de bezwaren tegen de huidige box 3 worden weggenomen.

In het Coalitieakkoord wordt in 2025 een nieuw stelsel in box 3 voorzien waarbij het werkelijk rendement uit vermogen zal worden belast op basis van een vermogensaanwasbelasting. In een Contourennota die op 15 april 2022 naar de Kamer is gestuurd staat dat de belasting geldt voor alle reguliere inkomsten (bijv. rente, huur en dividend) en gerealiseerde én ongerealiseerde waardeontwikkelingen. Het uitgangspunt is dat het nieuwe stelsel zal gelden voor alle vermogensbestanddelen die in het huidige box 3 stelsel vallen per 2025. Bij onroerende zaken, die in ruim 20% van de aangiften van belastingplichtigen in box 3 voorkomen en ongeveer een kwart van de totale waarde vertegenwoordigen, is de heffing op basis van werkelijk rendement ingewikkelder. Daarom wordt in eerste instantie de waardeontwikkeling van onroerende zaken nog forfaitair belast, waarbij zo snel als mogelijk de overstap wordt gemaakt naar werkelijk rendement.^{131 132}

Het is van belang om bij een nieuw box 3 stelsel oog te hebben voor de samenloop met andere vermogensvormen. De tarieven in box 3 en de omgang met schulden dienen in 2025 aan te sluiten bij de behandeling van andere inkomsten uit vermogen en vermogensvormen in box 1 en box 3. Gebeurt dit niet, dan blijven de arbitragemogelijkheden zoals die binnen het huidige stelsel mogelijk zijn, bestaan.

Vastgoed in het algemeen

Inkomen uit vastgoed kan worden belast in box 1, box 2 of box 3 afhankelijk van het feit of vastgoed de eigen woning, ondernemingsvermogen dan wel beleggingsvermogen betreft. Hierboven is beschreven dat de eigen woning in de regel in box 1 van de inkomstenbelasting wordt belast. Dit geldt ook voor tijdelijke verhuur van de eigen woning. De

¹²⁸ Alleen het deel van de claim dat ziet op het ondernemingsvermogen kan worden doorgeschoven. Het deel van de claim dat als beleggingsvermogen wordt beschouwd wordt belast in box 2.

¹²⁹ Het gemiddelde over de afgelopen 5 jaar wat wordt gehanteerd als forfaitair rendement is bij dalende rente aan de hoge kant.

¹³⁰ In de afgelopen jaren zijn nog wel de nodige anti-misbruikregels ingevoerd om 'boxhopper' tegen te gaan.

¹³¹ Net als in de huidige box 3 blijft de eigen woning op basis van het coalitieakkoord buiten het nieuwe box 3-stelsel en in box 1 belast.

¹³² Het huidige box 3-stelsel is een fiscaal gunstig regime voor met schuld gefinancierde woningen die verhuurd worden. Dit gunstige regime wordt versterkt doordat bij langdurig verhuurde woningen een leegwaarderatio (een korting op de WOZ-waarde) toegepast wordt omdat verhuurde woningen die vallen onder het huurrecht een lagere waarde hebben. Deze kortingspercentages zijn echter niet meer actueel. Uit recente evaluatie blijkt dat actualisatie de leegwaarderatio doeltreffend en doelmatig kan maken, Zie SEO. (2022). De waarde van woningen in verhuurde staat; Actualisatie en evaluatie van de leegwaarderatio. In het Coalitieakkoord staat het voornemen de leegwaarderatio per 2023 af te schaffen, vooruitlopend op een stelsel van belastingen van werkelijk rendement in box 3 per 2025.

opkomst van tijdelijke verhuur via platforms zoals Airbnb heeft laten zien dat het voor belastingplichtigen vaak onduidelijk en complex is hoe de verhuurinkomsten zijn belast. Dit zorgt ervoor dat bewust en onbewust inkomsten uit tijdelijke verhuur niet worden opgegeven.¹³³ De inkomsten uit vastgoed anders dan de eigen woning kunnen afhankelijk van feiten en omstandigheden in box 1, box 2 of in box 3 worden belast. In praktijk zal men voor het meest gunstige regime willen kiezen. In het intermezzo van dit hoofdstuk wordt dit geïllustreerd.

Stichtingen en verenigingen worden ingezet om de belasting op vastgoed te beperken.

Het komt voor dat een onderneming (vennootschap) vastgoed in een separate stichting onderbrengt om op die manier belastingheffing over vastgoed te vermijden. Vaak is ook sprake van een zelf opgerichte ANBI. Stichtingen en verenigingen hoeven onder voorwaarden geen belasting te betalen. De onderneming betaalt dan voor gebruik van het pand huur aan de stichting. De stichting zelf is niet Vpb-plichtig waardoor de huuropbrengst niet belast wordt. Wel worden de huurkosten van het vastgoed in de onderneming van de winst afgetrokken. Hierdoor onderstaat er een aftrekpost zonder dat de bate die er tegenover staat wordt belast. Op basis van ruwe schattingen van het ministerie van Financiën wordt vastgoed met een waarde van circa € 24 miljard hierdoor niet belast, terwijl er wel indicaties zijn dat de waarde in bezit van desbetreffende stichtingen en verenigingen gelieerd zijn aan een onderneming. In het intermezzo van hoofdstuk 4 wordt ingegaan op stichtingen die een algemeen nut beogende instelling (ANBI) betreffen en hoe daar oneigenlijke manier van wordt gebruik gemaakt door particulieren om belasting te ontwijken.

3.2.5. FISCALE BEHANDELING VAN SCHENKINGEN EN ERFENISSEN

Ondanks een verdubbeling van de potentiële grondslag in de (schenk- en) erfbelasting is de omvang van de erfenissen waarover aangifte is gedaan stabiel gebleven. Het vermogen van 65-plussers, dat als proxy van de potentiële grondslag wordt gebruikt, is tussen 2007 en 2019 met ruim 50% toegenomen, van € 340 miljard naar meer dan € 700 miljard. Het nagelaten vermogen is in die periode gestegen van circa € 13 miljard naar ruim € 19 miljard. Echter de totale omvang van erfenissen waarvoor belastingaangifte is gedaan, is al jarenlang stabiel en bedraagt circa € 12 miljard. De totale erfbelasting is in tussen 2007 en 2019 gestegen van € 1,1 miljard naar € 1,3 miljard. Het is niet bekend wat het effect is geweest op de ontwikkeling van de ontvangsten als gevolg van de herziening van de schenk- en erfbelasting in 2010. Met deze wijziging werden lagere tarieven en lagere vrijstellingen doorgevoerd en een bredere grondslag beoogd.

Schenk- en erfbelasting¹³⁴

Er is geen belasting die zulke sterke emoties oproept als de erfbelasting. De een ziet het als een van de meest directe manieren voor herverdeling van bezit en bevorderen van kansengelijkheid. De ander ziet het als een beslaglegging op privébezit door de staat. Het is daarom niet verwonderlijk dat de erfbelasting een van de belastingen is die het meest verschilt tussen landen,¹³⁵ ook tussen OESO-landen. Dit terwijl de meest OESO-landen vergelijkbare belastingen hebben op inkomen, consumptie, winst met vergelijkbare beleidsdoelen. Er zijn ook OESO-landen die helemaal geen erfbelasting hebben of deze nog

¹³³ Zie Ministerie van Financiën. (2020). Bouwstenen voor een beter belastingstelsel. Synthesrapport. Den Haag: Ministerie van Financiën.

¹³⁴ Deze passages zijn ontleend aan "Voor wie is de erfenis? Over vrijheid, gelijkheid en familiegevoel", hoofdstuk 3. Onder redactie van Paul de Beer, Jelle van der Meer, Janneke Plantenga & Wiemer Salverda, 2018.

¹³⁵ Zie Mirrlees, J., Adam, S., Besley, T., Blundell, R., Bond, S., Chote, R., Gammie, R., Johnson, P., Myles, G., & Poterba, J. (2011). Tax By Design. The Mirrlees Review. Institute for fiscal studies.

niet zo lang geleden hebben afgeschaft.¹ Deze variatie in de erfbelasting tussen landen heeft te maken met de verschillende manieren waarop tegen de erfbelasting wordt aangekeken¹.

Een van de belangrijkste ethische overwegingen vanuit het perspectief van de gever is zijn of haar individuele vrijheid. Mensen moeten vrij zijn om te doen met hun geld en ander bezit wat zij zelf willen. Elke beperking hierop, zoals een schenk- of erfbelasting, is vanuit dit perspectief een schending van fundamentele rechten. Vanuit dit perspectief wordt de schenk- en erfbelasting gezien als een dubbele belasting: het vermogen dat door de erflater ("donor") is opgebouwd vanuit diens inkomen uit arbeid of kapitaal dat al eens is belast, zou niet nog eens moeten worden belast als het wordt overgedragen aan de volgende generatie.¹ Dit is een standpunt wat libertairen vaak innemen. In de VS bijvoorbeeld heeft de verontwaardiging over belasting op erfenissen in sommige staten met een "estate-tax" geleid tot de leus "no taxation without respiration". De estate tax belast de totale vermogensoverdracht van de gever (erflater) als geheel. Dit in tegenstelling tot inheritance tax zoals de Nederlandse erfbelasting waar de mate waarin de erfenis wordt belast is gerelateerd aan degene die het ontvangt.

Tegenover het perspectief van de gever staat het perspectief van de ontvanger. Een van de belangrijkste ethische overwegingen vanuit dit perspectief is het idee dat je alleen recht hebt op een bepaald inkomen als je het op een of ander manier hebt verdiend. Bijvoorbeeld als je er hard voor hebt gewerkt of omdat je iets nuttigs hebt gedaan voor de samenleving of dat je risico hebt gelopen door te investeren. Dit standpunt wordt over het algemeen ingenomen door voorstanders van een meritocratische samenleving waarin de sociaaleconomische positie van een individu is gebaseerd op zijn of haar verdiensten (merites). Vanuit dit perspectief is een schenking of erfenis onverdiend omdat je er zelf niets voor hebt gepresteerd. Het argument van dubbele belasting gaat in dit perspectief niet op. Immers vanuit de ontvanger kan het vermogen niet worden beschouwd als dubbele belasting, omdat het bij de ontvanger nog niet eerder is belast.

Een derde perspectief is dat van ongelijkheid. Hierbij is relevant vanuit welk perspectief dit wordt bekeken. Als vermogen wordt overgedragen binnen een familie van de rijkere oudere generatie naar de minder vermogende jongere generatie, dan verlaagt dit per definitie de vermogensongelijkheid. Echter als vermogen zich binnen zeer rijke families concentreert en dit generatie op generatie wordt overgedragen, dan kan er een dynastie-effect ontstaan.¹³⁶ Vanuit dit oogpunt vergroten erfenissen de vermogensongelijkheid.

Een vierde perspectief is het effect op de economische welvaart. Liberale denkers als Adam Smith waren voor een erfbelasting omdat erfenissen zouden leiden tot welvaartsverlies. Iemand die een stuk grond erft, heeft niet per se de motivatie en capaciteiten om de grond te cultiveren. Een filantroop als Andrew Carnegie (financierder van het Vredespaleis in Den Haag) stelde dat 'the parent who leaves his son enormous wealth generally deadens the talents and energies of the son and tempts him to lead a less useful and less worthy life than he otherwise would'. Vanuit deze optiek leidt overdracht van vermogen via een erfenis of schenking eerder tot een lagere dan een hogere productiviteit en is er ook geen economische reden voor bijzondere vrijstellingen voor de overdracht van familiebedrijven zoals in de BOR. Immers, dit biedt geen garantie voor een

¹³⁶ Centraal Planbureau (CPB). (2019). Effect van erfenissen en schenkingen op vermogensongelijkheid en de rol van belastingen. Den Haag: Centraal Planbureau.

optimale match tussen ondernemer en bedrijf en dus geen garantie voor de continuïteit van de onderneming. Vanuit dit economisch perspectief is de schenk- en erfbelasting een van de minst verstorende en daarmee een zeer efficiënte belasting.

Een geheel ander perspectief dan hiervoor besproken is de erkenning dat er een speciale band bestaat tussen ouders en kinderen dat vermogensoverdrachten legitimeert. Citaat David Cameron "I believe in this country that if you work hard and you save money and you put aside money and you try to pay down your mortgage on a family home, you shouldn't have to sell that or give it to the tax man when you die. You should be able to pass it to your children. It's the most natural human instinct of all."

De tarieven voor de schenk- en erfbelasting zijn in Nederland gelijk en zijn afhankelijk van de familieverbanden met erflater of schenker en de grootte van de verkrijging.¹³⁷

De schenk- en erfbelasting wordt geheven bij de *verkrijger* over de waarde van zijn verkrijging op het tijdstip van de schenking of ten tijde van het overlijden van de erflater. Tabel 3.3 en tabel 3.4 laat de tarieven respectievelijk de vrijstellingen zien voor de schenk- en erfbelasting naar de aard van het verband. Er waren in 2019 circa 200.000 ontvangers van een erfenis waarvoor aangifte is gedaan met een totale waarde van 12,4 miljard euro. Het schenken in 2019 waarvoor aangifte is gedaan bedroeg circa 60.000. De totale opbrengst uit de schenk- en erfbelasting bedroeg € 1,9 miljard.

Tabel 3.3: *Tarieven schenk- en erfbelasting, 2022*

Waarde schenking of erfenis	Partner en kinderen	Kleinkinderen en verdere afstammelingen	Overige personen
€ 0 - € 130.424	10%	18%	30%
€ 130.425 en hoger	20%	36%	40%

Tabel 3.4: *Vrijstellingen schenk- en erfbelasting, 2022*

Vrijstelling in euro's	Erfbelasting	Schenkbelasting
Partner ¹³⁸	€ 660.645	nvt
Kind	€ 21.559	€ 5.677 ¹³⁹
Kind met een beperking	€ 64.666	€ 5.677
Kleinkind	€ 21.559	€ 2.274
Ouders	€ 51.053	€ 2.274
Overige verkrijgers	€ 2.274	€ 2.274

Voor deze (gedeeltelijke) vrijstellingen kunnen voorwaarden gelden.

De gemiddelde belastingdruk op het totale bedrag aan aangegeven erfenissen bedraagt 11% in 2019. Voor kinderen van overledenen is deze 9%, voor partners 1%, voor overige relaties met de overledene 29%. Circa 50% van alle verkrijgers van een erfenis waarvoor aangifte is gedaan zijn kinderen van overledenen en 10% is partner zie figuur 3.6. Kinderen ontvingen iets meer dan 50% van de aangegeven erfenissen en betaalden iets minder dan 50% van totale

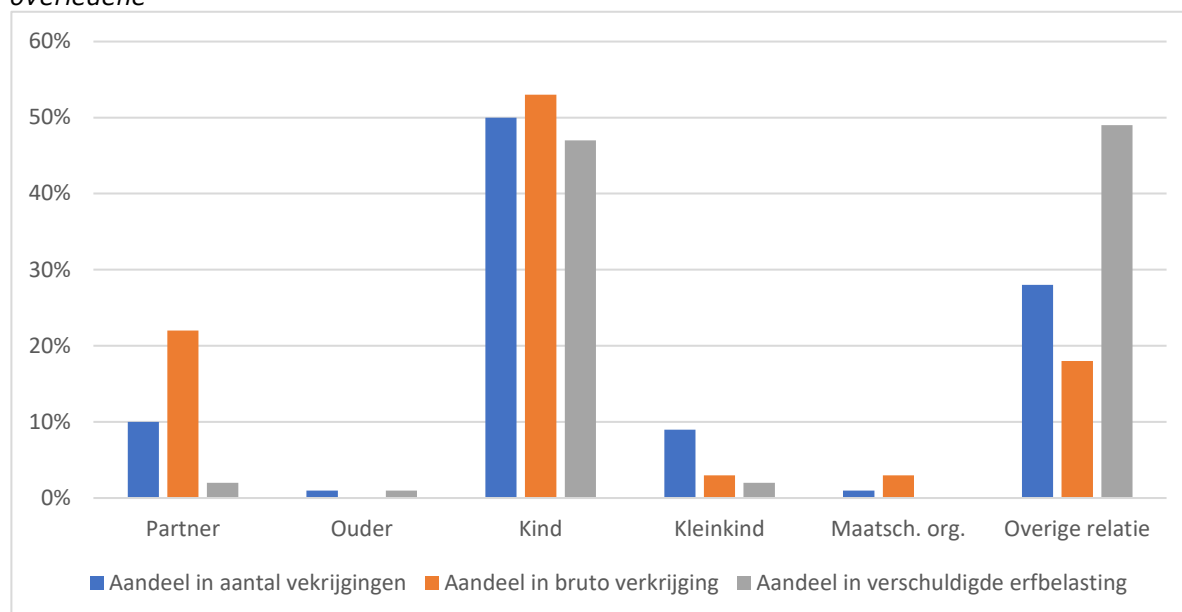
¹³⁷ Er zijn twee tariefgroepen: tariefgroep I voor de partner en afstammelingen in de rechte lijn van de erflater of schenker en tariefgroep II voor alle overige verkrijgers. Elke tariefgroep bestaat uit twee tariefschijven.

¹³⁸ Het partnerbegrip is voor ongehuwden anders dan voor andere belastingen. Belangrijke voorwaarden zijn notarieel samenlevingscontract of tenminste 5 jaar samenwonend.

¹³⁹ Een eenmalig verhoogde vrijstelling schenkbelasting geldt voor een kind tussen 18 en 40 jaar van € 26.457 of ten behoeve van een dure studie van dat kind van € 55.114 of ten behoeve van een eigen woning van € 103.643.

ontvangsten uit de erfbelasting. De partners ontvingen 22% van de aangegeven erfenissen. Zij betaalden echter maar 2% van de totale ontvangsten uit de erfbelasting in 2019 als gevolg van de relatief hoge vrijstelling voor partners. De overige ontvangers (ooms, tantes, neven, nichten of anderen met een niet-familiale band) ontvingen 18% van de totale aangegeven erfenissen, maar betaalden 49% van de totale ontvangsten uit de erfbelasting.

Figuur 3.6: Aandeel in totale verkrijgingen en in totale erfenisbelasting naar relatie met de overledene

Bron: CBS, *Vermogensoverdrachten*.

Schenken vinden vooral plaats van ouder naar kind. Exclusief schenkingen onder de BOR (waarbij de relatie niet bekend is voor 2019) gaat 95% van de schenkingen van ouder naar kind.¹⁴⁰ Bij de schenkbelasting gelden zoals hierboven aangegeven dezelfde tarieven als bij de erfbelasting. Jaarlijks mag belastingvrij € 5.677- aan een kind worden geschonken en € 2.274 aan anderen. Er geldt een eenmalige en bestedingsvrije vrijstelling van € 27.231 voor schenking aan kinderen tussen de 18 en 40 jaar¹⁴¹ en een eenmalige schenking van aan een kind van € 56.724 voor een dure studie. In 2019 ontvingen circa 5,5 duizend kinderen een eenmalige schenking. De bij de eigen woning reeds genoemde eenmalige vrijstelling van € 106.671 (de zogenaamde jubelton) voor de eigen woning wordt per 2023 afgeschaft.¹⁴²

De schenk- en erfbelasting kent met de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) een ruime vrijstelling voor de overdracht van ondernemingsvermogen. Bij het verkrijgen van ondernemingsvermogen is door de verkrijger schenk- of erfbelasting verschuldigd. Die belasting wordt geheven over de waarde van de onderneming in het economische verkeer: de waarde van de onderneming bij voorzetting (de goingconcernwaarde), maar ten minste over de waarde die de onderneming heeft bij liquidatie (de liquidatiewaarde). De BOR kent twee type vrijstellingen: als de liquidatiewaarde hoger is dan de goingconcernwaarde, mag worden uitgegaan van de goingconcernwaarde. De eerste € 1.134.403 (vrijstelling in 2022) van het ondernemingsvermogen (goingconcernwaarde) is volledig vrijgesteld en van de goingconcernwaarde daarboven is 83%

¹⁴⁰ Dit blijkt uit: Centraal Planbureau (CPB). (2019). Effect van erfenissen en schenkingen op vermogensongelijkheid en de rol van belastingen. Den Haag: Centraal Planbureau.

¹⁴¹ Dan wel de partner van het kind is tussen de 18 en 40 jaar

¹⁴² Het vrijgestelde bedrag wordt gelijkgesteld aan de eenmalige bestedingsvrije € 27.231 wat op hetzelfde neerkomt als afschaffen.

vrijgesteld.¹⁴³ De gemiddelde schenking met de BOR bedroeg € 1,3 miljoen met een gemiddelde belastingdruk van 2,1%. Zonder de BOR zou de belastingdruk op deze schenkingen 20% bedragen. De gemiddelde erfenis met een BOR bedroeg € 1,2 miljoen met een gemiddelde belastingdruk van 5,3%. Zonder de BOR zou dat 19% zijn geweest.¹⁴⁴ Deze belastingdruk is uitgedrukt als percentage van de volledige schenking of erfenis (inclusief eventueel niet-ondernemingsvermogen). Van de schenkingen in de periode 2010-2017 waarbij de BOR werd toegepast was 88% van de verkrijgers een kind van de schenker. Bij erfenissen was 69% van de verkrijgers een kind van de overledene en 16% was een partner.

De BOR verhoogt de vermogensongelijkheid binnen de volgende generatie.

Ondernemingsvermogens zijn vooral aanwezig bij de huishoudens met de grootste vermogens en schenkingen en erfenissen die gebruikmaken van de BOR hebben een relatief hoge waarde. Het voordeel van de BOR komt relatief vaak terecht bij de huishoudens in de nieuwe generatie die binnen die generatie gemiddeld meer vermogend zijn.¹⁴⁵ Daarbij is het fiscale voordeel van de BOR zeer scheef verdeeld: 40% van het budgettaire beslag komt op conto van slechts 2% van de verkrijgers in de periode 2010-2016¹⁴⁶. De gemiddelde verkrijging van deze 2% groep bedraagt in de periode 2010-2016 meer dan € 19 miljoen.

Onderscheid maken tussen ondernemingsvermogen en beleggingsvermogen is in praktijk lastig. Doel van de BOR en van de in paragraaf 3.2.4 besproken doorschuifregeling (DSR) in de inkomstenbelasting is te voorkomen dat verschuldigde belasting bedrijfsopvolgingen in de weg staan. De BOR en de DSR zijn daarom alleen van toepassing op het ondernemingsvermogen in het bedrijf. Beleggingsvermogen (zowel beleggingen aanwezig in de onderneming als een belang in een beleggingsmaatschappij) is uitgesloten. Onderscheid maken tussen deze vormen is echter bijzonder lastig, met name bij exploitatie van vastgoed. Daar komt bij dat voor de vennootschapsbelasting er per definitie geen onderscheid geldt tussen ondernemings- en beleggingsvermogen omdat bij fictie de onderneming geacht wordt met zijn gehele vermogen een onderneming te drijven. Pas op het moment dat het aanmerkelijk belang in een onderneming wordt overgedragen door schenking of vererving dient dit onderscheid te worden gemaakt. Dit levert in de praktijk veel juridische procedures op.

De vrijstelling waarde going concern in de BOR is geëvalueerd als ondoelmatig.¹⁴⁷ De belangrijkste reden hiervoor is dat bij circa 75% van de overdrachten er voldoende vrije financiële middelen aanwezig zijn om de schenk- of erfbelasting direct te betalen. De ruime vrijstelling die de BOR biedt geeft een grote prikkel om vermogen als ondernemingsvermogen te classificeren. Deze prikkel in combinatie met de complexe wetgeving maakt dat de BOR gepaard gaat met hoge uitvoeringskosten. Daarbij wordt de Belastingdienst ook geconfronteerd met constructies en onbedoeld gebruik van de BOR zoals ook weergegeven in het intermezzo van hoofdstuk 3. Het CPB stelt in de evaluatie dat overwogen kan worden om de vrijstelling waarde going concern vanuit de BOR te laten vervallen en te vervangen door een verruimde betalingsregeling voor de verschuldigde belasting. In het Coalitieakkoord is het voornemen opgenomen om de continuïteit

¹⁴³ Bij de meeste renderende ondernemingen de waarde going concern hoger dan de liquidatiewaarde.

¹⁴⁴ Zie Centraal Planbureau (CPB). (2022). Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsopvolging en bedrijfsoverdracht. Den Haag: Centraal Planbureau. De gemiddelde belastingdruk op een schenking met de BOR komt lager uit dan bij een erfenis omdat in het geval van een schenking vaak alleen de onderneming wordt overgedragen en het overige vermogen niet mee wordt geschonken.

¹⁴⁵ Dit blijkt uit: Centraal Planbureau (CPB). (2019). Effect van erfenissen en schenkingen op vermogensongelijkheid en de rol van belastingen. Den Haag: Centraal Planbureau.

¹⁴⁶ Ministerie van Financiën. (2020). Bouwstenen voor een beter belastingstelsel. Syntheserapport. Den Haag: Ministerie van Financiën.

¹⁴⁷ Zie Centraal Planbureau (CPB). (2022). Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsopvolging en bedrijfsoverdracht. Den Haag: Centraal Planbureau.

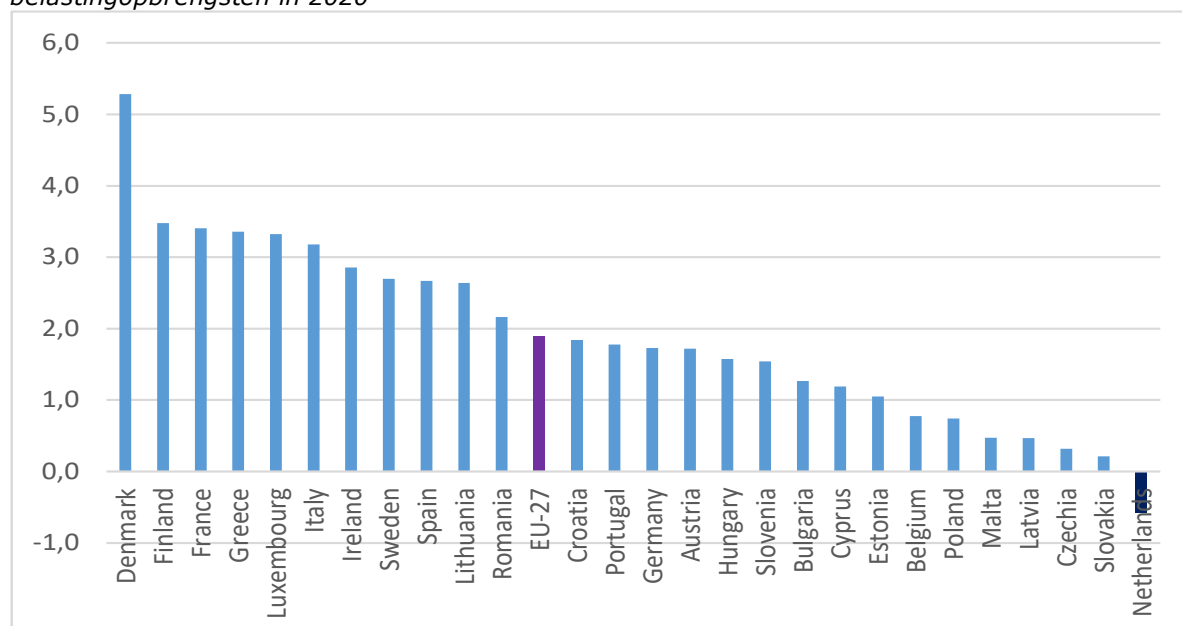
van familiebedrijven te ondersteunen door (reële) bedrijfsopvolging eenvoudiger en eerlijker te maken en om oneigenlijk gebruik van de regeling tegen te gaan.

3.2.6. INTERNATIONAAL

Ten opzichte van andere landen valt op dat Nederland weinig belasting heft op inkomen uit vermogen van huishoudens en op vermogen zelf.¹⁴⁸

De (effectieve) belastingdruk van deze belastingen laat zich lastig vergelijken tussen landen.¹⁴⁹ Een gangbare methode is te kijken naar het relatieve belang van de belastingen met betrekking tot vermogen in de totale belastingontvangsten van de verschillende landen. Figuur 3.7 laat de belastinginkomsten op *inkomen uit vermogen* (flow) van huishoudens zien als percentage van de totale belastinginkomsten.¹⁵⁰ Onder belastingen op *inkomen uit vermogen* van huishoudens vallen inkomsten uit vermogen belast in box 1 (de eigen woning), box 2 en box 3, en een deel van de kansspelbelasting (consumentendeel). Nederland staat in deze figuur geheel aan de rechterkant; dat wordt verklaard door de internationaal gezien ruime hypotheekrenteaftrek. Figuur 3.8 kijkt naar de belastingen op de *totale waarde* van vermogen (stock). De categorie belastingen op de *waarde* van vermogen bestaat uit onder meer de overdrachtsbelasting, de OZB, een deel van de motorrijtuigenbelasting en de schenk- en erfbelasting, maar ook uit heffingen die niet direct door huishoudens worden afgedragen zoals de verhuurderheffing en de bankenbelasting.¹⁵¹ Het aandeel van deze belastingen in de totale belastingontvangsten in Nederland ligt dicht bij het gemiddelde in de EU.

Figuur 3.7 Belasting op inkomen uit vermogen (flow) van huishoudens als % van de totale belastingopbrengsten in 2020*

* Bron Europese Commissie.

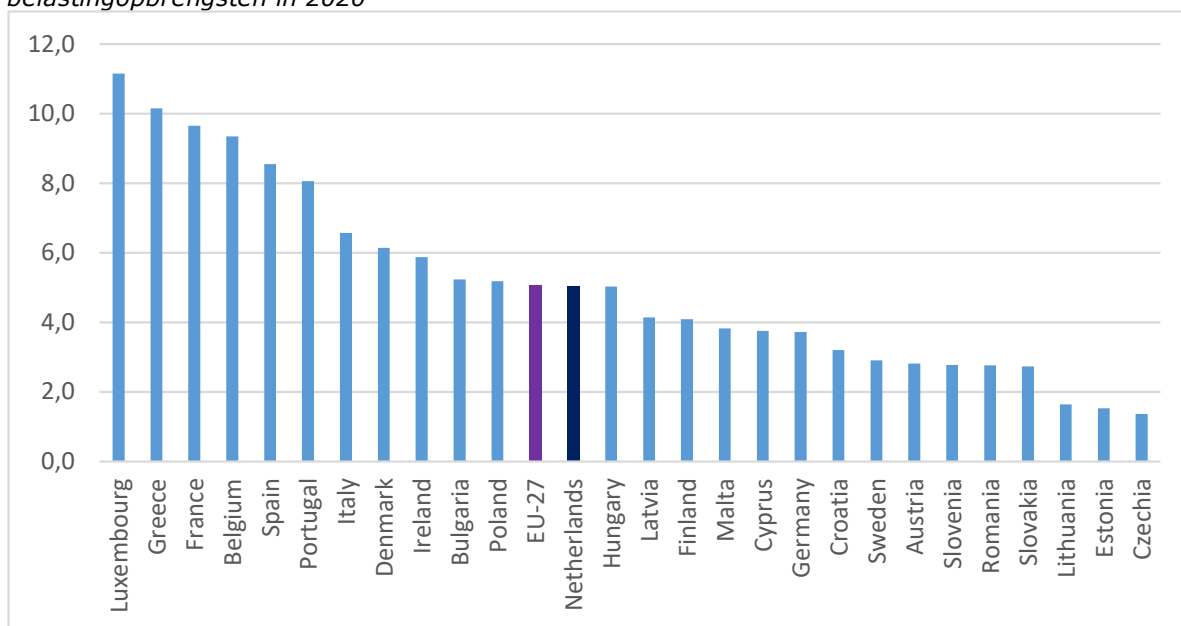
¹⁴⁸ Zie voor nadere toelichting: Europese Commissie (EC). (2022). Taxation trends in the European Union 2021. Brussel: Europese Commissie.

¹⁴⁹ Het simpelweg vergelijken van statutaire tarieven tussen landen is geen optie, omdat er verschillende statutaire tarieven kunnen gelden voor verschillende inkomensdrempels en grondslagdefinities verschillen door onder andere vrijstellingen, kortingen en aftrekposten. Ook anderszins wijken de belastingstelsels wezenlijk van elkaar af.

¹⁵⁰ De vennootschapsbelasting blijft hier dus buiten beschouwing.

¹⁵¹ Het deel van de motorrijtuigenbelasting betreft het producentendeel, ook voor de provinciale opcenten. Daarnaast rekent Eurostat verschillende kleinere, decentrale heffingen en de bankenheffingen voor het depositogarantiestelsel en de Europese resolutieheffing tot deze categorie.

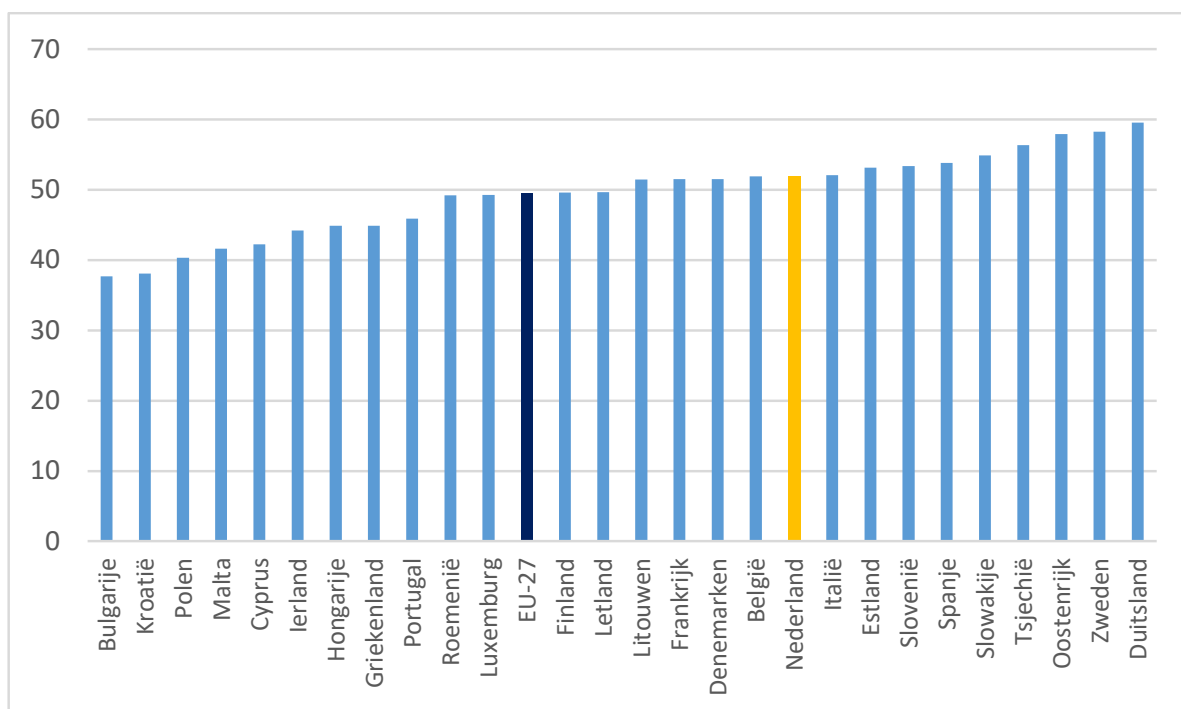
Figuur 3.8: Belasting op de waarde van het vermogen (stock) als % van de totale belastingopbrengsten in 2020*

*Bron Europese Commissie

Indirect zorgt de lagere belasting op de vermogens(inkomsten) ervoor dat Nederland sterker op de grondslag arbeid leunt dan veel andere landen. Figuur 3.9 laat zien dat Nederland ten opzichte van andere EU-landen een relatief hoge belasting op arbeid heeft.

Figuur 3.9: Aandeel arbeid in de belastingmix 2020.

*Bron Europese Commissie

Internationaal gezien staan de bestaande vermogensbelastingen en de schenk- en schenkbelasting onder druk. Anno 2022 zijn er nog maar drie OESO-landen met een pure

vermogensbelasting, te weten Noorwegen, Zwitserland en Spanje.¹⁵² In Noorwegen staat de vermogensbelasting steeds meer onder druk.¹⁵³ In Frankrijk is de vermogensbelasting in 2018 vervangen door een nationale vastgoedbelasting. In 13 van de 37 OECD landen is er geen schenken- en erfbelasting of "estate tax".¹⁵⁴ Zo is deze belasting in onder meer Noorwegen (2014), Zweden (2004) en Oostenrijk (2008) afgeschaft. Van de landen met schenken- en erfbelasting scoort Nederland net iets onder het gemiddelde als het gaat om de opbrengst hiervan als aandeel in de totale belastingontvangsten.

3.2.7. ARBITRAGEMOGELIJKHEDEN EN BELASTINGCONSTRUCTIES

Zoals blijkt uit alle voorgaande paragrafen pakt het huidige belastingstelsel niet neutraal uit en leidt de complexiteit tot belastingconstructies. Het huidige belastingstelsel vergroot de verschillen tussen huishoudens in de vermogensverdeling en versterkt daarmee de vermogensongelijkheid. In de Intermezzo bij dit hoofdstuk is in samenwerking met de experts van de Belastingdienst een lijst opgesteld met belastingconstructies waarin de mogelijkheden in het huidige stelsel worden uitgelicht. Tevens is deze als bijlage 10 toegevoegd.

Aandachtspunten

- **Het huidige belastingstelsel pakt niet neutraal uit, biedt prikkels tot belastingarbitrage en beïnvloedt daarmee de wijze waarop mensen hun inkomen uit arbeid verdienen en hun vermogen opbouwen.** De hoofddoelstelling van de invoering van het boxenstelsel in 2001 was een gelijkere en daarmee neutralere belastingheffing van verschillende soorten vermogens en een globaal evenwicht. Anno 2022 kan worden gesteld dat het huidige boxenstelsel in combinatie met het lage tarief in de vennootschapsbelasting na 2001 geleidelijk aan steeds verder van deze doelstelling is af komen te staan.
- **Het "globale evenwicht" dat als uitgangspunt gold bij de introductie van het boxenstelsel in 2001 is anno 2022 verstoord** doordat de gecumuleerde marginale belastingdruk van het inkomen van dga's substantieel lager ligt dan die op het inkomen van werknemers en die van IB-ondernemers. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door het lage Vpb-tarief. Daarnaast is het arbeidsinkomen van dga's (hun gebruikelijk loon) in veel gevallen lager dan van een vergelijkbare werknemer mede vanwege de aanwezigheid van de doelmatigheidsmarge van 25% en het kunnen schuiven van inkomen uit arbeid naar inkomen uit vermogen.
- **Het grote verschil in het lage en het algemene Vpb-tarief is problematisch**, want het leidt tot een onevenwichtige belasting van het inkomen van verschillende typen werkenden en een onevenwichtige belasting van verschillende soorten vermogensinkomsten en geeft onbeoogde neveneffecten waaronder het opsplitsen van bv's.
- **Lenen van de eigen bv leidt tot winstinhouding en belastinguitstel in box 2 en tot belastingarbitrage vanwege de verschillende manieren waarop vermogen wordt belast in de verschillende boxen.** Slechts een beperkt deel van de winst van bv's wordt jaarlijks uitgekeerd. Box 2 betaling wordt zo uitgesteld. De winstinhouding lijkt voor een belangrijk deel fiscaal gedreven en niet nodig ter financiering van ondernemersactiviteiten of investeringen door de vennootschap. Door de mogelijkheid tot lenen van de eigen bv kan de dga in privé over middelen uit de onderneming beschikken zonder daarover belasting te betalen. Deze

¹⁵² In het verleden hadden naast Nederland ook Oostenrijk, Denemarken, Finland, Duitsland, Ierland en Zweden een vermogensbelasting.

¹⁵³ Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). (2018). The role and design of net wealth taxes in the OECD. OECD Tax Policy Studies. Parijs: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

¹⁵⁴ In geval van een estate tax wordt de nalatenschap belast van de overledene. Bij de schenken- en erfbelastingen wordt de verkrijgingen belast bij de verkrijger en zijn tarieven en vrijstellingen gebaseerd op de relatie met de schenker of erflater.

mogelijkheid vergroot de prikkel tot belastinguitstel. Het lage Vpb-tarief vergroot de waarde van belastinguitstel in box 2. Lenen van de eigen bv voor de financiering van de eigen woning tegen relatief hoge rente is aantrekkelijk door de aftrek van de hypotheekrente in box 1. Laag renderend vermogen is beter af in box 2 dan in box 3 en via lenen van de eigen bv kan toch belastingvrij in privé over dat vermogen worden beschikt. Er is in beginsel sprake van belastinguitstel en geen afstel maar vanwege de boxenverschillen kan veel voordeel worden behaald met lenen van de eigen bv en in sommige gevallen ook leiden tot faillissementen en daarmee belastingafstel. In het Coalitieakkoord wordt het lenen van de eigen bv beperkt tot € 700.000. Dat is nog exclusief leningen ter financiering van de eigen woning. Via de doorschuifregeling (DSR) ten slotte kan belastingheffing in box 2 oneindig worden uitgesteld over de volgende generatie(s).

- **Het boxenstelsel belast vermogen degressief en werkt vermogensongelijkheid in de hand.** Mensen met alleen spaargeld worden relatief zwaar in box 3 belast, terwijl mensen met veel spaargeld ervoor kunnen kiezen hun vermogen in een lager belast box 2 aan te houden. De fiscaal gunstige behandeling van pensioenopbouw, eigen woning en het aanmerkelijk belang werkt ongelijkheid in de hand, omdat de hoogste inkomens/vermogens hier het meest van profiteren, omdat zij het meeste vermogens bezitten. Verschillende vormen van vermogen leiden daarnaast tot ongelijke behandeling bij oa vermogenstoetsen zie paragraaf 3.3.
- **De box 3 heffing op basis van werkelijk rendement via een vermogensaanwasbelasting die in 2025 wordt ingevoerd is een stap in de goede richting.** Dit zorgt dat verschillende soorten vermogensinkomsten evenwichtiger worden belastingen.
- **Het huidige belastingstelsel biedt nog steeds een ruime subsidie op de eigen woning ondanks versoeringen die in afgelopen jaren zijn doorgevoerd.** Dit door de combinatie van een zeer laag eigenwoningforfait, een ruime hypotheekrenteaftrek en het niet belastingen van de winst bij verkoop van de eigenwoning. Het is daarom in alle opzichten zeer lonend om zoveel mogelijk vermogen op te bouwen via de eigen woning. De fiscale subsidie stimuleert de vraag en heeft – bij gegeven inelasticiteit van het aanbod van woningen – daarmee een prijsopdrijvend effect. Ook internationaal gezien valt Nederland uit de toon met de fiscale behandeling van de eigen woning.
- **De Bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) en de doorschuifregeling (DSR) bieden een ruime vrijstelling voor overdracht van ondernemingsvermogen. Dit vergroot de vermogensongelijkheid binnen de volgende generatie.** Vanwege de vrijwel onbeperkte vrijstelling van het ondernemingsvermogen (goingconcernwaarde) in de BOR komt een relatief groot voordeel terecht bij huishoudens die gemiddeld meer vermogend zijn en die veelal in staat zijn de schenk- en erfbelasting te betalen dan wel deze te financieren. De regelingen verhogen daarom de vermogensongelijkheid binnen generaties. De BOR en DSR (voor het aanmerkelijk belang) zijn niet noodzakelijk voor de continuïteit van ondernemingen. De vrijstelling waarde going concern in de BOR is als ondoelmatig geëvalueerd. Een goede betalingsregeling in het geval de schenk- en erfbelasting niet ineens kan worden betaald volstaat en is doelmatiger.

3.3 VERMOGENSAFHANKELIJKE COLLECTIEVE REGELINGEN

Vermogensafhankelijke collectieve regelingen kunnen effect hebben op de keuzes die gemaakt worden rondom vermogensopbouw en spelen daarom een rol in de vermogensverdeling. Er zijn veel regelingen waarin het vermogen medebepalend is voor de hoogte en/of het recht op een bepaalde regeling. Achterliggende gedachte daarbij is vaak het draagkrachtbeginsel: de sterkste schouders dragen de zwaarste lasten, terwijl kwetsbare huishoudens worden ontzien en waar

nodig inkomensafhankelijke inkomensondersteuning ontvangen. Het draagkrachtbeginsel wordt vaak toegepast door de regeling afhankelijk te maken van het verzamelinkomen. Inkomen uit vermogen is onderdeel van het verzamelinkomen. Sommige regelingen hebben daarnaast nog een vermogenstoets of vermogensinkomensbijtelling. Deze paragraaf bespreekt de verschillende doorwerkingen van vermogen en de gevolgen van deze doorwerkingen voor de vermogensverdeling.

Afhankelijkheid van het verzamelinkomen betekent ook afhankelijk van het inkomen uit vermogen. Inkomen uit vermogen is onderdeel van het verzamelinkomen: het verzamelinkomen is de som van het inkomen uit werk en woning (box 1), het inkomen uit aanmerkelijk belang (box 2) en het inkomen uit sparen en beleggen (box 3). Dat betekent dat in alle regelingen die afhankelijk zijn van de hoogte van het verzamelinkomen, ook het inkomen uit vermogen zoals vastgesteld voor de inkomstenbelasting wordt meegenomen. Regelingen die afhankelijk zijn van het verzamelinkomen, zijn onder meer de toeslagen (huur-, zorg- en kinderopvangtoeslag en kindgebonden budget) en de eigen bijdrage voor de langdurige zorg: de Wet langdurige zorg (Wlz) en de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). De afhankelijkheid van het verzamelinkomen werkt zo dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen. Dus naarmate het verzamelinkomen hoger is zijn de toeslagen lager en is de eigen bijdrage voor de langdurige zorg hoger.

Vermogenstoetsen werken als een knock-out systeem. Dit betekent dat het recht op een regeling volledig vervalt zodra het vermogen boven de vermogensgrens komt. Welk vermogen meetelt in de toets en wat de grenswaarde is, verschilt van regeling tot regeling. Bij de toeslagen kennen drie van de vier toeslagen een vermogenstoets: de huurtoeslag, de zorgtoeslag en het kindgebonden budget. Als het vermogen boven de grenswaarde ligt vervalt het recht op de betreffende toeslag volledig. Deze toeslagen kennen dus een geleidelijke doorwerking van vermogen via het verzamelinkomen en een knock-out systeem via de vermogenstoets. De vermogenstoetsen in de toeslagen gaan uit van een vermogensbegrip dat dicht aanligt tegen het vermogen dat in box 3 van de inkomstenbelasting wordt belast.¹⁵⁵ Het aanmerkelijk belang in box 2 en de (overwaarde in de) eigen woning spelen geen rol in deze vermogenstoetsen.¹⁵⁶

Bij de Participatiewet/bijstand geldt een vermogenstoets waarbij een veel ruimer vermogensbegrip wordt gehanteerd dan bij de toeslagen. Er wordt onder andere ook gekeken naar de waarde van (de overwaarde op) de eigen woning, het autobezit en waardevolle bezittingen. De gehanteerde vermogensgrenzen in de bijstand liggen laag. Voor liquide vermogen is de grens ca € 6.000 voor een alleenstaande en ca € 12.000 voor een paar dan wel alleenstaande ouder. De grens op de overwaarde van de eigen woning is ca € 45.000 en op autobezit ca € 5.000.¹⁵⁷ Boven de vermogensgrenzen vervalt het recht op een bijstandsuitkering volledig, maar gemeenten mogen maatwerk toepassen¹⁵⁸, waardoor in de praktijk niet altijd sprake hoeft te zijn van een harde vermogenstoets. Voor kwijschelding van gemeentelijke belastingen en waterschapsbelastingen geldt ook een vermogenstoets. Het vermogensbegrip lijkt op dat van de bijstand. In de vermogenstoets voor de kwijschelding gelden aparte normen voor de overwaarde van de eigen woning (€ 0), de waarde van een eventuele auto (€ 2300) en spaargeld (€ 1500

¹⁵⁵ Het box 3 vermogen geldt als uitgangspunt, maar in tegenstelling tot box 3 is er geen uitzondering voor groene beleggingen en geldt er juist wel een uitzondering voor bijzonder vermogens.

¹⁵⁶ De grens van de vermogenstoets is voor zorgtoeslag en kindgebonden budget gelijk (grens € 120.000 voor alleenstaanden en € 147.000 voor paren (2022)). De vermogenstoets voor de huurtoeslag wijkt hiervan af zowel qua hoogte (€ 32.000 per volwassene (2022)) als gehanteerd huishoudensbegrip.

¹⁵⁷ Gemeenten hebben vrijheid bij de waardebepaling, zoals het buiten beschouwing laten van oudere auto's.

¹⁵⁸ Het maatwerk kan ook bestaan uit bijvoorbeeld een lening om de overwaarde op de eigen woning in te kunnen zetten of het buiten beschouwing laten van giften en schadevergoedingen.

alleenstaand en € 2000 paren). Als een van de normen overschreden wordt, is er geen recht op kwijschelding. De vermogenstoets voor kwijschelding op de lokale lasten is daarmee de meest strikte vermogenstoets.

De verschillen in vermogensgrenzen zijn niet altijd te verklaren vanuit het karakter van de regeling. Dat toeslagen een ruimere vermogensgrens kennen dan de bijstand is verklaarbaar omdat dit aansluit bij het karakter van de regeling. De bijstand is een vangnetregeling en kent ook strenge inkomensgrenzen, terwijl toeslagen ook voor middeninkomens zijn bedoeld. De kinderopvangtoeslag kent geen vermogenstoets, omdat deze is bedoeld om de combinatie arbeid en zorg te stimuleren. De kinderopvangtoeslag kent ook geen maximum inkomensgrens. De verschillen in vermogensgrenzen tussen de kwijschelding en de bijstand lijken op eerste gezicht minder evident. Zo kan het gebeuren dat mensen in de bijstand zitten (het ultieme vangnet), maar toch niet in aanmerking komen voor kwijschelding van lokale lasten. Er loopt een traject waarin onderzocht wordt of het mogelijk is om deze vermogensgrenzen meer te harmoniseren.¹⁵⁹

Een vermogensinkomensbijtelling zorgt voor een geleidelijke doorwerking van vermogen. Bij de vermogensinkomensbijtelling wordt bij het inkomen een percentage van het vermogen opgeteld. Met dit opgehoogde inkomen worden het inkomensafhankelijke deel van de regeling bepaald. Het werkt niet zoals de vermogenstoets als een knock-out systeem, maar vermogen werkt geleidelijk door. Bij de bepaling van de eigen bijdrage voor de Wlz en Wmo beschermd wonen wordt dit toegepast door het bijdrageplichtig inkomen met 4% van het vermogen in box 3 te verhogen.¹⁶⁰ Vermogen buiten box 3, zoals het aanmerkelijk belang en de (overwaarde in de) eigen woning blijven buiten beschouwing net zoals dat bij de vermogenstoetsen in de toeslagen gebeurt.

Keuze vermogensvorm kan grote financiële voordelen opleveren

Door de uiteenlopende manieren waarop verschillende vermogensvormen behandeld worden, kan het kiezen voor een bepaalde vermogensvorm veel voordeel opleveren. Onderstaande voorbeeld is overgenomen uit het artikel "*Hervorming belastingstelsel verdraagt geen uitstel*" van Leo Stevens (Elsevier, 16 feb 2022). Dit voorbeeld beschrijft zowel voordeel vanuit de vermogensafhankelijke collectieve regelingen als voordeel vanuit de fiscaliteit zoals beschreven in paragraaf 3.2.

"Joris erft van zijn vader netto 600.000 euro. Hij zet dat geld veiligheidshalve op een spaarrekening. Maar daardoor vervallen ook alle toeslagen en het kindgebonden budget (10.968 euro). Zijn vermogen zit namelijk boven de diverse vermogensgrenzen. Ook moet Joris box 3-belasting gaan betalen (het herstellarrest van de Hoge Raad over box 3 laten we buiten beschouwing). Joris besluit daarom een spaargeld-bv op te richten. Het rendement van de bv is nihil, waardoor de bv geen vennootschapsbelasting hoeft te betalen. De heffing over het geërfd vermogen dat normaliter in box 3 zou vallen, wordt zodoende door Joris listig omzeild en zijn toeslagen blijven in stand, omdat het vermogen in de spaargeld-bv niet meetelt bij de inkomens- en vermogenstoets. Om zijn netto-inkomen aan te vullen, kan de spaar-bv desgewenst aan Joris belastingvrij kapitaal terugbetalen.

¹⁵⁹ Zie: TK, vergaderjaar 2020/2021, 24515, nr. 605.

¹⁶⁰ Vanaf 2023 wordt voor de vrijstelling overgestapt van het heffingsvrij vermogen op de grensrendementsgrondslag inkomensafhankelijke regelingen. Deze ligt bijna 20.000 euro lager dan het heffingsvrij vermogen. Vanwege het vervallen van de ouderentoeslag in de vermogensvrijstelling per 2017 kunnen gepensioneerden met een laag inkomen en een hoog vermogen in aanmerking komen voor een lagere vermogensinkomensbijtelling.

Als Joris op 80-jarige leeftijd wordt opgenomen in een verpleeghuis, blijkt de spaargeld-bv opnieuw goud waard. We nemen aan dat op dat moment na alle terugbetalingen van kapitaal nog 350.000 euro in de bv zit. Als Joris dat op een privé-spaarrekening had laten staan, zou hij niet alleen box 3-heffing hebben moeten betalen, maar ook per verpleegjaar een eigen bijdrage voor de verpleegvoorziening van 29.772 euro verschuldigd zijn geweest. Nu het vermogen in de spaargeld-bv zit, bedraagt de eigen bijdrage slechts 10.176 euro, een verschil van 19.596 euro in het eerste jaar. Had Joris het geld in privé aangehouden (box 3) dan zou hij daarop financieel door de hoge eigen bijdrage fors hebben ingeteerd en zou de hoge bijdrage slechts geleidelijk zijn gedaald. Wegens deze effecten hebben we de besparing voor bijdrage verpleeghuis voor de periode van 10 jaar op 147.000 euro gesteld.

Op 90-jarige leeftijd overlijdt Joris. De spaargeld-bv heeft dan opgeleverd:

- Hogere huurtoeslag: 187.000 euro (gedurende 48 jaar)*
- Hogere zorgtoeslag: 72.000 euro (gedurende 58 jaar)*
- Hoger kindgebonden budget: 94.000 euro (gedurende 16 jaar respectievelijk 14 jaar)*
- Besparing bijdrage verpleeghuis: 147.000 euro (aflopend gedurende 10 jaar)*
- Besparing box 3: buiten beschouwing door herstel arrest.*
- **Totaal: 500.000 euro***

Grote diversiteit in vermogensafhankelijke regelingen doet een groot beroep op het doenvermogen van huishoudens. De verschillen in definitie van het vermogensbegrip, vermogensgrenzen, peilmoment en huishouddefinitie zijn hieronder verder uitgewerkt en op een rijtje gezet.

1. Vermogensbegrip

- Het vermogensbegrip beperkt zich bij toeslagen en eigen bijdrage voor langdurige zorg tot het box 3 vermogen, terwijl bij bijstand en kwijtschelding gemeentelijke heffingen het vermogensbegrip veel ruimer is, met ook de (overwaarde in de) eigen woning en auto.
- Wat betreft het gehanteerde box 3 vermogen zijn er ook verschillen.
 - Voor de inkomstenbelasting geldt in box 3 een vrijstelling voor groene beleggingen. Deze vrijstelling geldt niet voor het relevante vermogensbegrip bij de toeslagen en die van de langdurige zorgbijdrage.
 - Anderzijds geldt er in de toeslagen en de langdurige zorg een uitzondering voor bijzondere vermogens. Het gaat hierbij om tegemoetkomingen voor (im)materiële schade, zoals een uitkering vanwege de vuurwerkramp in Volendam. Deze uitzondering geldt niet voor de inkomstenbelasting en is ook tussen toeslagen, langdurige zorgbijdrage en bijstand niet altijd gelijk.
 - Tot 2021 gold voor toeslagen en de langdurige zorgbijdrage dezelfde vermogensvrijstelling als bij de vaststelling van de grondslag in box 3 voor de inkomstenbelasting. In 2021 is de vermogensvrijstelling in box 3 verhoogd van € 30.000 naar € 50.000¹⁶¹. Deze verhoging geldt niet voor toeslagen en langdurige zorg (in de vermogensgrenzen die voor de toeslagen zijn opgenomen in dit rapport, is dit heffingvrij vermogen al meegeteld)
- De vermogensbegrippen die voor de bijstand en voor de kwijtschelding gemeentelijke heffingen worden gehanteerd, zijn niet gelijk. Zoals hierboven beschreven loopt er een traject om te onderzoeken of deze meer gelijkgetrokken kunnen worden

2. Vermogensgrenzen

¹⁶¹ Deze bedragen gelden voor een alleenstaande. Voor fiscale partners gelden dubbele bedragen.

- Voor de zorgtoeslag en het kindgebondenbudget geldt dezelfde vermogensgrens. De grens voor huurtoeslag ligt veel lager en voor kinderopvangtoeslag geldt er geen vermogensgrens.
 - De grenzen bij bijstand en kwijtschelding zijn veel lager dan bij toeslagen.
3. Peilmoment
- Voor toeslagen wordt als peilmoment het huidige jaar genomen (het vermogen in box 3 per 1 januari jaar t). In de langdurige zorgbijdrage ligt het peilmoment 2 jaar terug. Voor de bijstand en kwijtschelding gemeentelijke heffingen geldt als peilmoment het moment van aanvraag. Voor deze regelingen wordt de vermogenstoets alleen herzien bij een vermogenstoename.
4. Huishouddefinitie
- Sommige regelingen zijn gebaseerd op fiscale partners (langdurige zorgbijdrage en alle toeslagen, behalve huurtoeslag), andere regelingen kijken naar het inkomen en vermogen van de personen op hetzelfde adres (huurtoeslag en bijstand en kwijtschelding gemeentelijke heffingen).

Er is in het verleden onderzoek gedaan hoe de vermogensafhankelijkheid meer gelijkgetrokken kan worden. De verschillen worden deels verklaard vanuit het verschillende karakter van de regelingen (zie rapport "Harmonisatie doorwerking vermogen in inkomensafhankelijke regelingen" (2017)).

Aandachtspunten

- **De knock-out systematiek van de vermogenstoets maakt vermogensopbouw onaantrekkelijk.** Door een euro extra vermogen kan het recht op een toeslag volledig vervallen. Dat kan zeker bij huurtoeslag gaan om enkele duizenden euro's. Deze systematiek sluit daardoor niet aan bij het draagkrachtbeginsel dat per definitie een geleidelijke toepassing kent: elke euro meer inkomen impliceert een beetje meer draagkracht. Als men vermogen net als inkomen als onderdeel van de draagkracht ziet geldt ook voor vermogen dat iedere euro meer een beetje meer draagkracht betekent.
 - **Vermogens buiten box 3, zoals de (overwaarde in de) eigen woning, het aanmerkelijk belang en het ondernemingsvermogen in box 1 worden niet meegenomen in de vermogenstoetsen van de toeslagen en de vermogensinkomensbijtelling bij de eigen bijdrage, wat tot grote verschillen kan leiden.** Huishoudens met deze vermogensvormen kunnen hierdoor veel voordeel hebben ten opzichte van huishoudens met box 3 vermogen. Dit kan ervoor zorgen dat ouderen langer in een grote eigen woning blijven wonen. Immers verkoop van de eigen woning leidt ertoe dat de overwaarde die bij verkoop van de woning wordt gerealiseerd gaat meetellen als relevant box 3 vermogen. Daarnaast kan dit er met name bij vermogende huishoudens toe leiden dat zij eerder kiezen voor vermogensopbouw in box 2 in plaats van in box 3.
 - **De vermogensafhankelijkheid van regelingen is zeer verschillend. De definitie van vermogen verschilt, de vermogensgrens verschilt, de peildatum verschilt en de huishouddefinitie verschilt.** Dit maakt de regelingen voor burgers moeilijk te doorzien en doet een groot beroep op hun doenvermogen.
-

3.4. INTERMEZZO: OPMERKELIJKE BELASTINGCONSTRUCTIES

Inleiding

Een van de belangrijkste aandachtspunten bij het huidige fiscale stelsel is dat het opmerkelijke mogelijkheden tot belastingconstructies biedt. Bij belastingconstructies gaat het onder andere om vormen van belastingarbitrage dan wel opmerkelijk gebruik van fiscale regelingen. Met belastingarbitrage wordt bedoeld op het zodanig schuiven met – in onderhavige gevallen – bezit en schuld zodat minder belasting hoeft te worden betaald. Fiscale regelingen zijn veelal gekoppeld aan een beleidsdoel en om die reden ooit ingevoerd. De vraag die op basis van het Toetsingskader fiscale regelingen bij de invoering en bij de evaluatie van een fiscale regeling dient te worden gesteld is in hoeverre (er nog) een noodzaak bestaat voor overheidsingrijpen en zo ja, in welke mate de betreffende fiscale regeling doeltreffend en doelmatig is. Naast ondoelmatig gebruik kunnen fiscale regelingen ook oneigenlijk gebruik uitlokken: gebruik van een fiscale regeling (vrijstellingen, aftrekposten) kan dan op gespannen voet staan met het beoogde beleidsdoel. In het algemeen geldt dat hoe hoger het inkomen en/of vermogen des te lonender de (opmerkelijke) fiscale mogelijkheden. Het belastingstelsel kan op deze manier bijdragen aan vermogensongelijkheid.

Voor dit IBO hebben experts van de Belastingdienst een lijst van opmerkelijke belastingconstructies opgesteld die zij geregeld in de praktijk tegenkomen.¹⁶² Het doel van deze lijst is een discussie op gang te brengen over de maatschappelijke wenselijkheid van dergelijke fiscale mogelijkheden respectievelijk de wenselijkheid (de reikwijdte) van (de uitwerking van) diverse fiscale maatregelen. Een volgende stap is beleidsopties aandragen die ongewenste vormen van belastingarbitrage en (oneigenlijk gebruik) van fiscale regelingen beperken dan wel tegengaan. Mogelijke beleidsrichtingen voor onderstaande fiscale mogelijkheden zijn gegeven in bijlage 11.

Dit IBO-rapport doet de aanbeveling periodiek een lijst met opmerkelijke fiscale belastingconstructies door experts van de Belastingdienst te laten opstellen en deze met de Kamer te delen (zie fiche 3).

Opmerkelijk fiscale belastingconstructies

Bij het samenvatten van de casussen hieronder zijn de volgende vier stappen onderscheiden:

- a. Wat is de basisregeling achter de constructie (fiscale context)?
- b. Hoe werkt het?
- c. Wat is het uiteindelijke voordeel?
- d. Signalen/feiten/cijfers/voorbeelden/ramingen/evaluatie

1. Door zelf een algemeen nut beogende instelling (ANBI) op te richten via de giftenaftrek het inkomen en voor de inkomstenbelasting verlagen

a. Basisregeling en fiscale context

De giftenaftrek voor particulieren houdt in dat onder bepaalde voorwaarden een gift aan een ANBI¹⁶³ aftrekbaar is voor de inkomstenbelasting. Een ANBI is een algemeen nut beogende instelling en meestal een stichting met – zoals de naam aangeeft – het doel zich in te zetten voor

¹⁶² Het samenstellen van de casussen is in samenwerking gedaan met experts bij de Belastingdienst die deel uitmaken van interne netwerken en verschillende teams. Om een zo divers mogelijk overzicht te krijgen van de opmerkelijke belastingconstructies is getoetst en geselecteerd op vier onderdelen: 1) gebruik van fiscale maatregelen 2) inkomensbegrip 3) vermogensoverheveling 4) Uitvoering. De lijst is niet uitputtend en de casussen zijn in willekeurige volgorde opgenomen.

¹⁶³ Dit geldt ook voor een SSBI en verenigingen.

het algemeen belang. Een eenmalige gift aan een ANBI is aftrekbaar in de inkomstenbelasting, waarbij er een drempel en een maximumbedrag aan aftrek geldt. Als de gift op periodieke basis wordt gedaan, gelden de drempel en het maximumbedrag niet. Via een onderhandse of notariële akte van schenking moet men zich dan verplichten om ten minste vijf jaren een schenking doen in de vorm van een periodieke uitkering. ¹⁶⁴

b. Hoe werkt het?

Het is mogelijk om zelf een ANBI op te richten. Vervolgens kunnen aandelen in een eigen bv of andere bezittingen, zoals een schilderij aan de ANBI verkocht worden. De Belastingdienst kent gevallen waarbij enkel de 'bloot eigendom' van de aandelen of bijvoorbeeld een schilderij wordt verkocht, en de persoon in kwestie het vruchtgebruik van de aandelen of schilderij behoudt. Dat betekent dat het recht op inkomsten uit de aandelen (dividend) of het recht om het schilderij aan eigen muur op te hangen blijft toebehoren aan de persoon en niet is overgegaan naar de ANBI. Vervolgens wordt de verkoopsom van de aandelen of schilderij door de persoon aan de ANBI in termijnen geschonken als periodieke gift. Deze periodieke giften mogen zonder maximum worden afgetrokken in de inkomstenbelasting. De waarde van de gift verlaagt hierbij daadwerkelijk het vermogen van de schenker.

c. Wat is het voordeel?

Het uiteindelijke voordeel is zowel een verlaging van het inkomen voor de inkomstenbelasting vanwege de giftenaftrek via de eigen ANBI als het behoud van inkomsten uit de aandelen dan wel behoud van het schilderij aan de muur. Er zijn gevallen waarbij de giftenaftrek de volledige grondslag voor inkomstenbelasting (box 1, 2 en 3) tot 0 reduceert. In dat geval wordt er dus geen inkomstenbelasting betaald.

Signalen en cijfers

- Gebruik van de periodieke giftenaftrek is zeer scheef verdeeld.
- Uit onderzoek van de Belastingdienst in 2017 bleek dat de groep personen met meer dan €25 miljoen vermogen bijna 40% van het budgettaire beslag van de jaarlijkse periodieke giftenaftrek voor zijn rekening neemt. Voor de groep met meer dan €1 miljoen vermogen is dit percentage ruim 52%.
- Bij grotere periodieke giften is veelal sprake van een zelf opgerichte ANBI ("gelieerdheid"). Bij de groep met meer dan €25 miljoen vermogen was in 2017 bij minimaal 94% van de periodieke giftenaftrek sprake van een zelf opgerichte ANBI. Binnen de groep met meer dan €1 miljoen vermogen is bij minimaal 66% sprake van een zelf opgerichte ANBI.
- Over het belastingjaar 2018 blijkt dat van de 100 grootste giftenaftrekposten in de aangifte inkomstenbelasting er 88 zijn die het positieve box 1 inkomen tot € 0 reduceren.
- De top 0,5% grootste periodieke giftenaftrekposten over het belastingjaar 2018 nemen 46% van de totale verrekening van de giftenaftrek met box 1-inkomen, 100% van de verrekening met box 2 inkomen en 94% van de verrekening met het box 3 inkomen voor hun rekening.
- In 2020 waren er ca. 45.000 actieve ANBI's die bij de Belastingdienst staan geregistreerd tegenover ca. 33.000 in 2008.

¹⁶⁴ Daarbij is een ANBI in de regel niet belast met vennootschapsbelasting. Dit kan wel het geval zijn als het gaat om bijvoorbeeld horeca-opbrengsten van een museum.

- Het oprichten van een ANBI kost ca. € 400 euro bij de notaris. Daarnaast is een beleidsplan nodig en een ANBI-bestuur. Ook een inschrijving bij de Kamer van Koophandel en een jaarlijkse jaarrekening zijn verplicht.
- Recent is door een commissie onderzocht welke veranderingen in de regels voor ANBI's en het toezicht hierop ervoor kunnen zorgen dat deze instellingen gedrag vertonen dat past bij algemeen gangbare waarden en normen. De commissie doet zeven aanbevelingen om onder ander het toezicht op ANBI's te intensiveren en te verbeteren, zelfregulering te versterken en het algemeen nut vereiste aan te scherpen. Dit laatste betekent dat ANBI's jaarlijks een bepaald minimum aan activiteiten verrichten of een minimum bedrag voor het algemeen nut besteden, anders kunnen deze instellingen geen ANBI's meer zijn.¹⁶⁵

2. Via NSW-landgoederen fiscale vrijstellingen verkrijgen

a. Basisregeling en fiscale context

NSW-landgoederen zijn landgoederen die voldoen aan de voorwaarden van de Natuurschoonwet (NSW); het landgoed moet minimaal vijf hectare bedragen en onder andere voldoende natuurterreinen hebben. Als een landgoed als NSW-landgoed is "gerangschikt" door de RVO, kan gebruik worden gemaakt van een aantal fiscale faciliteiten.¹⁶⁶ De wet is in 1928 in het leven geroepen met de bedoeling ervoor te zorgen dat landgoederen in stand blijven. De wet kan ook van toepassing zijn op nieuw ontwikkelde landgoederen en golfbanen. Terreinen van een NSW-landgoed zijn (gedeeltelijk) vrijgesteld van erf- en schenkbelasting, vennootschapsbelasting, overdrachtsbelasting en box 3 van de inkomstenbelasting. Woningen die bij NSW-landgoederen behoren, hebben een lagere WOZ-waarde in verband met de kosten voor het in stand houden van het landgoed. Dit verlaagt de inkomstenbelasting in box 1 (eigenwoningforfait) of box 3 (overig vermogen) en de schenk- en erfbelasting.

b. Hoe werkt het?

Recht krijgen op de fiscale vrijstellingen van NSW kan op verschillende manieren. Er kan een NSW-landgoed worden aangekocht, waarop vervolgens een groot nieuwbouwhuis wordt gebouwd, met een relatief hoge waarde. Hiervoor gelden alle bovengenoemde vrijstellingen die relatief veel fiscaal voordeel opleveren en met een relatief lage bijdrage aan het natuurschoon.

c. Wat is het voordeel?

Als sprake is van een eigen woning op een NSW-landgoed is het uiteindelijk voordeel zowel de verlaging van de WOZ-waarde voor de eigen woning als de vrijstelling in de erf- en schenkbelasting. Over winst over NSW-landgoederen die in een stichting of vereniging zijn ondergebracht hoeft in de regel geen vennootschapsbelasting te worden betaald.

Cijfers, feiten en herziening van de wet

- Per 1 januari 2021 zijn de voorwaarden voor NSW aangescherpt. De nieuwe voorwaarden gelden direct voor nieuwe NSW-goederen en bestaande krijgen 10 jaar de tijd om aan de aangescherpte voorwaarden te voldoen.
- Per 1 januari 2018 waren er 5900 landgoederen. De schatting is dat er 600 landgoederen niet voldoen aan de nieuwe voorwaarden per 1-1-2021. Het zal gaan om

¹⁶⁵ Zie hiervoor Rijksoverheid. (2022). 'Toezicht op Algemeen Nut'. Bekkers, van Leijenhorsen Leijten.

¹⁶⁶ Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2021). "Rangschikking als landgoed. Fiscale faciliteiten.

aanleunende landgoederen, kleine landgoederen met weinig natuur of bos en golfbanen. In de praktijk moet blijken of deze wetsherziening ook daadwerkelijk leidt tot minder oneigenlijk gebruik van de NSW-landgoederen. Evaluatie van de NWS is niet eerder voorzien dan in 2033 volgens de memorie van toelichting bij de recente wetswijziging.

3. 30%-regeling en het belastingvoordeel op (inkomen uit) vermogen

a. Basisregeling en fiscale context

Met de 30%-regeling kan een werkgever 30% van het loon belastingvrij vergoeden aan een werknemer die vanuit een ander land (minstens 150 km van de Nederlandse grens) in Nederland komt werken. Voorwaarde is dat de werknemer een specifieke deskundigheid heeft die niet of nauwelijks te vinden is op de Nederlandse arbeidsmarkt. Volgens de Wet op de loonbelasting 1964 is dat het geval vanaf een salaris van circa € 40.000 euro. De werknemer kan er met de 30%-regeling gedurende de looptijd van de regeling voor kiezen om in Nederland niet volledig voor het inkomen uit aanmerkelijk belang (box 2) en het inkomen uit sparen en beleggen (box 3) belast te worden door gebruik te maken van de zogenoemde partiële buitenlandse belastingplicht. Namelijk alleen voor zover de grondslag van heffing betrekking heeft op Nederlandse situsgoederen (dat zijn in Nederland gelegen onroerende zaken en een aanmerkelijk belang in een in Nederland gevestigde vennootschap). Spaartegoeden vallen volledig buiten de heffing. Het land waar de werknemer vandaan komt, beschouwt deze werknemer vaak niet als binnenlands belastingplichtig voor de heffing aldaar. Gevolg voor deze werknemer is het soms volledig onbelast blijven van vrijwel alle vermogens(inkomsten) in box 3 en box 2 die niet tot de Nederlandse situsgoederen behoren.

b. Hoe werkt het?

Een particulier verhuist van Frankrijk naar Nederland. In Nederland richt hij een nieuwe vennootschap (een bv) op en gaat een dienstbetrekking aan met deze vennootschap. De werkzaamheden van de bv zijn nauwelijks winstgevend maar zijn zodanig dat wordt voldaan aan de voorwaarden voor de 30%-regeling. Het loon uit de bv bedraagt net iets meer dan het vereiste loon voor de 30%-beschikking. Hij verkoopt zijn huis in Frankrijk en houdt de opbrengst (€ 1.500.000) aan als box 3-vermogen. Nu deze belastingplichtige niet meer in Frankrijk werkt en woont en daar evenmin een onroerende zaak heeft, is hij niet meer belastingplichtig in Frankrijk. De belastingplichtige kiest ervoor om in Nederland als partieel buitenlands belastingplichtige aangifte te doen en is hierdoor geen belasting verschuldigd over zijn rendementsgrondslag (box 3). De belastingbesparing is (op basis van de Nederlandse belastingtarieven 2022) is € 20.975 per jaar.

c. Wat is het voordeel?

Gevolg is gedurende maximaal vijf jaar onbelast inkomen uit sparen en beleggen (box 3).

Signalen

- In 2017 is de 30%-regeling voor het laatst geëvalueerd. In de evaluatie wordt het keuzerecht voor partiële buitenlandse belastingplicht waardoor inkomen uit vermogen in box 2 en box 3 is vrijgesteld benoemd, maar er is geen onderzoek gedaan naar de doelmatigheid en doeltreffendheid hiervan. Er is dus ook niet na te gaan in hoeverre de

vrijstellingen in box 2 en box 3 bijdragen aan het doel achter de 30%-regeling: specifiek en schaars talent aantrekken.

4. Vastgoed in box 1 versus box 3: inkomen uit arbeid of uit vermogen

a. Basisregeling

De fiscale duiding van feiten en omstandigheden laat soms ruimte voor het antwoord op de vraag in welke box inkomens- en vermogensbestanddelen thuishoren. Dit speelt bijvoorbeeld bij vastgoed van particulieren, anders dan de eigen woning (deze zit altijd in box 1). Zo wordt bezit van vastgoed in box 3 als belegging in aanmerking genomen, tenzij toerekening aan box 1 moet plaatsvinden omdat er zodanige (extra) werkzaamheden zijn verricht dat er geen sprake meer is van beleggen, maar van activiteiten die het normaal vermogensbeheer te boven gaan. Er kan dan sprake zijn van resultaat uit overige werkzaamheden of van ondernemingsactiviteiten (winst uit onderneming). Dat kan bijvoorbeeld aan de orde zijn bij intensieve handel in vastgoed of bij het opkopen, renoveren en weer verkopen van vastgoed. De wijze waarop belastingplichtigen hun vastgoed aangeven kan fiscaal gestuurd zijn. Als sprake is van een activiteit die in box 1 thuishoort, maar een hoog rendement (bijvoorbeeld verkoopwinst) wordt behaald dan is box 1 onaantrekkelijk. In box 1 wordt het werkelijk rendement immers belast tegen minstens 37,07% (2022) en in box 3 een forfaitair rendement tegen 31%. Bij een laag rendement kan het juist voordeliger zijn om het vastgoed in box 1 aan te geven, bijvoorbeeld in het geval er hoge onderhoudskosten zijn. Deze zijn in box 1 aftrekbaar tegen minstens 37,07%, terwijl aftrek in het huidige box 3-stelsel niet mogelijk is. Omdat toerekening aan box 1 of box 3 wordt bepaald door de feiten en omstandigheden, is het toezicht intensief. Vanwege de financiële belangen wordt regelmatig over de toerekening geprocedeerd. Toerekening aan meerdere boxen is overigens niet mogelijk. Er is een wettelijke rangorderegeling die bepaald aan welke box inkomens- en vermogensbestanddelen moeten worden toegerekend.

b. Hoe werkt het?

'Funda make-over' als particulier

Een pand is in 2021 gekocht voor € 550.000 met de bedoeling om dit zo snel mogelijk met winst te verkopen. Het wordt voor € 25.000 voorzien van een nieuwe keuken, nieuwe badkamer en een lijke verf. Het pand wordt vervolgens in 2022 voor € 675.000 verkocht. De WOZ-waarde is op 1 januari 2021 € 550.000. In box 1 wordt het netto-voordeel van € 100.000 belast met minimaal 37,07%. Als geen rekening wordt gehouden met belastingvrije bedragen, is de belasting in box 1 ten minste € 37.070. Indien het pand als box 3 vermogen mag worden aangemerkt wordt het in 2022 belast tegen 31% van het forfaitaire rendement over de WOZ-waarde van € 550.000. Als geen rekening wordt gehouden met heffingsvrij vermogen, is de belasting in box 3 € 7.045. Dit bedrag is als volgt berekend:

$$\begin{aligned} 31\% \times 1,818\% \times € 50.650 &= && € \quad 285 && \text{(eerste schijf box 3)} \\ 31\% \times 4,367\% \times (€ 550.000 - € 50.650) &= && \underline{€ \quad 6.760} && \text{(tweede schijf box 3)} \\ &&& && € \quad 7.045 \end{aligned}$$

Dat is **€ 30.025** minder dan de minimale box 1-heffing. Een belastingplichtige zal door dit verschil eerder geneigd zijn het pand in box 3 aan te geven. Bij een verkoop met verlies treedt vanzelfsprekend het omgekeerde op.

c. Wat is het voordeel?

Op basis van het gegeven voorbeeld: een fors belastingvoordeel door vastgoed in box 3 te plaatsen in plaats van box 1.

5. Privé voordeel uit de eigen bv zonder (belast) dividend uit te keren

a. Basisregeling

Een aanmerkelijkbelanghouder (hierna: ab-houder) hoeft de jaarlijkse winst behaald met zijn bv niet jaarlijks uit te keren. In de tussentijd kan de ab-houder door te lenen van de eigen bv onbelast in privé over het geld uit de BV beschikken. Het wetsvoorstel 'Excessief lenen van de eigen bv' beperkt het lenen van de eigen bv tot € 700.000.¹⁶⁷ De lening geldt als schuld in box 3, waardoor de box 3-heffing wordt verlaagd. De ab-houder kan er ook voor kiezen om de bv aankopen te laten doen waar hij in privé van profiteert.

b. Hoe werkt het?

De bv aankopen laten doen waar de ab-houder in privé van profiteert werkt als volgt: een ab-houder wil een vakantiewoning kopen, waar hij en zijn gezin een aantal weken per jaar in kunnen verblijven. Hij heeft een bv met overvloedige liquide middelen en daarom besluit hij de bv de vakantiewoning te laten kopen en de vakantiewoning te huren van zijn bv. De aanschaf wordt gefinancierd door de bv en de huuropbrengsten en de kosten (zoals verzekering, afschrijving en onderhoudskosten) zijn ook voor de bv. Als de onderhouds- en afschrijvingskosten hoger zijn dan de huuropbrengst, ontstaat een verlies. Dit verlies wordt vervolgens gebruikt om de grondslag voor de vennootschapsbelasting van de bv te verlagen. Het is dus voordelig om de huuropbrengst kunstmatig laag te houden. Het aantonen dat sprake is van een te lage, niet-zakelijke huur en daarmee gemist rendement van de bv vergt feitelijk onderzoek. Dat moet ertoe leiden dat het verschil tussen een zakelijke huur en de in rekening gebrachte huur als dividend wordt belast bij de ab-houder. Deze feitelijke onderzoeken zijn zeer tijdrovend en leveren veel discussie op tussen belastingplichtigen en de Belastingdienst.

c. Wat is het voordeel?

Het voordeel voor de ab-houders is: (a) geen dividenduitkering nodig voor aankoop (voorkomt 26,9% belastingheffing in box 2) en (b) de vakantiewoning telt niet als privébezit (voorkomt belastingheffing in box 3) en (c) er is minder vennootschapsbelasting verschuldigd.

6. Boxhoppen tussen box 2 en box 3

a. Basisregeling

Vermogen wordt in box 2 geheel anders belast dan in box 3. In box 2 wordt het werkelijke behaalde rendement belast tegen 26,9%. In box 3 wordt een forfaitair rendement op het vermogen belast tegen 31%. Door deze verschillen kunnen huishoudens met vermogen, dit vermogen geheel of gedeeltelijk naar keuze onderbrengen in box 2 of box 3. In het algemeen wordt laag renderend vermogen zoals spaargeld (bij een bepaalde hoogte) vaak in box 2 ondergebracht, omdat de belastingheffing dan lager uitvalt dan de heffing in box 3. In tegenstelling tot box 3 wordt in box 2 het bezit namelijk niet belast. Hoogrenderend vermogen wordt daarentegen juist ondergebracht in box 3, omdat daar een forfaitair rendement wordt belast dat lager uitvalt dan het werkelijk behaalde hogere rendement. De heffing over bezittingen in de ene of de andere box is eenvoudig uit te rekenen door middel van de daarvoor beschikbare

¹⁶⁷ Hierbij is lenen van de bv voor de financiering van de eigen woning geheel uitgezonderd.

rekenprogramma's van commerciële partijen. Het vervolgens vanuit de ene box naar de andere box verplaatsen van de bezitting is administratief relatief eenvoudig. De Wet IB 2001 bevat anti-misbruikbepalingen die het 'boxhoppertje' van vermogen van box 3 naar box 2 rondom de peildatum 1 januari binnen een bepaalde tijdspanne moeten voorkomen. Buiten deze tijdspanne kan het onderbrengen van vermogen in box 2 en daarna weer terug naar box 3 brengen evenwel lonend zijn.

b. Hoe werkt het?

'Spaar-bv'

Geld van een privé spaarrekening (box 3) kan worden ingebracht in een bv (box 2). Naast het gebruik van een al bestaande bv kan een nieuwe bv worden gebruikt. De oprichting van een bv is eenvoudig. Het vergt alleen een notariële akte en een inschrijving bij de Kamer van Koophandel (KvK). Commerciële partijen bieden voor ongeveer € 350 aan een bv binnen vijf dagen gereed te hebben en voor het dubbele binnen 24 uur. Er zitten wel enige verplichtingen aan het hebben van een bv, zoals de registratie bij de KvK, het jaarlijks deponeren van jaarstukken en het jaarlijks doen van aangifte vennootschapsbelasting. Deze verplichtingen kunnen voor relatief weinig geld voor rekening van een intermediair komen (denk aan € 400 per jaar). Als de bv er eenmaal is, kan het privé spaargeld in de bv worden gestort. Dat houdt kort gezegd niet meer in dan dat eigen spaargeld wordt gestort op een bankrekening die op naam staat van de bv.

c. Wat is het voordeel?

Bij schuiven van vermogen van box 3 naar box 2, vervalt de box 3 heffing en bij laag renderend spaargeld is belasting in box 2 voordelig dankzij het lage Vpb-tarief van 15% tot een rendement van € 395.000. Het box 2 tarief van 26,9% hoeft pas te worden betaald bij dividenduitkering. Onbelast geld gebruiken uit de bv kan door te lenen van de eigen BV: het spaargeld staat nu volledig ter beschikking van de belastingplichtige. Het onderbrengen van vermogen in een bv heeft daarnaast als voordeel dat het verzamelinkomen voor de inkomstenbelasting lager ligt door het vervallen van box 3-inkomen. Dat kan ook voordeel geven via toeslagen en de eigen bijdrage langdurige zorg. Daarnaast kan via vermogenstoetsen en vermogeninkomensbijtelling ook voordeel bij deze regelingen ontstaan (zie punt 7).

Samenloop schuld aan eigen bv en box 3

In 2019 waren er 223.200 huishoudens met een schuld aan de eigen bv. Naar schatting bijna 88.000 hadden een schuld in box 3. Door de constructie werd er in 2019 € 200 miljoen gemist aan belastingopbrengst in box 3 (een voordeel van €2.400 per huishouden).¹⁶⁸

Over de hele bevolking waren er circa 5.000 huishoudens met meer dan 1 miljoen aan bezittingen in box 3 die geen belasting betaalden omdat daar hoge schulden tegenover staan in box 23. In 2/3 van de gevallen (circa 3.300 huishoudens) was er (ook) sprake van een schuld aan de eigen bv. De gemiste box 3 opbrengst bij deze specifieke groep bedraagt € 44 miljoen.

¹⁶⁸ Onder de aanname dat degenen met een schuld bij de eigen bv deze als eerste gebruikt hebben om hun eigenwoningschuld te financieren. Deze aanname betekent dat de genoemde bedragen eigenlijk onderschattingen zijn en de derving in box 3 waarschijnlijk groter is.

7. Meer recht op toeslagen en aftrekkosten door vermogen in box 2

a. Basisregeling

Voor de meeste inkomensafhankelijke regelingen geldt een inkomens- en vermogenstoets. De hoogte van de toeslagen en de eigen bijdrage WLZ is afhankelijk van het inkomen uit arbeid en vermogen dat in box 1, 2 en 3 wordt belast, het zogeheten toetsingsinkomen: hoe hoger het toetsingsinkomen, hoe lager de toeslagen en hoe hoger de eigen bijdrage. Het belaste inkomen in box 2 betreft dividenduitkeringen en winsten bij verkoop van de aanmerkelijkbelang aandelen. Zolang de winst niet wordt uitgekeerd telt het niet als inkomen in box 2 en telt het dus niet mee in het toetsingsinkomen voor toeslagen en de WLZ. Verder telt voor vermogenstoetsen voor de toeslagen en de vermogensinkomensbijtelling WLZ alleen het box 3 vermogen mee en niet het box 2 vermogen noch de overwaarde in het eigen huis. Tot slot leidt de verlaging van het verzamelinkomen tot een lagere drempel voor de aftrek van persoonsgebonden aftrekposten in de inkomstenbelasting, zoals (eenmalige) giften en ziektekosten.

b. Hoe werkt het?

Twee cijfervoorbeelden, gebaseerd op huidige wetgeving (2022) en heffingvrij vermogen in box 3 van € 50.650:

Spaargeld	Rente			
€ 300.000	€ 30			
Box 3		Forf.inkomen	Heffing	Netto-opbrengst
		€ 9.597	€ 2.975	Neg € 2.945
Spaargeld-bv		Kosten (KvK enz)	Heffing	Netto-opbrengst
		€ 1.000	€ 0	Neg € 970
Voordeel				€ 1.975
Spaargeld	Rente			
€ 1.000.000	€ 0			
Box 3		Forf.inkomen	Heffing	Netto-opbrengst
		€ 40.164	€ 12.450	Neg € 12.450
Spaargeld-bv		Kosten (KvK enz)	Heffing	Netto-opbrengst
		€ 1.000	€ 0	Neg € 1.000
Voordeel				€ 11.450

In zowel het voorbeeld met een spaarsaldo van € 300.000 als met dat van € 1 miljoen is het vermogen in box 3 verlaagd of zelfs nihil. Het verzamelinkomen en daarmee het toetsingsinkomen is met respectievelijk € 9.597 en € 40.164 verminderd ten opzichte van het aangeven van het spaargeld in box 3. Dat kan betekenen dat, afhankelijk van de hoogte van het overige inkomen, huur- en zorgtoeslag binnen bereik kunnen komen, evenals het kindgebonden budget. Wat betreft de eigen bijdrage WLZ geldt het volgende: een alleenstaande AOW-gerechtigde zonder vermogen in box 3 maar met vermogen in box 2 van respectievelijk € 300.000 en € 1 miljoen, betaalt bijvoorbeeld een eigen bijdrage WLZ van € 630 per maand. Diezelfde AOW'er met hetzelfde spaarsaldo in box 3 zou respectievelijk € 1.250 en € 2.506 per maand moeten betalen.

c. Wat is het voordeel?

Het voordeel is alle inkomsten uit toeslagen en aftrekkosten en lagere eigen bijdrage WLZ die ontstaan door vermogen in box 2 aan te houden in plaats van box 3.

Raming

- In het IBO is in fiche 49 in bijlage 15 een grove raming gemaakt voor het meenemen van het aanmerkelijk belang (box 2-vermogen) in de vermogensinkomensbijtelling voor de WLZ. Deze raming betreft alleen AOW-gerechtigde huishoudens. Dit levert naar verwachting €65 miljoen aan hogere eigen bijdragen op. Hierbij zijn gedagseffecten nog niet meegenomen.
- Het meenemen van aanmerkelijk belang in de vermogensinkomensbijtelling is op dit moment uitvoeringstechnisch niet mogelijk. De Belastingdienst bezit namelijk alleen administratieve data op basis van aangifte data. De waarde van het aanmerkelijk belang van huishoudens is niet bekend bij de Belastingdienst omdat dit niet in de aangifte hoeft te worden opgenomen. Alleen de winst die door vennootschappen wordt uitgekeerd aan aanmerkelijkbelanghouders hoeft in de aangifte van de inkomstenbelasting te worden opgegeven. De maatregel in fiche 49 kan daarom alleen worden uitgevoerd als er een vorm van registratieverplichting komt, zoals een aandeelhoudersregister (zie fiche 1 uit de fichebundel) of als op een andere manier het box 2 vermogen bij de Belastingdienst wordt geadministreerd.

8. Toekomstig voordeel uit ondernemingsvermogen onbelast aan kinderen laten toekomen

a. Basisregeling

In allerlei variaties kunnen ouders via het eigen ondernemingsvermogen of via beleggingsactiviteiten in box 2 ervoor zorgen dat toekomstig voordeel (rendement) onbelast aan hun kinderen wordt geschonken. De transacties vinden vaak al plaats als de kinderen nog minderjarig zijn. In essentie gaat het hierbij om transacties tussen ouder en kind die (a) niet of moeilijk te waarderen zijn op dat moment (bijvoorbeeld door een onzekere winstverwachting) of (b) waarvan de rechtshandeling of de financiering op een zodanige manier is gestructureerd dat het nooit op deze manier met een derde overeengekomen zou zijn. Vaak is het lastig en soms zelfs onmogelijk om het voordeel te belasten met schenkbelasting. De reden hiervoor is dat het voordeel dat de kinderen toekomt, bij de kinderen alleen belast is met schenkbelasting als sprake is van een schenking. Fiscaal schenken vereist onder meer dat ouders verarmen en dus daadwerkelijk minder vermogen hebben. Als hieraan niet wordt voldaan, omdat het bijvoorbeeld gaat om toekomstige voordelen die bij de "start" nog niet aan de ouders toebehoorden, dan is er geen sprake van verarming van de ouders en dus geen sprake van een fiscale schenking en kan het betalen van belasting ontweken worden.

b. Hoe werkt het?

De "Baby-bv"

Ouders richten een bedrijf op met als rechtsvorm een bv, waarvan de aandelen aan hun baby worden uitgereikt.¹⁶⁹ Vervolgens gaan de ouders voor de bv werken en zetten het bedrijf voort. Als de aandelen meer waard worden, is dat voordeel vanaf dat moment voor de baby. De ouders creëren feitelijk die meerwaarde door in de bv te werken, maar nemen zelf genoeg met een arbeidsbeloning als werknemer in dienst van de bv. De meerwaarde van de onderneming is op deze wijze voor hun kind. Dit is geen belaste schenking omdat alle voordelen die er inmiddels zijn, bij de start van de BV nog niet aan de ouders toebehoorden en ook gedurende de groei van zowel de onderneming als het kind nooit aan hen zijn gaan behoren.

¹⁶⁹ Kan ook aan ouder kind, maar hoe eerder je ermee begint en dus hoe jonger het kind, hoe groter de voordelen kunnen zijn.

c. Wat is het voordeel?

Door kinderen aandelen in een BV te geven, waarin op verschillende manieren activiteiten worden gestart, wordt schenk- en erfbelasting voorkomen.

Signalen

- Op verschillende websites van belastingadviespraktijken wordt de "baby-bv" geadviseerd als mogelijkheid om erf- en schenkbelasting te voorkomen.

9. Oneigenlijk gebruik maken van de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR)

a. Basisregeling

Schenken en erven is in Nederland belast tegen 10%-20% (kinderen van ouders), 18%-36% (kleinkinderen) of tegen 30%-40% (andere relaties). Indien de verkrijging bestaat uit ondernemingsvermogen geldt daarvoor echter een vrijstelling mits sprake is van een bedrijfsopvolging. Deze vrijstelling bedraagt 100% per objectieve onderneming tot een waarde van ongeveer € 1,1 miljoen. Het overige ondernemingsvermogen is voor 83% vrijgesteld. Deze vrijstelling beoogt liquiditeitsproblemen bij de onderneming te voorkomen als gevolg van de te betalen schenk- of erfbelasting.¹⁷⁰ Om voor de faciliteiten in aanmerking te komen, moet sprake zijn van een bedrijfsopvolging. Daarvan is volgens de wet sprake als een onderneming is verkregen die de schenker minimaal vijf of de erflater minimaal een jaar als ondernemer heeft gedreven en de voortzetter de onderneming gedurende minimaal vijf jaar voortzet. De onderneming mag ook in een bv worden gedreven. In dat geval moet de schenker of erflater de aandelen minimaal vijf jaar of een jaar in bezit hebben en het lichaam de onderneming gedurende diezelfde periode hebben gedreven. De voortzetter mag vervolgens de aandelen vijf jaar niet vervreemden en het lichaam moet de onderneming blijven drijven.

b. Hoe werkt het?

De "Rollatorinvestering"

Een tante bezit €70 miljoen spaar- of beleggingsvermogen en haar enige erfgenaam is een neef.¹⁷¹ Bij overlijden van tante zou er €25 miljoen erfbelasting moeten worden betaald door de neef (36% maal €70 miljoen). Dit wordt voorkomen door de € 70 miljoen als ondernemingsvermogen om te vormen en dit te regelen voordat tante komt te overlijden. Daartoe stort tante de €70 miljoen als agio¹⁷² in de holding van de neef. Onder deze holding hangen diverse werkmaatschappijen. Zowel de holding als de werkmaatschappijen zijn bv's. De tante komt door de storting van haar vermogen in bezit van 0,99% van het aandelenkapitaal in de holding van de neef. Toch is zij

¹⁷⁰ Er bestaat ook een vrijstelling voor het verschil tussen de waarde going concern en de liquidatiewaarde als de eerste lager is dan de laatste. Deze vrijstelling heeft tot doel bij voorzetting van de onderneming de verkrijger niet te belasten naar (vaak veel) hogere liquidatiewaarde wat voortzetting onderneming in gevaar zou kunnen brengen.

¹⁷¹ Kan ook gaan om moeder en zoon. Voor tante en neef geldt een hogertarief in de schenk- en erfbelasting dan voor de ouder-kind relatie

¹⁷² Agio is wat op aandelen wordt gestort bovenop de nominale waarde en behoort net als het nominale aandelenkapitaal tot het eigen vermogen van een vennootschap. Een storting van € 1.000 op een aandeel van nominaal € 100 levert dus € 900 agio op. In verband met een bv waarin spaargeld wordt gestort kan de keuze voor agio voor de hand liggen als iemand al een bv heeft. Er hoeven dan in verband met de storting geen nieuwe aandelen te worden uitgegeven. Bij de oprichting van een nieuwe bv zal bij inbreng van spaargeld doorgaans geen agio worden gestort op aandelen, maar onmogelijk is het niet. Agio is voor de bv eigen vermogen, net als het op de aandelen gestorte kapitaal. De terugbetaling van gestort kapitaal, en dus ook van agio, is belast voor de inkomstenbelasting. Het kan echter onbelast plaatsvinden als via de notaris het agio eerst wordt omgezet in aandelenkapitaal en het aandelenkapitaal overeenkomstig wordt verminderd. Voor de notaris zijn dit standaardhandelingen.

aanmerkelijkbelanghouder. Zij heeft namelijk 100% van de aandelen van een bepaalde soort.¹⁷³ De tante is nu 'ondernemer' in de zin van de BOR.¹⁷⁴ Het geldt dat de holding van tante heeft ontvangen, kwalificeert vervolgens alleen voor de BOR indien dit geldt voor de holding ondernemingsvermogen vormt en geen beleggingsvermogen.

In casu is sprake van ondernemingsvermogen omdat als gevolg van de toerekeningsregel de holding bij fictie een of meer ondernemingen drijft en het geld gebruikt om bedrijfsleningen af te lossen en bedrijfspanden te kopen (€20 miljoen).¹⁷⁵ Daarnaast heeft de holding het voornemen om een concurrerend familiebedrijf met een waarde van €50 miljoen over te nemen. Tante overlijdt twee jaar later. Stel dat haar aandelen nog steeds € 70 miljoen waard zijn. De erfbelasting bedraagt dan als gevolg van de toepassing van de BOR € 4,2 miljoen in plaats van € 25,2 miljoen. Een voordeel van circa € 21 miljoen. Na vijf jaar is de vrijstelling voor de neef definitief. Overigens is de overname van de concurrent niet doorgegaan. De holding zag daarvan toch af. Hierop zit geen sanctie nu geen sprake is van een staking van de onderneming.

c. Wat is het voordeel?

Het voordeel is besparing op schenk- en erfbelasting. Het kan gaan om zeer grote bedragen zoals in het voorbeeld hierboven beschreven. In hoofdstuk 3 paragraaf 3.2.5 wordt toegelicht in welke mate de BOR de belastingdruk op schenkingen – en erfenissen verlaagd en dat het gebruik van de BOR zeer scheef is verdeeld.

10. Voordelige vermogenstransacties binnen de familie

a. Basisregeling

Ouders verstrekken aan kinderen leningen om daarmee een eigen woning te kopen. De fiscaliteit maakt het aantrekkelijk om de vergoeding voor het verstrekken van een lening voor de eigen woning tegen een hogere rente af te spreken dan wat men bij een bank aan rente zou moeten betalen. De hogere rentevergoeding wordt bijvoorbeeld beargumenteerd met het ontbreken van hypothecaire zekerheid waardoor er sprake is van een mindere verhaalszekerheid en een lange overeengekomen rentevaste periode van 30 jaar.

b. Hoe werkt het?

De "familiebank"

Kind koopt een woning voor € 350.000 en financiert deze met een annuïtaire lening van € 300.000 en € 50.000 eigen geld. Het kind leent € 300.000 van zijn ouders, zonder hypothecaire zekerheid en een rentevaste periode van 30 jaar. Zij komen een rente van 4,5% overeen. Bij een bank zou het kind diezelfde lening kunnen krijgen onder hypothecaire zekerheid en kiest men vaak voor een kortere rentevaste periode van bijvoorbeeld 10 of 20 jaar tegen een rente van tussen de 1,5% en 2,1% met toepassing van de Nationale Hypotheek Garantie (NHG). Het kind betaalt het eerste jaar

¹⁷³ Er zijn in praktijk vele type aandelen. Zie ook fiche 22. Niet elke type aandeel kwalificeert als ondernemingsvermogen. Voor toepassing van de BOR is dat wel van belang. In deze casus is het niet de bedoeling dat tante gewone aandelen krijgt. Die aandelen delen volledig mee in de overwaarde en dat ziet haar neef niet zitten. Tante zou het geld kunnen lenen aan de holding van de neef, maar dan bezit zij een vordering en die kwalificeert niet als ondernemingsvermogen. Uitgifte van preferente aandelen is evenmin een optie van BOR-perspectief. Die kwalificeren namelijk evenmin. Daarom wordt een tussenvorm gecreëerd. De holding van de zoon reikt aan de tante een gewoon aandeel van € 1000 nominaal uit. Daarop stort zij € 70 miljoen agio (zie voetnoot 10) waarover zij een vaste zakelijke vergoeding ontvangt. De tante bezit 0,99% van het aandelenkapitaal in de holding. Toch is zij aanmerkelijkbelanghouder. Zij heeft namelijk 100% van de aandelen van een bepaalde soort. Ervan uitgaande dat materieel gezien geen sprake is van een preferent aandeel (hierover bestaat discussie in de uitvoering) is de tante 'ondernemer' in de zin van de BOR.

¹⁷⁴ Zie voetnoot 11.

¹⁷⁵ Zie ook Centraal Planbureau (CPB). (2022). Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsopvolging en bedrijfsverdracht. Den Haag: Centraal Planbureau.

ongeveer € 13.500 rente aan zijn ouders. Aan de bank zou het kind bij een rente van 2% het eerste jaar ongeveer € 6.000 aan rente moeten betalen. In plaats van € 6.000 aan hypotheekrente kan het kind € 13.500 aan rente van zijn inkomen in box 1 aftrekken (in 2022 tegen 40%). Daarentegen betaalt het kind wel veel meer rente, maar in vrijwel alle gevallen beslissen de ouders om een deel van de rente, veelal een bedrag gelijk aan de schenkingsvrijstelling tussen ouders en kinderen (€ 5.677), aan het kind belastingvrij terug te schenken. Bij een schenking tot dat bedrag hoeft namelijk geen aangifte schenkbelasting te worden gedaan.

c. Wat is het voordeel?

Voordeel voor kinderen door belastingvrije schenking van deel van de aan de ouders betaalde rente. Dit naast de hypotheekrenteafrek van het kind in box 1.

4. Rol van vermogen en de verdeling daarvan tijdens besluitvorming

SAMENVATTING

- In dit IBO is onderzocht óf en zo ja welk (aanvullend) instrumentarium ten aanzien van vermogen en de vermogensverdeling een rol kan spelen bij besluitvorming en debat. Het IBO doet de aanbeveling om jaarlijks de ontwikkeling van de vermogensverdeling te monitoren, maar hier niet jaarlijks bij de besluitvorming op te sturen.
 - Het monitoren van de vermogensverdeling kan door jaarlijks terug te kijken met een standaard set met relevante informatie over aspecten van de (ontwikkelingen in de) vermogensverdeling in Nederland.
 - Vervolgens is “vooruitkijken” van belang om de effecten van voorgenomen beleid in beeld te brengen. De kracht van een standaardinstrumentarium of standaardplaatjes is “meten is weten”. Dit geldt ook voor de koopkrachtplaatjes die jaarlijks voor verschillende groepen huishoudens als gevolg van de beleidswijzigingen worden getoond tijdens besluitvorming.
 - Het IBO doet de aanbeveling om tijdens besluitvormingsmomenten meer oog te hebben voor de fiscale onevenwichtigheden in het belasten van vermogen zoals die naar voren zijn gekomen in de beleidsanalyse in hoofdstuk 3. Hiertoe is een standaard set met figuren ontwikkeld waarin ontwikkelingen in de belastingdruk als gevolg van beleid in beeld worden gebracht. Uit de analyse in dit IBO volgt dat het niet zinvol is om jaarlijks te sturen op de vermogensverdeling zelf dan wel de ontwikkelingen daarin.
 - Door jaarlijks door middel van een vast instrumentarium zowel terug te kijken als vooruit te kijken bij de besluitvorming worden ontwikkelingen ten aanzien van vermogen gemonitord. Dit instrumentarium biedt tijdens besluitvorming ook houvast om eventuele onbedoelde neveneffecten van beleid te identificeren.
-

4.1. TERUGKIJKEN OP DE VERMOGENSVERDELING

Met het jaarlijks in beeld brengen van de vermogensverdeling krijgt vermogen een standaard rol in de beleidsdiscussie. Alleen als vermogen en de verdeling daarvan voldoende in beeld zijn, kan het adequaat meegenomen worden in de beleidsdiscussie. Het CBS heeft hiervoor in het kader van dit IBO een infographic samengesteld. Daarin wordt net als in hoofdstuk 2 vanuit verschillende invalshoeken ingezoomd op de meest recente gegevens over de vermogensverdeling. Een zorgvuldig keuze van het moment en de vorm waarop een dergelijke infographic naar de Kamer wordt gestuurd, kan ervoor zorgen dat vermogen(sverdeling) de aandacht krijgt die het in het debat zou moeten hebben. Dat kan zijn op Verantwoordingsdag of Prinsjesdag, maar ook een ander moment kan overwogen worden. Een zorgvuldig door het IBO geselecteerde set van tabellen en figuren in de infographic geeft daarbij een compact maar veelzijdig beeld van de dynamieken die schuilgaan achter de vermogensverdeling en -opbouw. Een dergelijke infographic kan bestaan naast de uitgebreide informatie die het CBS al op zijn website presenteert. De infographic is opgenomen in bijlage 16.

Het jaarlijks in beeld brengen van de vermogensverdeling, betekent niet dat jaarlijks gestuurd kan en moet worden op ontwikkelingen in de vermogensverdeling. Zoals in hoofdstuk 1 beschreven, is overheidsbeleid slechts een van de vele factoren die een rol spelen bij de totstandkoming van de vermogensverdeling. Jaarlijkse sturing op de ontwikkelingen in de

vermogensverdeling is daarom niet zinvol, omdat niet eenduidig kan worden vastgesteld wat het effect gaat zijn op de verdeling.

De vermogensverdeling laat zich niet verantwoord in één cijfer vangen. Om die reden zijn er geen centrale maatstaven opgenomen in de infographic maar wordt vanuit verschillende invalshoeken gekeken. In de beleidsdiscussies en in het politieke debat is men vaak op zoek naar één maatstaf om de vermogensverdeling of de vermogensongelijkheid weer te geven. Veel gebruikte maatstaven als de Gini brengen de verdeling tussen huishoudens terug tot slechts één kerngetal. Daardoor is een maatstaf altijd een (te) vereenvoudigde weergave van de werkelijkheid. Een keuze voor een bepaalde maatstaf betekent dat de nadruk komt te liggen op slechts een specifiek deel van de verdeling en/of een paar dominante factoren. In hoofdstuk 2 is specifiek voor de veel gebruikte Gini-coëfficiënt beschreven hoe deze maar beperkt inzicht geeft op de ontwikkeling in de staarten van de verdeling en in de Nederlandse situatie vooral gevoelig is voor de huizenprijzen. Daaruit blijkt ook dat voor het goed in beeld krijgen van de vermogensverdeling verstandig is om vanuit verschillende invalshoeken in te zoomen op de vermogensverdeling. Alleen dan komen alle verschillende aspecten in beeld zoals hoofdstuk 2 laat zien.

Breder inzicht in de eigenschappen van de ongelijkheidsmaatstaven helpt om goed te begrijpen wat de maatstaven wel en niet laten zien. De vermogensverdeling wordt vaak gepresenteerd via verschillende (standaard) ongelijkheidsmaatstaven. Achter de ongelijkheidsmaatstaven schuilt vaak een technische uitleg. In bijlage 14 zijn de veel gebruikte maatstaven, zoals de Gini-coëfficiënt en de vermogensaandelen van de top 10% en de top 1% op een rij gezet en nader beschreven. De paradox is dat als je precies weet hoe de ongelijkheidsmaatstaven technisch in elkaar zitten, je ook direct de beperkingen ziet en daarmee de nadelen om exclusief te koersen op één van deze maatstaven in besluitvorming.

4.2. VOORUITKIJKEN

Effecten van fiscale maatregelen in beeld brengen

Het IBO doet de aanbeveling om de ontwikkeling in tarieven en belastingdruk op vermogens te monitoren en te betrekken bij relevante besluitvormingsmomenten aan de hand van een set standaardfiguren. Dit voorkomt dat het evenwicht in het belasten van verschillende typen werkenden respectievelijk het belasten van de verschillende vermogensvormen (opnieuw) uit het zicht verdwijnt, zoals na de invoering van het boxenstelsel in 2001 het geval lijkt te zijn geweest. Dit sluit aan bij de analyse van het fiscale beleid in hoofdstuk 3 waarbij deze onevenwichtigheden naar voren komen.

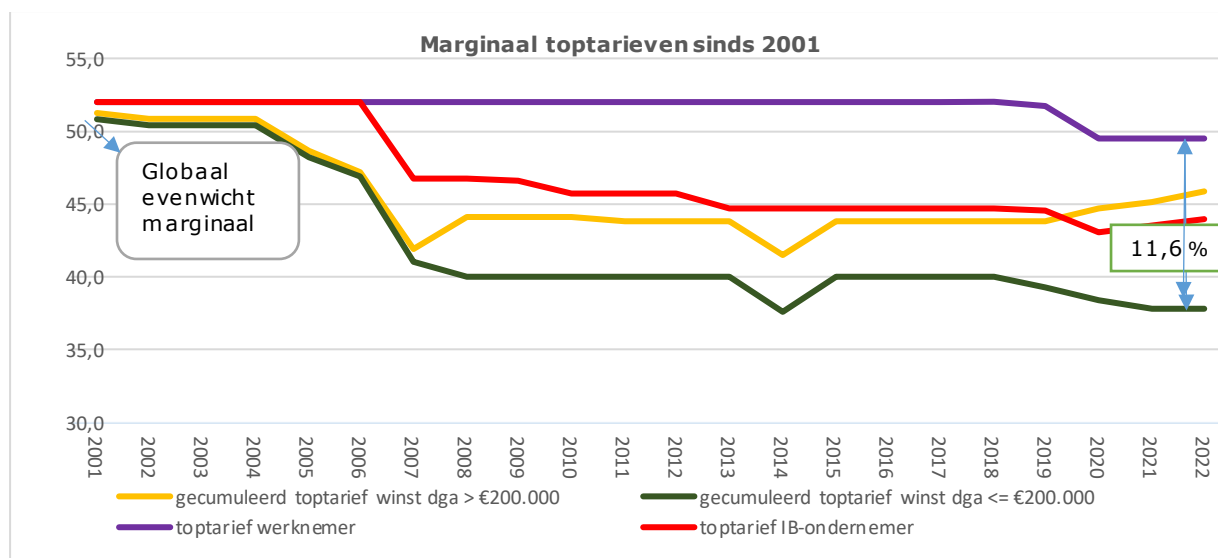
4.2.1. HET BELASTEN VAN VERSCHILLENDE TYPEN WERKENDEN IN BEELD

Door elk jaar de ontwikkeling in de marginale toptarieven van verschillende typen werkenden in beeld te brengen, verliest men het evenwicht niet opnieuw uit het oog.

Zoals in hoofdstuk 3 beschreven is bij de invoering van het boxenstelsel in 2001 een evenwicht in deze tarieven¹⁷⁶ beoogd ("globaal evenwicht"). Het voordeel van figuur 4.1 is dat het in een oogopslag laat zien wat de ontwikkeling van de tarieven vanaf 2001 door de tijd heen is geweest en, bij het toevoegen van toekomstige jaren, ook waar het in de toekomst naar toe beweegt.

¹⁷⁶ Het gaat concreet om respectievelijk het toptarief in box 1 in relatie tot de werknemer, het toptarief in box 1 gecorrigeerd voor de mkb-winstvrijstelling in relatie tot de IB-ondernemers en het gecombineerde Vpb-tarief en box 2-tarief voor een dga.

Figuur 4.1. Ontwikkeling marginale toptarieven op het inkomen van een werknemer, een zelfstandig ondernemer (IB-ondernemer) en een dga

4.2.2. DE BELASTINGDRUK OP VERSCHILLENDE VERMOGENSSOORTEN IN BEELD

Het in beeld brengen van de belastingdruk op de verschillende vermogenssoorten tijdens de besluitvorming bevordert afgewogen besluitvorming rond het belasten van vermogen. In figuur 4.2 wordt geïllustreerd hoe hoog de belastingdruk is op het (al dan niet forfaitair) rendement op de verschillende type vermogens in de verschillende boxen van de inkomstenbelasting. De belasting van de verschillende types verschilt niet alleen qua tarief maar ook qua (rendements)grondslag. In hoofdstuk 3 is uitgebreid toegelicht hoe verschillende vermogenssoorten worden belast en dat het uitmaakt of vermogen in box 1, box 2 of box 3 wordt belast en dat dit bovendien afhangt van de feiten en omstandigheden.¹⁷⁷ In de figuur worden zes typen vermogen behandeld om de verschillen inzichtelijk te maken: resultaat uit overige werkzaamheden (ROW), de eigen woning, aanmerkelijk belang in een bv met 100% winstuitkering, aanmerkelijk belang in een bv met winstuitkering na 20 jaar, vermogen in box 3 en lenen van de eigen bv (zie bijlage 12 voor een uitgebreidere beschrijving). Om de belastingdruk op verschillende vermogens in één figuur te kunnen vergelijken moet een bepaald rendement worden verondersteld. Dit IBO heeft figuren met verschillende veronderstelde rendementen bekeken die de verschillen het beste illustreren en besloten in dit rapport uit te gaan van een rendement van 4%.¹⁷⁸

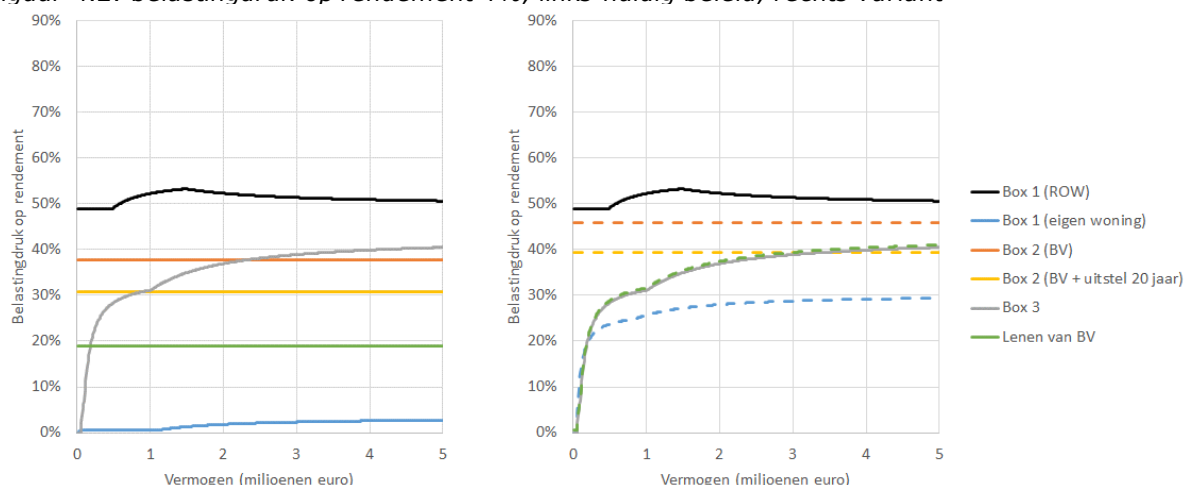
Door de verschillende typen vermogen in samenhang – en niet geïsoleerd – te presenteren, wordt de uiteenlopende belastingdruk helder; een druk die afhangt van het type vermogen en het belastingregime (box). De linker figuur 4.2 betreft het huidige beleid voor vermogens tussen de € 0 en € 5 miljoen, bij een rendement van 4%. De meeste vermogenssoorten kennen een (vrijwel) vlakke tariefstructuur (de lijnen lopen (vrijwel) horizontaal); alleen de vermogensbelasting in box 3 werkt progressief uit (stijgende lijn). Hoe dichter de lijnen bij elkaar liggen, des te kleiner het verschil in belastingdruk tussen vermogens. Het huidige beleid laat forse verschillen zien in belastingdruk, waarbij rendement uit Resultaat uit overige werkzaamheden (ROW) het zwaarst, en de eigen woning in box 1 het minst wordt

¹⁷⁷ Het maakt uit of vermogen dient voor privé, als belegging of ten behoeve van een onderneming. Daarbij kan er sprake zijn van actief of passief vermogensbeheer. Zie hoofdstuk 3 voor een uitgebreide toelichting.

¹⁷⁸ Als voorbeeld van wat netto rendement inhoudt als het gaat om belastingen van (inkomen uit) vastgoed: dit betreft het saldo van huurinkomsten en waardestijging enerzijds en onderhouds- en overige kosten anderzijds. Zo moet ook het eigenwoningforfait worden gezien.

belast.¹⁷⁹ Deze manier van presenteren sluit tevens aan bij motie Hammelburg¹⁸⁰ om te kijken naar een aantal voorbeeldhuishoudens waarbij op een systematische manier de behandeling van verschillende vermogenssoorten in verschillende boxen wordt getoond.

Figuur 4.2: belastingdruk op rendement 4%, links huidig beleid, rechts variant¹⁸¹

Door een voorgestelde wijziging in de vermogenssfeer in context – en niet geïsoleerd – te presenteren ontstaat direct inzicht of en hoe de evenwichtigheid in het belasting wordt beïnvloed. Rechter figuur 4.2 bevat een simulatie waarin het eigenwoningforfait wordt verhoogd, terwijl het lage Vpb-tarief en de mogelijkheid om van de eigen bv te lenen worden afgeschaft.¹⁸² Een veranderde belastingdruk wordt weergegeven door een stippellijn, een ongewijzigde belastingdruk door een doorgetrokken lijn. Door de lijnen in de linker en rechterfiguur met elkaar te vergelijken ziet men de verandering in de belastingdruk. Zo leidt het afschaffen van het lage Vpb-tarief tot een hogere (oranje) lijn in de rechter dan in de linker grafiek, en het afschaffen van het lenen van de bv tot een progressieve belastingdruk in lijn met box 3 (grijs en groen liggen over elkaar heen). De zes lijnen in de rechterfiguur liggen veel dichter bij elkaar dan in de linker: de verschillende vermogens worden gelijk(er) belast dan in de huidige situatie.

4.2.3. LOSSTAANDE ANALYSES

Meer aandacht voor de koopkrachtgevolgen van vermogensgerelateerde beleid. Er is weinig aandacht voor vermogen in de wijze waarop de koopkrachtontwikkeling inzichtelijk wordt gemaakt. Er zijn meerdere opties mogelijk om hier meer aandacht aan te besteden, waarvan er hier twee worden uitgelicht. Ten eerste kunnen bepaalde maatregelen meegenomen worden in de koopkrachtberekeningen. Het CPB en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zijn voornemens bij het doorrekenen van vermogensmaatregelen in de koopkracht eerst te kijken of er verbeteringen nodig zijn in de wijze waarop de verschillende vermogensvormen daarin worden meegenomen¹⁸³. Bij een raming of doorrekening van relevante maatregelen kan de boxplot van de statische koopkracht worden uitgebreid met vermogensgroepen. Door de vermogensgroepen apart zichtbaar te maken, wordt inzichtelijk wat een maatregel betekent voor de koopkracht en daarmee

¹⁷⁹ In dit voorbeeld is uitsluitend gewerkt met bezit en niet met een eventuele schuld die daar tegenover staat zoals hypotheekschuld.

¹⁸⁰ TK, vergaderjaar 2021/2022, 35827, nr 7, TK, vergaderjaar 2021/2022, 35827, nr 10 en TK, vergaderjaar 2021/2022, 35827, nr 63.

¹⁸¹ Zie bijlage 12 'Achtergrond en aannames analyse belastingdrukfiguren'.

¹⁸² Ook in de rechterfiguur 4.2 is uitgegaan van een werkelijk rendement van 4% net als in de linker figuur.

¹⁸³ Centraal Planbureau (CPB). (2016). Koot, P., M. Vlekke, E. Berkhout en R. Euwals, MIMOSI: Microsimulatiemodel voor belastingen, sociale zekerheid, loonkosten en koopkracht (geactualiseerde beschrijving 2016), CPB Achtergronddocument, Den Haag: Centraal Planbureau.

het besteedbaar inkomen van verschillende vermogensgroepen. Dit geeft nog geen inzicht op het effect op vermogen zelf, zoals ook hieronder in paragraaf 4.3 wordt uitgelegd. Zie bijlage 13 voor een voorbeeld van een uitwerking van de boxplot optie. Ten tweede kunnen voorbeeldhuishoudens in beeld worden gebracht. Dan wordt voor een aantal specifiek gekozen huishoudens het effect van een maatregel uitgewerkt. Dit laatste kan helpen bij het begrip van de koopkrachtgevolgen van een vermogensgerelateerde maatregel, omdat het op een herkenbaar niveau inzicht geeft in de effecten van een maatregel. Tegelijk kunnen de effecten op voorbeeldhuishoudens niet eenvoudig veralgemeniseerd worden. Overigens geldt voor alle analyses van vermogen in koopkracht dat deze altijd partieel zijn. Zo is het niet mogelijk de Vpb mee te nemen in deze analyses, omdat Vpb wordt geheven op het niveau van een onderneming en de koopkrachtontwikkeling op het niveau van een huishouden wordt berekend.

Het Centraal Planbureau (CPB) zal losstaande analyses van vermogensvraagstukken maken en heeft aangegeven daarnaast geen kwantitatieve vermogensindicator te ontwikkelen. Het CPB is als onafhankelijke rekenmeester op het gebied van het ramen van economische ontwikkelingen, de partij om na te denken over manieren om de ontwikkelingen in de vermogensverdeling in beeld te brengen. Het planbureau heeft verschillende opties afgewogen. Het planbureau verwacht met losstaande analyses beleidsmakers beter tegemoet te komen dan met het ontwikkelen van een kwantitatieve indicator voor de vermogensverdeling voor in ramingen of beleidsdoorrekeningen. Een kwantitatieve indicator biedt niet de noodzakelijke flexibiliteit om de vermogenseffecten van een individuele maatregel op een goede manier door te lichten.

4.3. WAT LEREN WE VAN KOOPKRACHTPLAATJES?

Het is niet mogelijk om op een verantwoorde manier vermogenseffecten in beeld te brengen zoals koopkracht dat met inkomenseffecten doet. Daarvoor verschillen het concept vermogen en inkomen te veel van elkaar. Waar inkomen een stroomvariabele is die ieder jaar weer op nul start, is vermogen een voorraadvariabele die zich ieder jaar verder ontwikkelt. Hierdoor speelt beleid bij vermogen een kleinere rol dan bij inkomen en zijn economische en zelfversterkende effecten zoals beschreven in hoofdstuk 1 ook bepalende factoren. Zo gaat een vermogensbelasting eerst ten laste van het besteedbaar inkomen. Er zijn vervolgens aannames rond de verdeling van het besteedbaar inkomen over consumptie en sparen nodig en over de invulling van de vermogensmix om dit inkomenseffect door te vertalen naar vermogen. Tot slot zijn bij vermogen langjarige effecten veel belangrijker dan wat er jaar op jaar gebeurt. Langjarige ramingen zijn met veel meer onzekerheid omgeven dan ramingen voor slechts één jaar vooruit.

Wel kunnen er lessen getrokken worden uit de koopkrachtplaatjes voor het in beeld brengen van vermogen bij besluitvorming. Het is belangrijk om deze lessen mee te nemen in het denken over het in beeld brengen van vermogen tijdens besluitvorming, om zo eventuele valkuilen te vermijden. De belangrijkste lessen zijn:

1. Meten is weten

Door koopkrachtplaatjes jaarlijks in beeld te brengen, is besluitvorming mogelijk die sterk gericht is op inkomensbeleid. Als vermogen niet voldoende in beeld wordt gebracht, betekent dat ook dat de mogelijkheden om hier in besluitvorming en beleid rekening mee te houden beperkter zijn.

2. Wat simpel begint, eindigt vaak complex

Bij modellen is er een spanning tussen eenvoud en begrijpelijkheid enerzijds en zo goed mogelijk aansluiten bij de werkelijkheid anderzijds. Koopkrachtplaatjes zijn ooit simpel begonnen met een set van voorbeeldhuishoudens. In de loop van de jaren is het model steeds

verder uitgebreid met onder meer gegevens van “echte” huishoudens. Dat geeft verdiepende inzichten, maar is ook lastiger te interpreteren.

3. Tekortkomingen kunnen acceptabel zijn

De koopkrachtplaatjes kennen tekortkomingen. Zo is bij koopkracht de sterke aanname gemaakt dat er geen veranderingen in de persoonlijke situatie zijn. Dit “statische” beeld wijkt bewust af van de dynamische werkelijkheid, want is nodig om de bijdrage van beleid en economische ontwikkelingen goed zichtbaar te maken.¹⁸⁴

4. Risico van sturen op de plaatjes

Er is in het verleden meer gestuurd op de koopkrachtplaatjes dan gewenst¹⁸⁵

Bezien vanuit deze lessen kan bij vermogen nog meer dan bij inkomen de vraag gesteld worden in hoeverre het wenselijk is om beleid te voeren op externe effecten zoals ontwikkelingen in aandelenkoersen. Een ander aandachtspunt is dat vermogensoverdrachten (schenkingen en erfenissen) niet binnen een statische analyse passen; hiervoor zou een levenslopanalyse nodig zijn. Tot slot geeft inzicht in het effect van beleid op vermogen of vermogensinkomsten nog niet direct inzicht op het effect op de vermogensverdeling. Dat vergt nog een extra stap.

¹⁸⁴ Zie Koopkracht | CPB.nl.

¹⁸⁵ Zie Volkskrant. (2018), L. van Geesten P. Koot, Met koopkracht in de hand kun je niet bepalen hoe je eigen portemonnee er volgend jaar uit gaat zien. Volkskrant, 6 maart 2018. Zie <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/met-koopkrachtplaatjes-in-de-hand-kun-je-niet-bepalen-hoe-je-eigen-portemonnee-er-volgend-jaar-uit-gaat-zien>.

5. Beleidsrichtingen

5.1. INLEIDING

In voorgaande hoofdstukken zijn de aandachtspunten geïnventariseerd. Daarnaast is een lijst met beleidsopties uitgewerkt (zie fichebundel in bijlage 15). In dit hoofdstuk worden beleidsrichtingen weergegeven om de diverse aandachtspunten te adresseren via samenhangende keuzes uit de fichebundel. De beleidsrichtingen zijn complementair aan elkaar en kunnen dus met elkaar worden gecombineerd. In de fichebundel bevat de beleidsrichting 'Fiscale onevenwichtigheden aanpakken' maatregelen die elkaar kunnen versterken maar juist ook kunnen tegenwerken. Daarom zijn in dit hoofdstuk voor deze beleidsrichting drie pakketten samengesteld (pakket 2A, B en C), waarbinnen rekening is gehouden met de onderlinge samenhang tussen maatregelen. Deze pakketten vullen elkaar aan en sluiten elkaar niet uit.

5.2. OVERZICHT BELEIDSRICHTINGEN

1. Meten is weten (zie paragraaf 5.3)

Door breder te voorzien in beleidsinformatie over de vermogensverdeling, alsmede de effecten van fiscaal beleid hierop in beeld te brengen en te monitoren, kan deze kennis en signalering expliciet in de beleidsvorming worden meegenomen. Er worden hierbij 5 invalshoeken onderscheiden:

- Monitoren en presenteren bij besluitvorming van ontwikkeling belastingtarieven verschillende typen werkenden en belastingdruk van verschillende vermogenssoorten
- Periodiek/jaarlijks in beeld brengen van opmerkelijke belastingconstructies
- Jaarlijks de ontwikkelingen in de vermogensverdeling voor beleid en politiek in beeld brengen en daarmee de aandacht hiervoor meer in de beleidscyclus verankeren (bijvoorbeeld via infographic CBS).
- Continue overheidsbrede aandacht voor verbetering en borging van data over (nieuwe) vermogensvormen en de daarop gebaseerde statistieken.
- Borgen van aangiftegegevens over vermogen en daarbij overwegen om een aandeelhoudersregister in te voeren

2. Fiscale onevenwichtigheden aanpakken (zie paragraaf 5.4)

Het gelijker belasten van inkomen uit arbeid en vermogen en de verschillende vermogensvormen kan bijdragen aan het beperken van fiscale onevenwichtigheden. Dit leidt tot minder mogelijkheden voor fiscaal gestuurd gedrag waarvan het voordeel vooral neerslaat bij grote vermogens:

- Gelijker belasten van verschillende typen werkenden: pakket A
- Gelijker belasten van verschillende vermogensoverdrachten: pakket B
- Gelijker belasten van verschillende vermogensvormen: pakket C
- Actie ondernemen op de lijst met "Opmerkelijke belastingconstructies"

3. Bevorderen kansengelijkheid via vermogensoverdrachten tussen generaties (zie paragraaf 5.5).

Met het oog op kansengelijkheid kan men ook predistributief, bij de start van de vermogensopbouw, maatregelen treffen met de schenk- en erfbelasting. Dat bevordert een gelijke start voor iedereen.

4. Richten op verdeling top/midden/onderkant (zie paragraaf 5.6)

Kijkend vanuit de verdeling top/midden/onderkant bevat deze beleidsrichting specifieke maatregelen per groep. Daarbij is de onderkant van de vermogensverdeling met vermogensmaatregelen moeilijker te bereiken. Voor deze groep is een aantal predistributieve maatregelen uitgewerkt.

5. Herziening van het boxenstelsel (zie paragraaf 5.7)

De beleidsopties laten zien dat er handelingsperspectief is binnen het huidige belastingstelsel en op korte termijn. Tegelijkertijd is een deel van de problematiek inherent aan het huidige boxenstelsel, omdat het strikte onderscheid tussen verschillende boxen arbitrage in de hand werkt. Op de lange termijn kan de problematiek fundamenteeler worden geadresseerd in een herziening van het huidige boxenstelsel.

6. Richten op (internationale) financialisering (zie paragraaf 5.8)

Overwinsten op onroerend goed dragen bij aan een (te) grote vermogensconcentratie in onroerend goed, wat een rem kan zetten op de verdere groei van de economie. Met de maatregelen uit deze beleidsrichting kan een eerste stap worden gezet in het fiscaal anders behandelen van overwinsten op onroerend goed en daarmee het bestrijden van eventuele (ongewenste) neveneffecten van vermogensconcentratie in onroerend goed. Gezien de zeer grote buitenlandse investeringsposities en bijbehorende financieringen en inkomstenstromen die via Nederland lopen, kunnen maatregelen die ongewenste financieringsstromen tegengaan ook internationaal een verschil maken.

5.3. METEN IS WETEN

Door effecten van beleid in beeld te brengen en te monitoren kan en zal deze kennis meer expliciet in de beleidsvorming en het politieke debat worden meegenomen. Er worden hierbij 5 invalshoeken onderscheiden:

1. Monitoren en presenteren bij besluitvorming van ontwikkeling belastingtarieven verschillende typen werkenden en belastingdruk van verschillende vermogenssoorten.

Om te voorkomen dat het evenwicht in het belasten van verschillende typen werkenden respectievelijk het belasten van de verschillende vermogensvormen (opnieuw) uit het zicht verdwijnt, worden ontwikkeling in tarieven en belastingdruk voortdurend gemonitord, inzichtelijk gemaakt en betrokken bij de besluitvorming aan de hand van een set standaardfiguren (zie hoofdstuk 4).

2. Periodiek/jaarlijks in beeld brengen opmerkelijke belastingconstructies.

Het periodiek presenteren van een lijst van opmerkelijke "belastingconstructies" op basis van signalen vanuit de uitvoering geeft inzicht in hoe fiscaal beleid in de praktijk kan uitpakken. Met dit overzicht kan de vraag worden geïnitieerd of dit zo is beoogd en maatschappelijk wenselijk is en zo niet welke beleidsopties hier prudent zijn (zie hoofdstuk 3 en fiche nr. 3).

3. Jaarlijks de vermogensverdeling in beeld brengen (CBS infographic).

Alleen als vermogen voldoende in beeld is, kan het ook meegenomen worden in de beleidsdiscussie. Het CBS heeft hiervoor in het kader van dit IBO een infographic samengesteld. Daarin wordt vanuit verschillende invalshoeken ingezoomd op de meest recente gegevens over de vermogensverdeling. Een zorgvuldige keuze van het moment waarop een dergelijke infographic naar de Kamer wordt gestuurd, zorgt dat het niet aan de aandacht ontsnapt. Dat kan zijn op Verantwoordingsdag of Prinsjesdag, maar ook een ander moment kan overwogen worden. De infographic geeft een compact en veelzijdig beeld van de

dynamieken die schuilgaan achter de vermogensverdeling en kan dan bestaan naast de uitgebreide informatie die het CBS al op zijn website presenteert.

4. Continue aandacht voor verbetering van informatie over vermogens(verdeling).

De beschikbare data over vermogen en daarop gebaseerde CBS statistieken zijn van hoge kwaliteit, ook internationaal gezien, maar er zijn verbeteringen mogelijk. En alleen als vermogen en de verdeling daarvan voldoende in beeld zijn en blijven, kan het adequaat meegenomen worden in de beleidsdiscussie. Daarom is het ook belangrijk dat er overheidsbreed continu aandacht blijft voor verbetering en borging van de achterliggende data, ook daar waar nieuwe vermogenstitels ontstaan en/of specifieke vermogensvormen nog onvoldoende of niet in beeld zijn. Zo wordt het bezit van cryptovaluta en contant geld slecht waargenomen terwijl deze officieel tot het box 3 vermogen behoren. Dat geldt ook voor specifieke roerende zaken als schilderijen, boten en andere waardevolle bezittingen, die alleen relevant zijn voor box 3 als het beleggingen zijn. (zie hoofdstuk 2 en 3). Ook is er nog onvoldoende zicht op het vermogen van huishoudens ondergebracht in stichtingen, wat een manier kan zijn om de belastingheffing te optimaliseren.¹⁸⁶ Het IBO doet dan ook specifiek nog de aanbeveling om een onderzoek te starten naar de omvang van vermogens van huishoudens ondergebracht in stichtingen.

5. Borgen van aangifte data over vermogen en daarbij overwegen om een aandeelhoudersregister in te voeren.

Het ontbreekt vaak aan basisinformatie over het gebruik van bestaande fiscale regelingen, zoals vrijstellingen, kortingen en aftrekposten. Het is daardoor maar beperkt mogelijk om deze regelingen te analyseren, monitoren en evalueren.¹⁸⁷ Daarom is borging van aangifte data van fiscale regelingen belangrijk (fiche nr. 2). Daarnaast valt het te overwegen om een aandeelhoudersregister in te voeren. Dit register betreft niet de gemiddelde aandeelhouder in box 3: het gaat hier om aandelen die veelal niet op de effectenbeurzen worden verhandeld. In het register worden alle aandeelhouders van bv's en aandeelhouders "op naam" van nv's geregistreerd¹⁸⁸, met daarbij de verkrijgingsprijs, indien mogelijk (een proxy van) de huidige economische waarde en de transacties die hebben plaatsgevonden. Het recent ingevoerde UBO-register voorziet niet in deze informatie. Een dergelijk register kan ook de bestrijding van financieel-economische criminaliteit ondersteunen en de Belastingdienst helpen in handhaving.¹⁸⁹ Tot slot kan het de introductie van andere belastingmaatregelen, waaronder een brede vermogensbelasting, ondersteunen (fiche nr. 1). Een dergelijk register gaat wel met enige administratieve lasten gepaard.

5.4. FISCALE ONEVENWICHTIGHEDEN AANPAKKEN

In hoofdstuk 3 zijn verschillende fiscale onevenwichtigheden geïdentificeerd. In deze paragraaf zijn beleidsrichtingen uitgewerkt waarmee de onevenwichtigheden kunnen worden verholpen. Er zijn 3 pakketten opgenomen. Met pakket A wordt meer evenwicht in het belasten van verschillende typen werkenden gebracht. Voorgesteld wordt om pakket A stapsgewijs in te voeren, hier is uitgegaan van 4 jaar. Pakket B draagt bij aan het gelijkjer belasten van de overdracht van

¹⁸⁶ Over het vruchtgebruik dan wel blote eigendom van vermogen in stichtingen aangifte te worden gedaan in box 3.

¹⁸⁷ Zo is gebleken bij de recente evaluatie van de bedrijfsopvolgingsregelingen waarbij de doelmatigheid van de doorschuifregeling (DSR) in de inkomstenbelasting van de box 2 claim op niet-uitgekeerde winst niet kon worden geëvalueerd vanwege het ontbreken van aangifte data over het gebruik van de vrijstelling.

¹⁸⁸ De aandelen van een bv zijn verdeeld onder een besloten groep aandeelhouders. De aandelen staan op naam en kunnen niet vrij worden verhandeld. Bij een naamloze vennootschap worden aandelen wel verhandeld en kunnen aandelen op naam van de eigenaar staan. In de meeste gevallen staan aandelen van een nv niet op naam.

¹⁸⁹ Dit is het verlengde van de UBO-registratie die vanaf 27 maart 2022 verplicht is. UBO staat voor ultimate beneficial owner en is met het doel van bestrijding van financieel-economische criminaliteit zoals witwassen, fraude, belastingontduiking en terrorisme financiering opgericht. Zo wordt het UBO-register gebruikt voor Europese sancties tegen Russische bedrijven. Uit het UBO-register wordt gehaald of handelaren handeldrijven met Russische bedrijven. Vanwege de sancties is die handel verboden. Bij een bv of nv bijvoorbeeld gaat het om personen met meer dan 25 procent van de aandelen of personen met meer dan 25 procent van de stemrechten, dan wel personen die de feitelijke zeggenschap over de onderneming hebben.

verschillende soorten vermogen. Tot slot brengt pakket C meer evenwicht in het belasten van verschillende vermogensvormen. Dit pakket bevat met name maatregelen voor de eigen woning en het aanvullend pensioen, waarmee op korte termijn eerste stappen kunnen worden gezet in het gelijker belasten van deze vermogens met andere vermogensvormen. Deze pakketten impliceren forse wijzigingen en brengen onzekerheden met zich mee. Maar daar staat ook een grote opbrengst tegenover in de vorm van minder belastingarbitrage, minder onbeoogde neveneffecten en lagere transactiekosten. Dat levert welvaartswinst op en zorgt voor meer doelmatigheid.

Pakket A

De maatregelen hebben een budgettaire opbrengst. Het vergt een politieke weging om te bezien hoe met een terugsluis moet worden omgegaan. Er kan worden gekozen voor een verlaging van de lasten op arbeid. Hierbij zijn verschillende perspectieven mogelijk. Een eerste perspectief bij pakket A is die van een constante lastendruk voor bedrijven. In dat geval kan gekozen worden voor een verlaging van de lasten op arbeid door lagere werkgeverspremies. Lagere werkgeverspremies werken niet door in het fiscale evenwicht tussen verschillende vormen van arbeid en vermogen. Bovendien is het effect dat werkgevers via een verlaging van de werkgeverspremies directer ondersteund worden om mensen aan te nemen. Een ander perspectief is om de lasten op arbeid voor burgers te verlagen. In dat geval worden de tarieven van box 1 in de inkomstenbelasting verlaagd.

Pakket A: Meer evenwicht in het belasten van verschillende typen werkenden			
Fiche	Maatregel	Budgettair jaar t+1 (x € mln)	Budgettair jaar t+4 (x € mln)
6	Afschaffen lage Vpb-tarief	1300	5200
8	Afschaffen lenen van de eigen bv inclusief eigenwoningschuld	53	53
9	Afschaffen mkb-winstvrijstelling	500	1750
7	Afschaffen doelmatigheidsmarge gebruikelijk loon	802	650
	Totale opbrengst	2355	7653
Terugsluis opties		Mutatie (%-punt)	Mutatie (%-punt)
Voorbeeld terugsluis I	Lagere lasten bedrijven via werkgeverspremies (AOF-premie van 6,67%):	-1,86	-3,83
Voorbeeld terugsluis II	Lagere lasten burgers via box 1 in IB: (1 ^e schijf 37,05% en toptarief 49,5%)	toptarief -7,4	toptarief -7,4 en 1 ^e schijf -1,26

Toelichting pakket A

- Bij de introductie van het boxenstelsel bij Wet IB2001 is bij de tariefsbepaling een zeker evenwicht beoogd in het belasten van werknemers, zelfstandig ondernemers¹⁹⁰ en dga's, oftewel werknemers en ondernemers. In de loop van de jaren is het stelsel steeds verder van dit evenwicht af komen te staan. Zelfstandig ondernemers worden lager belast dan werknemers, en dga's weer lager dan zelfstandig ondernemers.

¹⁹⁰ Fiscaal worden zelfstandig ondernemers vaak aangeduid met IB-ondernemers. Dit om deze ondernemers te onderscheiden van dga's.

- Het looninkomen van een werknemer, het inkomen van een zelfstandig ondernemer en het inkomensdeel "inkomen uit arbeid" van de dga wordt allemaal in box 1 belast. Voor de IB-ondernemer zorgt echter de mkb-winstvrijstelling voor een lager toptarief in box 1.¹⁹¹ En voor de dga wordt het (andere) inkomensdeel "inkomen uit vermogen" (winst) in de vennootschapsbelasting (Vpb) belast en daarna – bij winstuitkering – in box 2, wat resulteert in een lager (gecumuleerd) marginaal tarief. Hierdoor is de facto in 2022 geen sprake meer van evenwicht.
- De verstoring van het evenwicht is voor de dga het gevolg van opeenvolgende verlagingen van de Vpb-tarieven en het verhogen van de bijbehorende schijfgrens. Daarnaast heeft de introductie van de mkb-winstvrijstelling voor zelfstandig ondernemers gezorgd voor grotere verschillen tussen werknemers en zelfstandig ondernemers.¹⁹² Deze maatregelen zijn genomen in het licht van internationale belastingconcurrentie. Na 2001 volgde eerst opeenvolgende verlagingen van het Vpb-tarief. Door vervolgens in 2007 de mkb-winstvrijstelling in te voeren is het evenwicht in het belasten van dga's en zelfstandig ondernemer behouden. Het evenwicht met het belasten van de werknemer is daarbij losgelaten. De belasting op winst is daardoor een stuk lager komen te liggen dan de belasting op arbeid. Zie figuur 5.1.
- Bij de invoering van de Wet IB2001 bedroeg het algemene Vpb-tarief 35% en het lage Vpb tarief 30% tot een schijfgrens van bijna € 22.500.¹⁹³ Sindsdien zijn er opeenvolgende verlagingen geweest. Per 2022 bedraagt het algemene Vpb tarief 25,8% en het lage Vpb tarief 15% tot een schijfgrens van € 395.000. Bij de verlagingen van de Vpb-tarieven tussen 2001 en 2022 is het tariefverschil tussen het algemene en het lage Vpb-tarief meer dan verdubbeld (van 5%-punt naar 11,8%-punt) en de schijfgrens is in die periode 17 keer hoger geworden.
- Het lage Vpb tarief wordt vaak geassocieerd met het mkb en stimulering van werkgelegenheid. Er lijkt een breed maatschappelijk draagvlak te bestaan om het mkb lager te belasten, waarbij het vooral lijkt te gaan om kleinere werkgevers. Door een deel van de winst lager te belasten wordt een parallel gezien met het progressief tarief in box 1 van de inkomstenbelasting waarmee inkomensbeleid wordt gevoerd. Winst van een vennootschap betreft het resultaat van omzet minus kosten waaronder de lonen van werknemers en het loon dat de dga zichzelf toerekent. De omvang van de fiscale winst zegt daarmee weinig over de omvang van het bedrijf of de draagkracht (en het vermogen) van de dga en andere aandeelhouders. Ook multinationals kunnen immers een lage fiscale winst hebben of verlies maken en maken zo gebruik van het lage Vpb-tarief. Verder geldt dat ook vennootschappen zonder werknemers dan wel alleen een dga profiteren van dit lage tarief. Bovendien leidt de differentiatie in het Vpb-tarief in de praktijk tot sterk fiscaal gedreven gedrag. Anders dan het inkomen in de inkomstenbelasting kan een vennootschap zich opsplitsen in meerdere bv's om zo maximaal gebruik te maken van het lage Vpb-tarief.
- Een apart laag Vpb-tarief is daarmee ongericht als het gaat om het realiseren van een lagere belastingdruk voor kleine werkgevers en leidt tot belastingconstructies. De wens om werkgevers in het mkb tegemoet te komen kan gericht en doelmatiger via lagere werkgeverslasten op arbeid worden bereikt. Het huidige Vpb-tariefsverschil vormt de spil in de onevenwichtige belasting van inkomen uit arbeid versus inkomen uit vermogen respectievelijk de belasting van verschillend vermogen.¹⁹⁴ Dit is in hoofdstuk 3 toegelicht.

¹⁹¹ Het betreft in 2022 een verlaging van 49,5% naar 43,9% waarbij de mkb-winstvrijstelling van 14% tegen maximaal 40% kan worden afgetrokken. Vanaf 2023 is het maximale aftrektarief gelijk aan het tarief in de eerste schijf (37,05%).

¹⁹² De mkb-winstvrijstelling is in 2007 ingevoerd, waarbij 10% van de winst werd vrijgesteld en dit is in 2013 opgehoogd tot 14%.

¹⁹³ De schijfgrens was f 50.000 in 2001.

¹⁹⁴ Ook internationaal valt Nederland op met het huidige gedifferentieerde Vpb-tarief. Zowel wat betreft het verschil tussen het lage en algemene Vpb-tarief als de schijfgrens van het lage Vpb-tarief. Van alle OESO-landen biedt Nederland op dit moment samen met Polen het meest riante lage tarief.

- Het evenwicht kan grotendeels worden hersteld door het Vpb-tariefsverschil te verkleinen, waarbij het afschaffen van het lage Vpb-tarief het evenwicht het beste herstelt. Zolang er nog een laag Vpb-tarief naast een algemeen Vpb-tarief blijft bestaan, past daar een veel lagere schijfgrens bij dan de huidige € 395.000.
- Naast het afschaffen van het lage Vpb-tarief wordt in pakket A het lenen van de eigen bv geheel afgeschaft inclusief leningen voor de eigen woning.¹⁹⁵ Deze maatregel draagt samen met de voorgaande maatregelen bij aan het herstellen van het evenwicht te herstellen door het beperken van uitstel van belastingbetaling in box 2 en minder mogelijkheden voor belastingarbitrage, zoals toegelicht in hoofdstuk 3.
- Ook wordt de mkb-winstvrijstelling voor zelfstandig ondernemers en de doelmatigheidsmarge gebruikelijk loon voor dga's afgeschaft.¹⁹⁶ Op deze manier wordt het inkomen van ondernemers gelijk belast met dat van werknemers.¹⁹⁷
- Bij de vergelijking van de internationale concurrentiepositie wordt met name gekeken naar het algemene Vpb-tarief.¹⁹⁸ Er zijn maar weinig Europese OESO landen met daarnaast nog een laag Vpb tarief. Van de landen die dat hebben, hanteert Nederland de hoogste schijfgrens. Daarbij is het verschil tussen het lage en algemene Vpb-tarief in Nederland groot.² Afschaffen van het lage Vpb-tarief zal waarschijnlijk slechts een gering effect hebben op de internationale concurrentiepositie.
- De verlaging van het algemene Vpb tarief in Nederland past in een internationale trend. In 2021 bedroeg het gemiddelde EU-tarief 21,3% en het gemiddelde OESO-tarief 23,04%. Met een algemeen tarief van 25,8% blijft Nederland daar ook anno 2022 boven zitten.
- Pakket A verhoogt de lasten van bedrijven en dit zal met name binnenlands opererende bedrijven raken. Vanuit dat perspectief kan worden gekozen om de opbrengst van pakket A terug te sluiten naar bedrijven via lagere werkgeverspremies. Daarmee wordt het accent gelegd op bedrijven die werkgelegenheid bieden en het geeft bedrijven ook een stimulans om mensen aan te nemen waarmee het mes aan twee kanten snijdt.
- De maatregelen uit pakket leveren, zoals alle beleidswijzigingen, onzekerheden en daarmee voor de ondernemer een beeld van een minder voorspelbare overheid op. Hoewel er op microniveau bedrijven zullen zijn die per saldo een lastenverzwaring ondervinden, is de verwachting dat pakket A in ruil voor lagere arbeidskosten vanuit macro-economisch perspectief efficiënter en welvaart verhogend is.

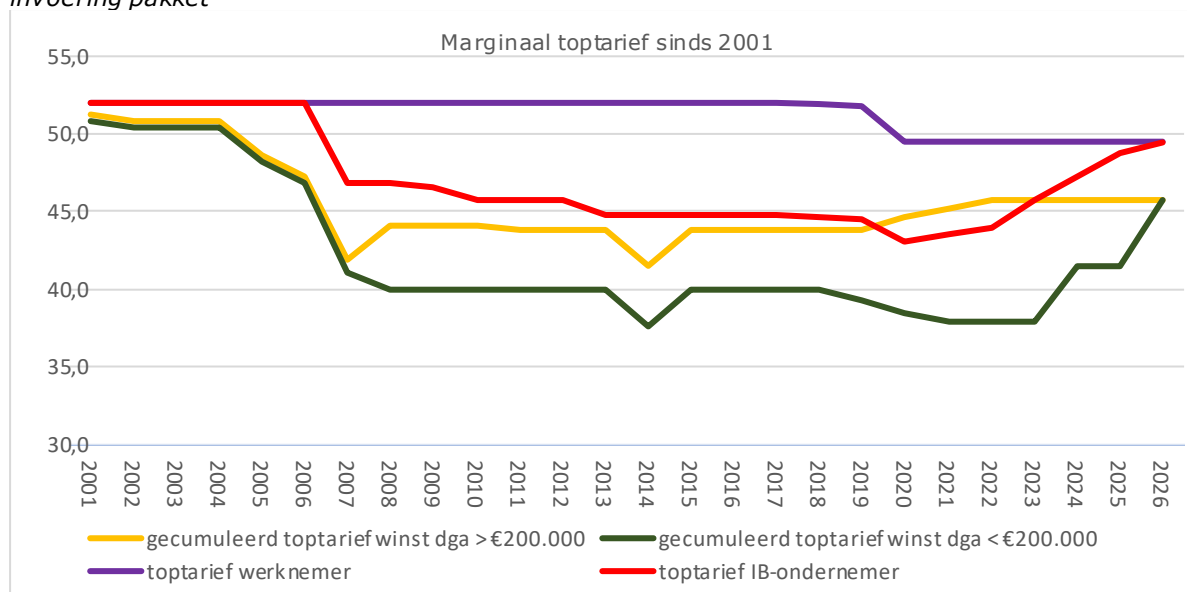
¹⁹⁵ Afschaffen lenen van de eigen bv betekent dat wordt aangesloten bij de voorwaarden die aan een rekening-courant (rc) van de bv worden gesteld. Een rc is een aparte rekening van de bv. Op een rc boekt de bv bedragen die over en weergaan tussen de ab-houder en de bv. De rc verschilt van een lening. Via een rc worden kleine bedragen over en weer geboekt. Er mag het hele jaar nooit meer dan € 17.500 op de rc staan. Zodra het saldo op de rc hoger is dan € 17.500, moet er over het hele bedrag rente worden berekend.

¹⁹⁶ Zie hiervoor ook Rijksoverheid. (2020). In wat voor land willen wij werken? Commissie Regulering van Werk. Den Haag: Rijksoverheid, waarin de grote verschillen in behandeling tussen werknemers en zelfstandigen aan de orde worden gesteld.

¹⁹⁷ Er is dan geen tariefsverschil meer tussen het belasten van het inkomen van een werknemer die van een IB-ondernemer. Om ondernemerschap te stimuleren geldt voor IB-ondernemers nog de ondernemersaftrek. Onder deze noemer vallen de zelfstandigenaftrek, de starteraftrek, de meewerkaftrek, de aftrek voorspeur en ontwikkelingswerk en de stakingsaftrek. Daarnaast gelden nog de investeringsregelingen als KIA, MIA en VAMIL. De effectieve belastingdruk van een IB-ondernemer valt hiermee dan lager uit dan dat van een werknemer.

¹⁹⁸ In internationaal verband wordt over het standaardtarief of statutaire tarief gesproken.

Figuur 5.1: Marginale toptarieven werknemer, dga, zelfstandig ondernemer (IB-ondernemer) na invoering pakket

Nadere handleiding bij pakket A

De samenhang tussen fiscale maatregelen en de volgorde van invoering is een belangrijk aandachtspunt:

- Zolang het tariefverschil groot blijft, blijft de het belasten van verschillende typen werkenden onevenwichtig. Tevens blijft het lage Vpb-tarief een prikkel om vennootschappen op te splitsen en daarmee onder de schijfgrens van het lage Vpb-tarief te blijven. In hoofdstuk 3 is toegelicht dat het opsplitsen van vennootschappen eenvoudig is en ook is toegenomen sinds 2019. Met het verhogen van het box 2 tarief kan hetzelfde marginale belastingtarief voor dga's bereikt worden als door het verhogen van het lage Vpb-tarief.¹⁹⁹ Toch is dit niet verstandig, omdat dit tegelijkertijd een extra prikkel voor winstinhouding en daarmee belastinguitstel geeft zolang het lage Vpb-tarief en de mogelijkheid tot lenen van de eigen bv blijft bestaan. Door het lage Vpb-tarief is het aantrekkelijker om vermogen aan te houden in box 2. Daarbij is de mogelijkheid tot lenen van de eigen bv een extra prikkel. Hierdoor kunnen huishoudens nog steeds belastingvrij in privé over de ingehouden winsten beschikken. De combinatie van een laag Vpb-tarief en het kunnen lenen van eigen bv versterken elkaar wat betreft de prikkel tot winstinhouding en daarmee belastinguitstel in box 2. Vanuit dit opzicht is enkel het verhogen van het box 2 tarief geen effectieve beleidsoptie.
- De introductie van een opstaptarief in box 2 is geen volwaardig alternatief voor het verkleinen van het Vpb-tariefsverschil. Als het laagste box 2-tarief gelijk blijft aan het huidige box 2 tarief en het hoogste box 2-tarief daarboven ligt, verhoogt dat boven die grens het huidige marginale tarief van dga's. Echter, door de combinatie van het huidige lage Vpb-tarief en de mogelijkheid tot het lenen van de eigen bv, blijft de prikkel tot winstinhouding onverminderd groot. Daarnaast gaan zich nieuwe gedragseffecten voordoen in het winstuitkeringspatroon van dga's. In plaats van periodiek grotere winstuitkeringen te doen, zullen zij de winstuitkering waar mogelijk uitsmeren over de jaren om zoveel mogelijk winstuitkering onder het laagste box 2 tarief te laten vallen.²⁰⁰ Ergo, dit leidt weer tot nieuwe belastingarbitrage.

¹⁹⁹ Het cumulatieve tarief op de uitgekeerde winst in box 2 is gelijk aan $100\% - (1 - 26,9\% (= \text{tarief box 2})) \times (1 - 15\% (= \text{lage Vpb tarief})) = 37,9\%$.

²⁰⁰ Zie hoofdstuk 3 figuur 3.4.

Pakket B

Pakket B: Gelijker belasten van verschillende vermogensoverdrachten ²⁰¹		
Fiche	Maatregel	Budgettaire jaar t+1* (x € mln)
11	Afschaffen vrijstelling goingconcernwaarde in de BOR en vervangen door gunstigere betalingsregeling	113
10	Afschaffen doorschuifregeling (DSR) voor het aanmerkelijk belang	27
	Totale opbrengst	140
Terugsluis opbrengst	Lagere lasten huishoudens via de inkomstenbelasting**	-140

* De opbrengst van het afschaffen van deze maatregelen kent een ingroeipad als gevolg van gedragseffecten. Aangenomen wordt dat er minder geschonken zal worden en dat een deel van de opbrengst van het afschaffen van de vrijstelling zich bij het moment van overlijden en dus bij de erfenis voordoet. De structurele situatie is na 20 jaar bereikt en bedraagt € 350 miljoen + € 80 miljoen = € 430 miljoen

** Dit bedrag moet verminderd worden met de kosten van een gunstigere betalingsregeling. De terugsluis betreft de gehele inkomstenbelasting.

Toelichting pakket B

- De bedrijfsopvolgingsregeling in de schenk- en erfbelasting (BOR) biedt een vrijwel ongelimiteerde vrijstelling in de schenk- en erfbelasting voor ondernemingsvermogen. De BOR vergroot daarmee de vermogensongelijkheid binnen generaties. Het gebruik van de BOR is zeer scheef verdeeld: 40% van het budgettaire beslag komt op conto van slechts 2% van de verkrijgers. De gemiddelde verkrijging in de groep van 2% bedraagt € 19 miljoen.
- Een onderneming heeft een waarde bij liquidatie (de liquidatiewaarde) en een waarde bij voortzetting (de goingconcernwaarde). In de schenk- en erfbelasting wordt minimaal de liquidatiewaarde belast. Indien aan de voorwaarden van de BOR is voldaan wordt de goingconcernwaarde van de onderneming als uitgangspunt genomen. Dit betekent dat als de liquidatiewaarde hoger is dan de goingconcernwaarde, het verschil tussen de liquidatiewaarde en de goingconcernwaarde geheel is vrijgesteld. Verder is er in de BOR de vrijstelling goingconcernwaarde: de eerste € 1,1 miljoen van de goingconcernwaarde en 83% van het bedrag daarboven zijn vrijgesteld.
- Doel van de BOR is dat de betaling van schenk- en erfbelasting de continuïteit van een onderneming niet in gevaar brengt. Daarom ziet de BOR alleen op het ondernemingsvermogen. Beleggingsvermogen -zowel beleggingen aanwezig in de onderneming als een belang in een beleggingsmaatschappij - is uitgesloten. In de praktijk blijkt onderscheid maken tussen deze vormen bijzonder lastig, met name in geval van exploitatie van vastgoed. Gelet op het grote financiële belang bestaat een sterke prikkel om vermogen zoveel mogelijk als ondernemingsvermogen te oormerken en kan sprake zijn van oneigenlijk gebruik. Er vinden dan ook relatief veel juridische procedures plaats waarbij het met name gaat om vastgoed.
- De BOR betreft een vrijstelling voor de overdracht van een IB-onderneming aan een bedrijfsopvolger maar ook een vrijstelling voor de overdracht van aanmerkelijk belang. Bij het laatste gaat het feitelijk om de overdracht van eigendom en hoeft dus geen sprake te zijn van bedrijfsopvolging. Dit maakt het verkrijgen (als schenking of als erfenis) van aanmerkelijk

²⁰¹ Het gaat bij deze handreiking met name over het gelijker belasten van ondernemingsvermogen en ander vermogen. Andere aanpassingen in de schenk- en erfbelasting komen bij de beleidsrichting "Kansengelijkheid" aan de orde.

belang economisch gezien sterk vergelijkbaar met het verkrijgen van overig vermogen. De belastingdruk van een schenking respectievelijk een erfenis waarbij de BOR is toegepast bedraagt 2,1% en 5,3%. Zonder de BOR zou die belastingdruk 19% respectievelijk 20% zijn geweest.²⁰²

- De vrijstelling goingconcernwaarde in de BOR is door het CPB als ondoelmatig geëvalueerd. Bij circa 75% van de overdrachten zijn er voldoende vrije financiële middelen aanwezig om de schenk- of erfbelasting te kunnen voldoen zonder de continuïteit van het bedrijf in gevaar te brengen.²⁰³
- Een beleidsoptie is de vrijstelling goingconcernwaarde af te schaffen.²⁰⁴ Om acute liquiditeitsproblemen in verband met betaling van schenk- of erfbelasting bij bedrijfsopvolging te voorkomen blijft uitstel van betaling met 10 jaar op grond van de Invorderingswet mogelijk, maar kan ook worden voorzien in een gunstigere betalingsregeling zoals het CPB voorstelt in de evaluatie.
- Een minder vergaande optie is aftopping van de vrijstelling goingconcernwaarde in de BOR. Dit is uitgewerkt in fiche 19. Hiermee wordt de regeling in elk geval doelmatiger, minder scheef verdeeld en leidt het tot minder vrijgestelde grote vermogensoverdrachten naar de volgende generatie.
- Net als de BOR is het doel van de doorschuifregeling (DSR)²⁰⁵ om de continuïteit van de onderneming te waarborgen. Ook de DSR ziet daarom alleen op ondernemingsvermogen en niet op beleggingsvermogen. Bij de overdracht van een aanmerkelijk belang kent de DSR daarom dezelfde uitvoeringsproblemen als de BOR.
- In het verlengde van het afschaffen van de BOR kan gekozen worden voor het afschaffen van de DSR. Ook hier kan een betalingsregeling voorzien in eventuele liquiditeitsproblemen om de belasting te betalen.
- In dit pakket wordt de opbrengst van de maatregelen teruggesluisd naar lagere lasten voor huishoudens via de inkomstenbelasting. Bij afschaffing van de BOR moeten daarbij eerst de kosten van een gunstiger belastingregeling om de schenk- en erfbelasting te betalen worden verrekend met de opbrengst.

²⁰² Zie Centraal Planbureau (CPB). (2022). Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsopvolging en bedrijfsoverdracht. Den Haag: Centraal Planbureau. De gemiddelde belastingdruk op een schenking met de BOR komt lager uit dan bij een erfenis omdat in het geval van een schenking vaak alleen de onderneming wordt overgedragen en het overige vermogen niet mee wordt geschonken

²⁰³ Over de vrijstelling goingconcernwaarde in de BOR is in het verleden al vaker aangegeven dat de faciliteit in haar huidige vorm en omvang niet (meer) gerechtvaardigd is. Een duidelijke kwantitatieve onderbouwing voor de noodzaak van een vrijstelling ontbreekt. Ook de Raad van State kwam tot de conclusie dat het nagenoeg geheel onbelast laten van ondernemingsvermogen niet in verhouding staat tot het doel van continuïteit.

²⁰⁴ Merk op dat in het geval de liquidatiewaarde hoger is dan de goingconcernwaarde, het verschil tussen de liquidatiewaarde en goingconcernwaarde middels de BOR vrijgesteld blijft voor de schenk- en erfbelasting. Kortom, de BOR wordt in deze beleidsoptie niet in zijn geheel afgeschaft.

²⁰⁵ Zoals CPB het formuleert (zie voetnoot 16): doorschuifregelingen voorkomen dat inkomstenbelasting wordt geheven op het moment van een overdrachten schuiven deze heffing door naar de nieuwe eigenaar en naar een later moment. In het geval van onder meer verkoop, schenking of overlijden moet normaal gesproken door de overdrager belasting worden betaald over de stille reserves van de vermogensbestanddelen (bij ib-ondernemingen) of over de waardeaanwinst van aandelen (bij een aanmerkelijk belang). Zowel voor de ib-ondernemer als de aanmerkelijkbelanghouder kent de Wet inkomstenbelasting 2001 (Wet IB 2001) faciliteiten die de mogelijkheid bieden om deze belastingdaim door te schuiven. Bij deze regelingen gaat het in beginsel om uitstel van belastingheffing en niet om afstel, hoewel de duur van het uitstel niet begrensd is.

Pakket C

Pakket C: Gelijker belasten van verschillende vermogensvormen			
Fiche	Thema	Maatregel	Budgettaire t+1* (x € mln)
12	<i>Eigen woning</i>	Gelijker belasten eigen woning met andere vermogensvormen door verhogen eigenwoningforfait en verlagen hypotheekrenteaftrek	2.300 ²⁰⁶
13		Waardeontwikkeling belasten bij verkoop	4.300
14	<i>Pensioenen</i>	Aftoppingsgrens tot waar pensioen wordt opgebouwd verlagen naar € 68.000	460
15		Afschaffen netto pensioenregeling	30
	Totale opbrengst		7090
	Terugsluis opbrengst	Lagere lasten huishoudens via de inkomstenbelasting	-7090

*Dit betreft de opbrengst in jaar t+1 na het zetten van de eerste stap in het verhogen van het EWF van 0,45% naar 0,55% en het verlagen van de HRA van 37,05% naar 34,05%. Er is in het eerste jaar nog geen rekening gehouden met een vrijgesteld bedrag voor de eigen woning. Deze wordt in latere jaren van het ingroepad ingevoerd en het effect daarvan is meegenomen in het structurele budgettaire effect, zie ook voetnoot 206.

Toelichting bij pakket C

- De eigen woning en pensioenen zijn voor huishoudens het belangrijkste onderdeel van hun vermogen. Tegelijk geldt dat de eigen woning en pensioenen per saldo worden gesubsidieerd in plaats van belast zoals de meeste andere vermogensvormen, zie hoofdstuk 3. Daarmee is het belastingstelsel sterk sturend in de wijze waarop huishoudens vermogen opbouwen. Bovendien heeft de fiscale subsidie op eigenwoningbezit vanwege de huidige schaarste in het woningaanbod een prijsopdrijvend effect. Dit maakt eigenwoningbezitters steeds vermogender ten opzichte van huurders en leidt tot een verschuiving van belast liquide vermogen naar gesubsidieerd eigenwoningbezit.
Dit geldt ook voor pensioenen waarbij het aantrekkelijker is om de fiscale ruimte voor pensioenopbouw volledig te benutten dan om liquide vermogen op te bouwen. Deze onevenwichtige belasting van vermogen leidt daarmee voor veel Nederlandse huishoudens tot relatief veel illiquide vermogensopbouw in de eigen woning en pensioenen. Er resteren weinig liquide buffers, wat met name in het spitsuur van het leven knellend kan zijn en huishoudens gevoelig maakt voor economische schokken. Voor de oude dag wordt er echter veelal overspaard: met de afgeloste eigen woning en het pensioen houden huishoudens na pensionering soms meer over dan in eerdere levensfasen. Ook dragen de fiscale subsidies er mede aan bij dat oudere mensen langer in een grote eigen woning blijven wonen, wat de doorstroom op de woningmarkt belemmert.
- Eigen woning*: Vanuit het perspectief van gelijker belasten voorziet pakket C in maatregelen rond de eigen woning die ervoor zorgen dat deze vermogensopbouw gelijker belast wordt met

²⁰⁶ In de uitgewerkte variant in fiche 12 is de opbrengst in de structurele situatie circa € 22 miljard vanaf 2043 waarbij het EWF is verhoogd van 0,45% naar 2,45% en de HRA is verlaagd van 37,05% naar 31% en geldt er een vrijstelling van € 50.000 per fiscale partner, zie fiche 12. In de structurele situatie kunnen daarmee de lasten op arbeid substantieel worden verlaagd en is tegelijkertijd het prijsopdrijvend effect van de huidige fiscale stimulans op eigen woningbezit fors ingeperkt.

andere vermogensvormen. Gegeven de ontwikkelingen rond box 3 als gevolg van de uitspraak van de Hoge Raad en de voornemens van het kabinet voor een vermogensaanwasbelasting waarbij vastgoed dat nu in box 3 wordt belast in eerste instantie nog buiten de vermogensaanwasbelasting blijft en de eigen woning in box 1 blijft, is het meest zinvol om bij de eerste stappen de eigen woning in box 1 te houden. In pakket C worden de tarieven van het eigenwoningforfait inclusief afbouw Hillen en de hypotheekrenteaftrek in box 1 aangepast zodat de fiscale subsidies op de eigen woning beperkt worden. Op de lange termijn wordt de eigen woning belast conform box 3 op basis van het laatst bekende tarief in box 3: 31%. Wanneer duidelijk wordt wat de tarieven in de nieuwe box 3 worden, kunnen de tarieven voor de eigen woning hierop aangepast worden.²⁰⁷ Dit geldt tevens voor de invoering van een heffingsvrij vermogen voor de eigen woning.²⁰⁸ In de budgettaire opbrengst van pakket C is voor de structurele situatie gerekend met een vrijgesteld bedrag voor de eigen woning in lijn met de huidige vrijstelling in box 3.²⁰⁹ Naast de tariefsaanpassingen wordt de (gerealiseerde) waardeontwikkeling van de eigen woning belast bij verkoop, zoals uitgewerkt in fiche 13. Hiermee worden ook stappen gezet om het verschil tussen huurders en kopers te verkleinen. Deze maatregelen vormen eerste stappen die passen in het bredere beeld van een verdere vereenvoudiging van de eigen woningregelingen die zijn uitgewerkt in andere rapporten.²¹⁰ De overgang naar het gelijker belasten van de eigenwoning met andere vermogensvormen zal geleidelijk verlopen.

- Voorgesteld wordt de opbrengsten van de eigenwoningmaatregelen terug te sluizen in lagere lasten voor huishoudens via de inkomstenbelasting. Op deze manier worden de negatieve inkomenseffecten voor eigenwoningbezitters deels gecompenseerd.
- *Eerste stappen:* De belangrijkste schijf van het eigenwoningforfait wordt met stappen van 0,10%-punt verhoogd vanaf de huidige 0,45%.²¹¹ De hypotheekrenteaftrek wordt vanaf 37,05% zoals deze geldt per 2023 in 2 jaar naar 31% verlaagd.²¹²
- *Pensioenen:* gezien de pensioenhervormingen die op stapel staan, zijn er in dit IBO rapport slechts enkele beleidsopties voor pensioenen opgenomen. De opties die in pakket C zijn opgenomen verkleinen de herverdeling van lage naar hoge inkomens/vermogens en het verschil met personen die geen fiscaal gefaciliteerd pensioen via de tweede pijler hebben opgebouwd. Bovendien zorgt het beperken van de fiscale subsidie voor pensioenopbouw voor hogere inkomens dat er minder fiscaal gefaciliteerd wordt gespaard voor de oude dag. Hogere inkomens hebben voldoende alternatieven voor een goede financiering van de oude dag. Vanaf welk inkomen mensen zelf de verantwoordelijkheid kunnen dragen om voor pensioenbesparingen boven de aftoppingsgrens te zorgen, is moeilijk te zeggen en is ook mede een politieke afweging. In dit IBO wordt voorgesteld de aftoppingsgrens gelijk te stellen aan de inkomensgrens van het tarief tweede schijf in box 1 zoals eerder door Commissie Dijkhuizen geadviseerd, dat is anno 2022 circa € 68.000.

²⁰⁷ Hierbij wordt rekening gehouden met het feit dat de tarieven in box 1 anders zijn dan box 3.

²⁰⁸ Bij de vermogensaanwasbelasting kan geen heffingsvrij vermogen worden toegepast, maar wel een heffingsvrij vermogensinkomen.

²⁰⁹ Zie ook fiche 12: de vrijstelling wordt in latere jaren van het ingroeipad ingevoerd.

²¹⁰ Zie bijvoorbeeld: Rijksoverheid. (2021). Van woorden naar daden: over de governance van de ruimtelijke ordening. Interdepartementaal beleidsonderzoek ruimtelijke ordening. Den Haag: Rijksoverheid, en Rijksoverheid. (2020). Ruimte voor wonen. Brede Maatschappelijke Heroverweging nr. 7. Den Haag: Rijksoverheid. En: Ministerie van Financiën. (2020). Belasten van vermogen. Bijlage bij Bouwstenen voor een beter belastingstelsel. Den Haag: Ministerie van Financiën

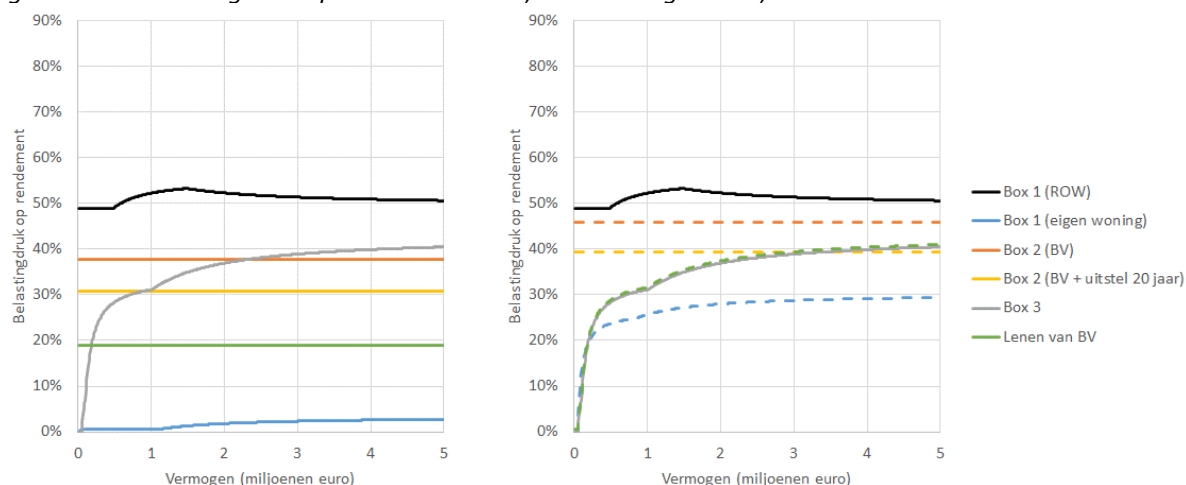
²¹¹ Deze stapjes passen bij een verhoging van het EWF in 20 stappen van 0,45% naar structureel 2,45%. Ook het hoogste tarief van het EWF (de "villatax") wordt verhoogd van 2,35% naar 2,45% waarmee de fictieve huurinkomsten van de eigen woning (4% van de WOZ) belast worden tegen 31%. In fiche 12 is dit eindbeeld uitgewerkt. Dat de stappen passen bij een dergelijk eindbeeld, betekent niet dat als eenmaal stappen worden gezet dit eindbeeld persé en op deze manier moet worden bereikt. Anders gezegd, deze stappen staan verdere aanpassingen, zoals een eventuele overgang van de eigen woning naar box 3 niet in de weg.

²¹² In het fiche 12 is daarbij als eindbeeld structureel 31% gehanteerd dat aansluit bij het huidige tarief in box 3. In 2 stappen wordt de HRA verlaagd van 37,05% naar 31%. Verder wordt de Hillenaftrek in deze variant conform basispad afgebouwd.

- De opbrengst van de pensioenmaatregelen kunnen worden teruggesluisd in lagere lasten voor huishoudens via de inkomstenbelasting.

Indien pakketten A, B en C worden doorgevoerd liggen de zes lijnen in de rechterfiguur liggen veel dichter bij elkaar dan in de linkerfiguur.²¹³ De figuur laat daarmee zien dat de verschillende vermogens na toepassing van de pakketten gelijk(er) worden belast dan in de huidige situatie.²¹⁴ Zie hoofdstuk 4 voor een uitgebreide toelichting bij deze figuur en voorbeeldvermogens.

Figuur 5.2: Belastingdruk op rendement 4%, links huidig beleid, rechts variant

Actie ondernemen op de lijst met opmerkelijke belastingconstructies.

- Dit IBO heeft in samenwerking met de experts bij de Belastingdienst een lijst met opmerkelijke belastingconstructies opgesteld. Het resultaat hiervan is te vinden in de intermezzo van hoofdstuk 3 en bijlage 10. In bijlage 11 zijn beleidsrichtingen (waar mogelijk) geschetst om deze opmerkelijke belastingconstructies te beperken.

Fiscale onevenwichtigheden aanpakken in samenhang met box 3.

- De per 2025 voorgenomen overgang van box 3 naar een stelsel op basis van werkelijk rendement sluit aan bij het gelijk(er) belasten van verschillende vermogensvormen.
- Bij invoering van pakket A, B en C worden verschillende vermogensvormen gelijk(er) behandeld. Ook gaat de belastingdruk op vermogensinkomsten omhoog en wordt de belastingdruk gelijk(er) met de belastingdruk op arbeidsinkomsten. Door het inbrengen van meer evenwicht in het belasten van inkomen uit arbeid en vermogen, zoals beoogd bij invoering van het boxenstelsel in 2001, is er minder ruimte voor arbitrage.
- Het is niet mogelijk om vast te stellen wat het optimale tarief voor box 3 is. Het tarief bestaat sinds 2001 en is per 2021 verhoogd van 30% naar 31%. Het heffingsvrij vermogen is meerdere malen verhoogd. In 2001 was dit € 17.600 (f 38.785) per persoon en in 2022 ruim € 50.000. Door invoering van de voorgestelde pakketten worden de arbitragemogelijkheden (richting box 2) beperkt en ontstaat er ruimte voor een tariefsverhoging in box 3. Daarbij kan

²¹³ Figuur 5.2 laat wat betreft de maatregelen voor de eigen woning uit pakket C de structurele situatie zien waarin de EWF in 20 stappen is verhoogd naar 2,45% en de HRA in 2 stappen afgebouwd richting 31%.

²¹⁴ In de rechterfiguur vallen de lijnen van de voorbeeldvermogens van box 3 en box 1 (eigen woning) niet samen, terwijl het EWF-tarief zo is aangepast dat de heffing op de eigen woning gelijk is met de heffing in box 3. Dit komt doordat in de figuur voor het vermogen in box 3 nog is uitgegaan van het forfaitaire rendement zoals dat gold in box 3. Het voor de eigen woning veronderstelde "rendement" (de huurwaarde) wijkt hier vanaf. Zodra in box 3 met het werkelijk rendement gerekend wordt, zal voor vermogen in box 3 met eenzelfde rendement als de huurwaarde eigen woning het verschil wegvallen en zullen de lijnen gelijklopen.

bijvoorbeeld worden aangesloten bij het tarief eerste schijf in de inkomstenbelasting (37,07%).²¹⁵

- Zowel de hoogte van het eigenwoningforfait inclusief hypotheekrenteaftrek als de vrijstelling van de eigen woning in box 1 dienen te worden afgestemd op de uiteindelijke invulling en politieke maatvoering van box 3 qua tarieven en de hoogte van het heffingsvrij inkomen.²¹⁶

5.5. BEVORDEREN KANSENGELIJKHEID VIA VERMOGENSOVERDRACHTEN TUSSEN GENERATIES

- Vermogensopbouw kent een zelfversterkend effect zoals in hoofdstuk 1 beschreven. Met het oog op kansengelijkheid is het daarom doelmatig om al aan de voorkant bij de start van de vermogensopbouw maatregelen te treffen (*predistributief*). Het verzekeren van kansengelijkheid is een continue uitdaging en kent geen eenvoudige oplossingen. Het IBO beperkt zich tot het vermogen in de vorm van bezit (financieel, roerende en onroerende zaken).
- Een erfenis kan worden gezien als "inkomen" waar geen tegenprestatie tegenover staat. Door meer progressie aan te brengen in de erfbelasting gaat minder "niet zelf verdiend" vermogen naar de volgende generatie van vermogende families en draagt het bij aan minder ongelijkheid binnen generaties.²¹⁷ Een hogere marginale belasting van grotere erfenissen biedt tegelijkertijd ook ruimte om de kleinere erfenissen meer te ontzien. Op die manier blijft een groot deel van de huishoudens onder het heffingsvrije bedrag.
- In fiche nr. 40 is een variant uitgewerkt waar voor alle verkrijgers de vrijstelling van de erfbelasting wordt verhoogd naar € 30.000. Voor partners blijft een hoge vrijstelling gelden die verhoogd wordt van ruim € 680.000 naar € 900.000. De vrijstelling bedraagt in 2022 € 2.274 en voor (klein)kinderen € 21.556.²¹⁸ Verder komt er een extra schijf bij: vanaf € 300.000 wordt het tarief met 10% punt verhoogd. Dat betekent dat vanaf het maximum van deze grens en de vrijstelling het tarief voor partners en kinderen van 20% naar 30% gaat, voor kleinkinderen van 36% naar 46% en voor overige erfgenamen van 40% naar 50%. Dit is een budgettair neutrale variant.
- Het is mogelijk om de erfbelasting nog meer richting de hoogste erfenissen te schuiven door te kiezen voor meer progressie en hogere tarieven. Dat kan gecombineerd worden met hogere vrijstellingen, maar er kan ook gekozen worden voor een variant die geld oplevert.

5.6. RICHTEN OP VERDELING TOP/MIDDEN/ONDERKANT

Zoals in hoofdstuk 1 en 2 uiteengezet is, is de vermogensverdeling grofweg in te delen in drie categorieën.

Top

- De top 1% onderscheidt zich in grote mate door zowel de vermogensopbouw als de vermogensconcentratie. Door de relatief lage belastingen op inkomsten uit vermogen, ook internationaal gezien, wordt de top steeds vermogender. Met name de top 1% van de vermogensverdeling vergaart inkomen uit vermogen en ingehouden bedrijfswinsten. Een deel van het vermogen is daarbij nog niet (volledig) in het vizier. Vermogen van huishoudens kan

²¹⁵ Hier wordt bijvoorbeeld in Noorwegen vanuit gegaan. In Noorwegen geldt een globaal evenwicht als uitgangspunt in de inkomstenbelasting. Vanuit dat perspectief is het belastingtarief op inkomen uit vermogen in Noorwegen gelijk aan het laagste tarief in de inkomstenbelasting.

²¹⁶ Bij de vermogensaanwasbelasting kan geen heffingsvrij vermogen worden toegepast, maar wel een heffingsvrij vermogensinkomen.

²¹⁷ Notabene: Als de tarieven van de schenk- en erfbelasting voor grote vermogens worden verhoogd zonder ook de BOR af te schaffen dan wel sterk in te perken, zorgt dat voor een nog grotere prikkel om beleggingsvermogen als ondernemingsvermogen voor te doen. Dit geldt des te sterker voor zeer grote vermogens.

²¹⁸ Zie fiche 43 voor het volledige overzicht van vrijstellingen en tarieven.

worden ondergebracht in (familie)stichtingen en in het buitenland, maar ook in waardevolle spullen als boten en schilderijen die niet altijd (naar waarde) worden belast tenzij ze als belegging worden aangehouden dan wel worden verhuurd.

- Met de maatregelen en pakketten uit de voorgaande beleidsrichtingen wordt de top van de vermogensverdeling voor een groot deel geadresseerd.
- Een aanvulling op de maatregelen en pakketten is het gelijker behandelen van verschillende vermogensvormen in de toekenning van toeslagen en bij het bepalen van de hoogte van de eigen bijdrage in de langdurige zorg. De grondslag in de vermogenstoetsen van de toeslagen en in de vermogensinkomensbijtelling in de eigen bijdrage is uitsluitend gebaseerd op het box 3 vermogen. Box 2 en de overwaarde op de eigen woning tellen hierin niet mee. In fiche 47 is de optie om het box 2 vermogen ook mee te tellen in de grondslag verder uitgewerkt.²¹⁹ 75% van het box 2-vermogen zit bij de top en daarom is het fiche hier opgenomen. Er zijn echter ook minder vermogenden met box 2 vermogen die door deze maatregel geraakt worden. Het meenemen van de eigen woning is hieronder bij de middengroep opgenomen, omdat de eigen woning veel breder verdeeld is dan het box 2 vermogen.
- Zolang het vermogen in box 1 en box 2 anders worden belast dan in box 3 blijven arbitragemogelijkheden bestaan. Bovendien geldt dat zolang inkomen uit vermogen lager wordt belast dan arbeid, met name de rijkste huishoudens hiervan blijven profiteren omdat zij gemiddeld gezien een groter aandeel inkomen uit vermogen hebben. Een brede vermogensbelasting kan ervoor zorgen dat altijd bestaand blijvende arbitragemogelijkheden en onevenwichtigheden worden opgevangen. De brede vermogensbelasting is een jaarlijkse belasting op topvermogens tegen een beperkt tarief (bijvoorbeeld boven € 1 miljoen vermogen per persoon 1% belasting, zie fiche 44). Op deze manier wordt over het gehele vermogen van de rijkste huishoudens jaarlijks in ieder geval belasting geheven ongeacht de vermogenssamenstelling en fiscale arbitrage mogelijkheden. Een brede vermogensbelasting is dus geen surrogaat voor de andere belastingen, maar zorgt voor een ondergrens in te betalen belasting over vermogen. Dit geldt des te meer zolang vermogensoverdrachten relatief laag worden belast en zolang de BOR in de schenk- en erfbelasting blijft bestaan. Echter ook als er wel stappen worden gezet naar meer evenwichtigheid, kan een invoering van een brede vermogensbelasting worden overwogen, omdat er altijd arbitragemogelijkheden en onevenwichtigheden zullen blijven bestaan.

Midden

- Ten tweede is er de grote middengroep met relatief veel illiquide vermogen in de vorm van (opgebouwd vermogen in de) een eigen woning en (verplicht) opgebouwde pensioenaanspraken en mede daardoor relatief weinig liquide vermogen gedurende de werkzame levensperiode. Zoals hiervoor beschreven worden de eigen woning en pensioenaanspraken per saldo fiscaal gesubsidieerd waardoor de vermogensopbouw van Nederlandse huishoudens, ook in het middensegment, sterk fiscaal wordt bepaald.
- Voor deze middengroep van de vermogensverdeling geldt dat deze met de fiscale maatregelen uit met name pakket C van de beleidsrichting fiscale onevenwichtigheden worden geadresseerd. De inkomensconsequenties kunnen worden gecompenseerd door lagere belastingen op arbeid.
- Zoals bij de top hierboven besproken is er ook in de toekenning van de toeslagen en bepaling van de eigen bijdragen in de zorg sprake van onevenwichtigheden, omdat hierbij onder andere het eigenwoningbezit niet gelijk behandeld wordt met andere vermogensvormen. Een

²¹⁹ Als de maatregel in dit fiche wordt doorgevoerd kan het voordeel zoals beschreven in de casus van Leo Stevens zoals in een boxje gepresenteerd in hoofdstuk 3 – niet meer worden behaald voor wat betreft de vermogenstoetsen en vermogensinkomensbijtelling.

eerste stap in het gelijk behandelen is het meetellen van de overwaarde in de eigen woning in de eigen bijdrage van de Wlz en Wmo beschermd wonen. Dit is uitgewerkt in fiche 48.

Onderkant

- Ten derde de onderkant van de verdeling met huishoudens met netto negatieve vermogensposities dan wel huishoudens die nauwelijks of geen vermogen hebben, geen eigen huis hebben en vaak ook geen opgebouwde pensioenaanspraken hebben. Veelal gaat het om huishoudens met een flexibel contract en (schijn)zelfstandigen.
- De onderkant is anders dan de top en het midden van de verdeling met vermogensmaatregelen moeilijk effectief te helpen. Voor deze groep zijn met name predistributieve maatregelen nodig, zodat het niet kunnen aanleggen van buffers wordt ondervangen. Een aantal maatregelen en beleidsrichtingen voor de onderkant van de verdeling zijn:
 - Vermogenstoetsen harmoniseren of geleidelijke vermogenstoetsen invoeren (fiche nrs. 46 en 52)
 - Verhoging van het wettelijk minimumloon
 - Verplichte winstuitkering van grote bedrijven aan werknemers (fiche nr. 45)
 - Monitoren onderkant dmv stresstesten
 - Monitoren problematische schulden
 - Op peil houden van het collectieve stelselVoor uitgebreidere toelichting op bovenstaande maatregelen wordt verwezen naar onder andere het rapport van de Commissie Borstlap.²²⁰

5.7. HERZIENING VAN HET BOXENSTELSEL

Een groot deel van de van de aandachtspunten in dit rapport kunnen worden geadresseerd door aanpassingen binnen het huidige belastingstelsel, dus zonder een stelselherziening. Daarmee wordt handelingsperspectief op korte en middellange termijn geboden. Tegelijkertijd zijn er overwegingen om voor de lange termijn fundamenteeler naar het boxenstelsel te kijken:

- In het huidige boxenstelsel, met een strikte scheiding tussen verschillende bronnen, vergt het voortdurend aandacht om de verschillende tarieven in evenwicht tot elkaar te houden. En waar dit niet lukt, leidt dit tot arbitrage en negatieve maatschappelijke effecten op de arbeidsmarkt, woningmarkt en vermogensverdeling.
- Daarom doet dit IBO de aanbeveling om een breder onderzoek te doen naar de wijze waarop inkomen en vermogen worden belast, specifiek gericht op het huidige boxenstelsel. Volstaat het huidige boxenstelsel, of zijn er alternatieven mogelijk waarmee geborgd wordt dat verschillende vermogensvormen neutraler worden behandeld. Dit is een complex en langjarig proces.
- De wens voor een breed onderzoek staat kortetermijnoplossingen echter niet in de weg. Dit IBO adviseert dan ook direct aan de slag te gaan met de oplossingen die op korte en middellange termijn mogelijk zijn om arbeid en vermogen en vermogen in den brede evenwichtiger te belasten.

5.8. RICHTEN OP (INTERNATIONALE) FINANCIALISERING

- Huizenbezitters en huishoudens aan de top van de vermogensverdeling hebben in grotere mate geprofiteerd van de historisch hoge waarderingen van onroerend goed en overige

²²⁰ Zie hiervoor ook Rijksoverheid. (2020). *In wat voor land willen wij werken?* Commissie Regulering van Werk. Den Haag: Rijksoverheid, waarin de grote verschillen in behandeling tussen werknemers en zelfstandigen aan de orde worden gesteld.

beleggingen.²²¹ De sterke concentratie van vermogen in onroerend goed kan mogelijk een rem zetten op de groei van de economie wanneer daarmee productieve investeringen in de reële economie worden verdrukt (financialisering). Door middel van onderstaande belastingen op onroerend goed kan een eerste stap worden gezet in het corrigeren van de overwinsten op onroerend goed.²²²

- Het in stappen gelijker belasten van de eigen woning conform voorstel pakket C van de beleidsrichting “Fiscale onevenwichtigheden aanpakken”.
- Het invoeren van een box 3 stelsel naar werkelijk rendement (inclusief huurinkomsten), ook voor onroerend goed in box 3.
- Een mogelijke extra belasting op vastgoed door middel van een vastgoedbelasting (RijksOZB of toeslag op gemeentelijke OZB) of grondwaardebelasting, fiche 55 en 56.
- Ook internationale financieringsstromen en mogelijkheden tot belastingontwijking, verhulling van eigendomsrelaties en eigendomsstructuren die leiden tot machtsconcentratie kunnen invloed hebben op de vermogensverdeling. Deze onderwerpen vallen buiten dit IBO. De rol van Nederland is hierin van belang vanwege de zeer grote buitenlandse investeringsposities en bijbehorende financieringen en inkomstenstromen die via Nederland lopen. In dat kader is er een aantal interessante rapport verschenen die bijvoorbeeld ingaan op arbitragemogelijkheden in de vennootschapsbelasting, waaronder de behandeling van vreemd en eigen vermogen, en het gebruik van doorstroomvennootschappen.²²³ De voordelen uit internationale financiële structuren en financieringsstromen komen grotendeels terecht bij de hogere vermogens en de top 1% van de vermogensverdeling in verschillende landen. Oplossingen hiervoor vragen om een aanpak op zowel nationaal als internationaal niveau. Op nationaal niveau heeft Nederland hier de afgelopen jaren al belangrijke stappen in gezet, met name in het tegengaan van belastingontwijking, maar zijn nog meer maatregelen mogelijk tegen ongewenste financieringsstromen. Op internationaal niveau blijft een constructieve en proactieve opstelling van Nederland gewenst.

²²¹ Zie bijlage 7 “Vermogensgroei van huishoudens en financialisering”.

²²² Maatregelen t.a.v. het belasten van onroerend goed dienen te worden gezien in een totaalpakket. Als onroerend goed evenwichtiger wordt belast kunnen ook de niet efficiënte belastingen zoals de overdrachtsbelasting worden afgeschaft (fiche 33).

²²³ Zie Rijksoverheid. (2020). Op weg naar balans in de vennootschapsbelasting. Adviescommissie belastingheffing van multinationals. Den Haag: Rijksoverheid; Rijksoverheid. (2021). Op weg naar acceptabele doorstroom. Commissie Doorstroomvennootschappen; Ministerie van Financiën. (2021). Onderzoek fiscale behandeling van eigen vermogen en vreemd vermogen.

Literatuurlijst

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Alstadsæter, A., Johannesen N. & Zucman, G. (2016). Tax Evasion and Inequality.

Beer, Paul de, Jelle van der Meer, Janneke Plantenga & Wiemer Salverda (RED.). (2018). Voor wie is de erfenis? Over vrijheid, gelijkheid en familiegevoel.

Bezemer, D. (2020). Een land van kleine buffers. Amsterdam: Uitgeverij Pluim.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2020). Maatwerktabel, Vermogen van huishoudens hoogste vermogens, 2011-2018. Geraadpleegd op 23 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2020/27/vermogen-van-huishoudens-hoogste-vermogens-2011-2018>.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2020). Minder vermogensongelijkheid bij meetellen pensioenvermogen. Geraadpleegd op 23 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/49/minder-vermogensongelijkheid-bij-meetellen-pensioenvermogen>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2020). Opnieuw meer miljonairs in Nederland. Geraadpleegd op 23 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/12/opnieuw-meer-miljonairs-in-nederland>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2020). Verbeterd zicht op vermogens in Nederland. Geraadpleegd op 23 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/corporate/2020/48/verbeterd-zicht-op-vermogens-in-nederland>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Aanvullende onderzoeksbeschrijving Vermogensstatistiek van huishoudens (vanaf 2006). Geraadpleegd op 23 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/diversen/2021/aanvullende-onderzoeksbeschrijving-vermogensstatistiek-van-huishoudens--vanaf-2006--/2-achtergrond>.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Herziening van de Vermogensstatistiek 2006. Geraadpleegd op 27 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/discussion-papers/2021/herziening-van-de-vermogensstatistiek-2006>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Verbeteringen in de vaststelling van het vermogen. Geraadpleegd op 23 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/discussion-papers/2021/herziening-van-de-vermogensstatistiek-2006/2-verbeteringen-in-de-vaststelling-van-het-vermogen>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Vermogen huishoudens 1669 miljard euro begin 2019. Geraadpleegd op 23 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/16/vermogen-huishoudens-1-669-miljard-euro-begin-2019>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Vermogens van huurders groeiden niet, van woningbezitters wel. Geraadpleegd op 27 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/42/vermogens-van-huurders-groeiden-niet-van-woningbezitters-wel>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Vermogensongelijkheid opnieuw gedaald. Geraadpleegd op 27 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/48/vermogensongelijkheid-opnieuw-gedaald>.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Vermogensverdeling van huishoudens; nationale rekeningen. Geraadpleegd op 23 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/84104NED?q=vermogensverdeling>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). Zelfstandig ondernemers zonder personeel over hun bedrijfspositie. CBS Longread. Geraadpleegd op 27 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2021/zelfstandig-ondernemers-zonder-personeel-over-hun-bedrijfspositie>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Opgepot inkomen in eigen onderneming. Geraadpleegd op 27 juni 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/over-ons/innovatie/project/opgepot-inkomen-in-eigen-onderneming>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2020). Pensioenvermogen en vermogensongelijkheid. Geraadpleegd op 27 juni 2022 via <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/pensioenvermogen-en-vermogensongelijkheid>

Centraal Planbureau (CPB) & Autoriteit Financiële Markten (ACM). (2020). Stresstests huishoudens. Den Haag: Centraal Planbureau. Amsterdam: Autoriteit Financiële Markten.

Centraal Planbureau (CPB). (2016). Achtergronddocument Vermogensongelijkheid in Nederland 2006-2013. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2016). MIMOSI: microsimulatiemodel voor belastingen, sociale zekerheid, loonkosten en koopkracht. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2018). De verscheidenheid van vermogens van Nederlandse huishoudens. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2018). Indicatoren vermogensongelijkheid. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2019). Effect van erfenissen en schenkingen op vermogensongelijkheid en de rol van belastingen. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2020). Belastingontduiking en vermogensongelijkheid. CPB Policy Brief. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2020). Offshore Tax Evasion and Wealth Inequality. Discussion Paper 417. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2021). De verscheidenheid van vermogens van Nederlandse huishoudens: update. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2021). Optimizing life cycle path pension premium payments pension ambition. Discussion Paper 421. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2021). Sturen naar vermogen: De vermogensopbouw bezien vanuit de levensloop. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2022). Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsopvolging en bedrijfsoverdracht. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2020). Ongelijkheid van het jonge kind. CPB Notitie. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (CPB). (2022). De economische activiteit van besloten vennootschappen. CPB Notitie. Den Haag: Centraal Planbureau.

Cnossen, S. & Jacobs, B. (2019). Ontwerp voor een beter belastingstelsel. Amsterdam.

Deaton, A. & Laroque, G. (2001). Housing, Land Prices, and Growth. *Journal of Economic Growth*.

Donders, J.H.M. & de Kam, C.A. (2021). Geven en nemen, over bouwstenen voor beter belastingstelsel. Koninklijke Hollandse Maatschappij der Wetenschappen.

EK, vergaderjaar 2017/2018, 34 775, nr. AH.

EK, vergaderjaar 2018/2019, 34775, nr. AN.

Europese Commissie (EC). (2020). Income, wealth and intergenerational inequality in the Netherlands. Brussel: Europese Commissie.

Europese Commissie (EC). (2022). Taxation trends in the European Union 2021. Brussel: Europese Commissie.

Graafland, J. & Lous, B. (2019). Income Inequality, Life Satisfaction Inequality and Trust: A Cross Country Panel Analysis. *Journal of Happiness Studies*.

Heine, S. & Noten, H. (2020). Fantoomgroei. Amsterdam: Atlas Contact.

Het Financieel Dagblad (FD). (2021). Te Rijk? Er zit heel wat geld bij mensen die dat niet nodig hebben. Amsterdam: het Financieel Dagblad.

Internationaal Monetair Fonds (IMF). (2021). Capital income taxation in the Netherlands. IMF-Working Paper. Washington D.C.: Internationaal Monetair Fonds.

Jordà, Ò., Knoll, K., Kushinov, D., Schularick, M. & Taylor, A.M. (2019). The Rate of Return on Everything, 1870-2015. *The Quarterly Journal of Economics*.

Kalshoven, F. (2020). Vermogensongelijkheid. *Volkskrant*.

Lejour, A. & Kooiman, T. (2016). Toegenomen vermogensongelijkheid heeft alle schijn van tijdelijk fenomeen. *Me Judice*.

Ministerie van Financiën. (2020). Belasten van (inkomen uit) aanmerkelijk belang. Den Haag: Ministerie van Financiën.

Ministerie van Financiën. (2020). Belasten van (inkomen uit) aanmerkelijk belang. Bijlage bij Bouwstenen voor een beter belastingstelsel. Den Haag: Rijksoverheid.

Ministerie van Financiën. (2020). Belasten van vermogen. Bijlage bij Bouwstenen voor een beter belastingstelsel. Den Haag: Ministerie van Financiën.

Ministerie van Financiën. (2020). Bouwstenen voor een beter belastingstelsel. Syntheserapport. Den Haag: Ministerie van Financiën.

Ministerie van Financiën. (2021). Onderzoek fiscale behandeling van eigen en vreemd vermogen. Den Haag: Ministerie van Financiën.

Mirrlees, J., Adam, S., Besley, T., Blundell, R., Bond, S., Chote, R., Gammie, R., Johnson, P., Myles, G., & Poterba, J. (2011). Tax By Design. The Mirrlees Review. Institute for fiscal studies.

Mulligen, van P.H. (2019). Met ons gaat het nog altijd goed. Amsterdam: Prometheus.

Nibud. Een financiële buffer. Geraadpleegd op 24 juni 2022 via <https://www.nibud.nl/onderwerpen/sparen/een-financiele-buffer-opbouwen/>

Nolan, B., Palomino, J.C., Kerm van P. & Morelli, S. (2020). The intergenerational transmission of wealth in rich countries. VoxEU.

Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). (2018). Inequalities in household wealth across OECD countries: Evidence from the OECD Wealth Distribution Database. Parijs: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). (2021). Inheritance taxation in OECD countries. Parijs: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). (2014). Focus on Inequality and Growth. Parijs: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). (2021). Redistribution from a joint income-wealth perspective: Results from 16 European OECD countries.

Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). (2021). Health at a glance. Parijs: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). (2018). The role and design of net wealth taxes in the OECD. OECD Tax Policy Studies. Parijs: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

Piketty, T. (2014). Kapitaal in de 21^e eeuw. Amsterdam: de Bezige Bij.

Rabobank. (2015). Ongelijkheid in Nederland. Utrecht: Rabobank.

Rabobank. (2018). Nederlandse huishoudens hebben weinig vrij spaargeld. Utrecht: Rabobank.

Rijksoverheid. (2015). IBO Zelfstandigen zonder personeel. Interdepartementaal beleidsonderzoek. Den Haag: Rijksoverheid.

Rijksoverheid. (2016). Kiezen voor duurzame groei. Rapport Studiegroep Duurzame Groei. Den Haag: Rijksoverheid.

Rijksoverheid. (2020). In wat voor land willen wij werken? Commissie Regulering van Werk. Den Haag: Rijksoverheid.

Rijksoverheid. (2020). Kwalitatief goed onderwijs voor iedereen. Brede Maatschappelijke Heroverweging nr. 1. Den Haag: Rijksoverheid.

Rijksoverheid. (2020). Op weg naar balans in de vennootschapsbelasting. Adviescommissie belastingheffing van multinationals. Den Haag: Rijksoverheid.

Rijksoverheid. (2020). Ruimte voor wonen. Brede Maatschappelijke Heroverweging nr. 7. Den Haag: Rijksoverheid.

Rijksoverheid. (2021). Van woorden naar daden: over de governance van de ruimtelijke ordening. Interdepartementaal beleidsonderzoek ruimtelijke ordening. Den Haag: Rijksoverheid.

Rijksoverheid. (2021). Op weg naar acceptabele doorstroom. Commissie doorstroomvennootschappen. Den Haag: Rijksoverheid

Rijksoverheid. (2022). Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst. Coalitieakkoord VVD, D66, CDA en ChristenUnie. Den Haag: Rijksoverheid.

Robeyns, I. & Timmer, D. (2020). Rijkdom als maatschappelijk probleem. Leiden: Andersland 02.

Robeyns, I., Buskens, V., Rijt, van den A., Vergeldt, N., van der Lippe, T. (2021). How Rich is Too Rich? Measuring the Riches Line. Social Indicators Research.

Saez, E., Zucman, G. (2019). The Triumph of Injustice: How the Rich Dodge Taxes and How to Make Them Pay. W.W. Norton & Company.

Salverda, M. & Bavel, B. van (2017). CBS meet méér ongelijkheid, maar verkoopt het als minder. Me Judice.

Salverda, W. (2015). Vermogensongelijkheid op recordhoogte. Me Judice.

Salverda, W. (2020). Beroepspensioenstelsel vergroot arbeidsmarktongelijkheid uit. Me Judice.

Sandbu, M. (2020). The economics of belonging. Princeton University Press.

Schinkel, M. (2021). De ongelijkheid jaagt nu zijn staart achterna. Amsterdam: NRC Handelsblad.

Schinkel, M. (2021). Weer terug: het huis als pinautomaat. Amsterdam: NRC Handelsblad.

Schulenberg, R. (2019). Vermogensongelijkheid: het is de demografie!?. Tijdschrift voor Politieke Economie (TPE).

Sociaal Cultureel Planbureau (SCP). (2018). Vermogens(ongelijkheid): definities en meetmethoden. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Stichting Economisch Onderzoek (SEO). (2019). Evaluatie doeltreffendheid en doelmatigheid eigenwoningregeling. Amsterdam: Stichting Economisch Onderzoek.

Stichting Economisch Onderzoek (SEO). (2022). De waarde van woningen in verhuurde staat; Actualisatie en evaluatie van de leegwaarderatio. Amsterdam: Stichting Economisch Onderzoek

Stiglitz, J.E. (2015). Inequality and Economic Growth. The Political Quarterly.

Timmer, D. (2021). Thresholds and Limits in Theories of Distributive Justice. Utrecht.

TK, vergaderjaar 2008/2009, 31930, nr 4.

TK, vergaderjaar 2008/2009, 31930, nr 9.

TK, vergaderjaar 2014/2015, Antwoorden op vragen van de leden Merkies en Karabulut over het bericht dat de vermogensongelijkheid in Nederland recordhoogtes bereikt. 2286.

TK, vergaderjaar 2017/2018, 34775-IX, nr 30.

TK, vergaderjaar 2020/2021, 24515, nr 605.

TK, vergaderjaar 2020/2021, 35572, nr 60.

TK, vergaderjaar 2021/2022, 35827, nr 10.

TK, vergaderjaar 2021/2022, 35827, nr 63.

TK, vergaderjaar 2021/2022, 35827, nr 7.

Toussaint, S., Bavel, van B., Salverda, W., & Teulings, C. (2020). Nederlandse vermogens schever verdeeld dan gedacht. Amsterdam: Economisch Statistische Berichten.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). (2014). Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

World Inequality Lab. Geraadpleegd op 24 juni 2022 via <https://inequalitylab.world/en/>
